

Competències bàsiques de l'àmbit social

**A FAVOR
DE L'ÈXIT
ESCOLAR**

Ciències socials: geografia i història

Identificació i desplegament
a l'educació secundària obligatòria

Competències bàsiques de l'àmbit social

Ciències socials: geografia i història

Identificació i desplegament
a l'educació secundària obligatòria

URL: www.gencat.cat/ensenyament

Aquest llibre està publicat amb una llicència Creative Commons Reconeixement-No comercial-Compartir igual 3.0 Espanya.

Per veure'n una còpia, visiteu:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/legalcode.ca>

Els termes de la llicència impliquen que aquest material pot ser:

- reproduït, distribuït i comunicat públicament sempre que se'n reconegui l'autoria;
- reproduït, distribuït i comunicat públicament sempre que l'ús no sigui comercial, i
- utilitzat per generar una obra derivada sempre que aquesta quedi subjecta a una llicència idèntica a aquesta.

Aquest document ha estat elaborat per un grup de treball coordinat pel Dr. Jordi Casassas, el Dr. Jaume Busquets i el Dr. Jaume Sarramona.

© **Generalitat de Catalunya**
Departament d'Ensenyament

Elaboració: **Direcció General d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat**

Edició: **Servei de Comunicació i Publicacions**

1a edició: **setembre de 2015**

Disseny de la coberta: **Estudi Carme Vives**

Impressió: **EADOP**

Tiratge: **500 exemplars**

Dipòsit legal: **B-23.843-2015**

Índex

Presentació	5
Introducció	6
Competències bàsiques de l'àmbit social	10
Dimensió històrica	11
• Competència 1. Analitzar els canvis i les continuïtats dels fets o fenòmens històrics per comprendre'n la causalitat històrica.....	12
• Competència 2. Aplicar els procediments de la recerca històrica a partir de la formulació de preguntes i l'anàlisi de fonts, per interpretar el passat.....	17
• Competència 3. Interpretar que el present és producte del passat, per comprendre que el futur és fruit de les decisions i accions actuals.....	23
• Competència 4. Identificar i valorar la identitat individual i col·lectiva per comprendre la seva intervenció en la construcció de subjectes històrics	28
Dimensió geogràfica	33
• Competència 5. Explicar les interrelacions entre els elements de l'espai geogràfic, per gestionar les activitats humanes en el territori amb criteris de sostenibilitat	35
• Competència 6. Aplicar els procediments de l'anàlisi geogràfica a partir de la cerca i l'anàlisi de diverses fonts, per interpretar l'espai i prendre decisions.....	40
• Competència 7. Analitzar diferents models d'organització política, econòmica i territorial, i les desigualtats que generen, per valorar com afecten la vida de les persones i fer propostes d'actuació	46
Dimensió cultural i artística	51
• Competència 8. Analitzar les manifestacions culturals i relacionar-les amb els seus creadors i la seva època, per interpretar les diverses cosmovisions i la seva finalitat.....	52
• Competència 9. Valorar el patrimoni cultural com a herència rebuda del passat, per defensar-ne la conservació i afavorir que les generacions futures se l'apropriïn.....	57
• Competència 10. Valorar les expressions culturals pròpies, per afavorir la construcció de la identitat personal dins d'un món global i divers.....	61
Dimensió ciutadana	65
• Competència 11. Formar-se un criteri propi sobre problemes socials rellevants per desenvolupar un pensament crític	66
• Competència 12. Participar activament i de manera compromesa en projectes per exercir drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica.....	70
• Competència 13. Pronunciar-se i comprometre's en la defensa de la justícia, la llibertat i la igualtat entre homes i dones	74

Annex 1	
Continguts clau de les competències	77
Annex 2	
Competències i nivells de gradació	79
Annex 3	
Portals de referència del Departament d'Ensenyament	83
Annex 4	
ARC (aplicació de recursos al currículum)	84

Presentació

El Govern de la Generalitat de Catalunya, mitjançant el Departament d'Ensenyament, promou i lidera una ofensiva de país a favor de l'èxit escolar, que vol implicar i comprometre tota la societat catalana, amb l'objectiu de millorar els resultats educatius i reduir les taxes de fracàs escolar i d'abandó dels estudis.

La Unió Europea ha establert objectius educatius, en el marc de l'Estratègia Europa 2020 (ET-2020), que han de permetre l'assoliment d'una economia intel·ligent, inclusiva i sostenible. Uns objectius que Catalunya assumeix i que l'obliguen a focalitzar els esforços del Govern en la millora dels resultats escolars i del nivell formatiu dels ciutadans, per aconseguir el ple desenvolupament personal, professional i social al llarg de la vida.

En els darrers cursos, el Departament d'Ensenyament ha realitzat diverses avaluacions externes de caràcter mostral (avaluacions diagnòstiques, proves PISA, etc.) i ha portat a terme avaluacions externes a tot l'alumnat de 6è d'educació primària i de 4t curs d'educació secundària obligatòria, en què l'objectiu és determinar el grau d'assoliment de l'alumnat en competències bàsiques, amb la finalitat de promoure l'adopció de mesures que permetin la millora de la qualitat del sistema educatiu i dels centres, així com la millora de l'activitat docent del professorat.

D'altra banda, d'acord amb l'article 97 de la LEC (Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació), els centres exerceixen l'autonomia pedagògica, a partir del marc curricular establert en el Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria, on es concreten les competències bàsiques, els continguts i els criteris d'avaluació.

Dins d'aquest marc de referència, el Departament d'Ensenyament ha impulsat l'elaboració de diversos documents per al desplegament i concreció de les competències associades a les diferents matèries del currículum. El document que ara presentem correspon a la competència bàsica de l'**àmbit social** (ciències socials: geografia i història) per a l'educació secundària obligatòria.

Els elements que componen el document aporten informació relativa a la gradació de l'assoliment de les competències de l'àmbit al final de cada etapa educativa, la identificació dels continguts clau associats a cada competència, les orientacions metodològiques per a l'aplicació a l'aula, exemples d'activitats d'avaluació amb indicadors relacionats amb els diferents graus d'assoliment i, finalment, una referència als recursos actualment disponibles on es poden trobar exemples pràctics d'activitats d'aula relacionats amb el desenvolupament de les competències (aplicació de recursos al currículum - ARC).

Aquest document ha estat elaborat amb la participació de professionals de l'àmbit universitari i de professorat dels centres públics i privats de Catalunya.

El treball dut a terme ha de contribuir a continuar avançant en la millora de la qualitat del sistema educatiu del nostre país, en l'actualització professional dels nostres docents i, en definitiva, en la millora de l'èxit educatiu del nostre alumnat.

Irene Rigau i Oliver

Consellera d'Ensenyament

Introducció

El Departament d'Ensenyament ha elaborat aquest document d'orientacions per al desenvolupament de les competències bàsiques en l'àmbit social de l'alumnat de l'ESO, amb la finalitat d'ajudar els centres a l'hora de desenvolupar el currículum de la matèria de ciències socials: geografia i història.

Els elements que componen el document són: les dimensions, les competències amb les seves gradacions respectives, els continguts clau de cada competència, les orientacions metodològiques i les orientacions per a l'avaluació de cada competència.

Les competències bàsiques de l'àmbit social es refereixen a aquelles capacitats que permeten als alumnes resoldre problemes a partir de l'aplicació dels coneixements científics que proporciona la matèria comuna de les ciències socials: geografia i història. Ser competent en aquest àmbit implica que els nois i noies han adquirit les eines necessàries per situar-se en el món des d'un punt de vista geogràfic i històric, per interpretar els problemes i les dinàmiques socials a diferents escales espacials i temporals, i per esdevenir persones capaces d'intervenir activament i crítica en la societat plural, diversa i en canvi continu.

Seleccionar les competències bàsiques de l'àmbit social implica plantejar-se quina formació bàsica han de tenir els estudiants d'ESO en els coneixements que proporciona la matèria, per tal que puguin usar-los com a ciutadans. Són competències que no avaluen només la capacitat de recordar coneixements factuais, sinó també el grau d'assimilació de diferents tipus de continguts i la capacitat d'usar-los en situacions i contextos diversos, de saber transferir-los a situacions noves, amb fonament científic. La pretensió de treballar tots els continguts, si s'aborda de manera lineal i contínua, difícilment consolida un aprenentatge efectiu i estimulador. Es fa necessari, doncs, visualitzar els continguts que permeten construir un marc interpretatiu general, i que després l'alumne podrà aplicar a altres situacions, problemes, conflictes i realitats.

Les disciplines socials han canviat en els darrers temps. Els avenços científics i tecnològics, juntament amb els canvis socials, generen noves preguntes i nous reptes als quals l'escola no en pot ser aliena. En els darrers decennis, la societat ha canviat més de pressa que en els segles passats: la revolució tecnològica i dels mitjans de comunicació, la relació global, complexa i desigual entre les diferents parts del planeta, l'evolució de les mentalitats i els reptes de la societat multicultural, fan més necessàries que mai les disciplines socials i, especialment, de la geografia i de la història, que són útils per comprendre el passat, enfrontar-se al present de forma crítica i encarar igualment el futur.

Els reptes que té plantejat el món actual —divers, desigual i complex— demanen coneixements de tot tipus —teòrics, pràctics i de valors— per poder avançar en la comprensió dels fenòmens socials, actuar per millorar les condicions de vida de l'entorn, integrar-se i participar en la vida democràtica, entre d'altres. Això demana que els nois i noies adquireixin les eines d'observació i anàlisi, els models interpretatius i els mètodes de treball a partir dels quals puguin observar, valorar, interpretar i actuar en el món que els envolta de manera crítica, reflexiva i responsable.

Els impactes de les activitats humanes en el medi natural no són un fenomen nou, però s'han intensificat molt al darrer segle a causa, entre d'altres factors, dels efectes de la industrialització, de la urbanització progressiva del territori i de l'increment del consum energètic. Les conseqüències i els riscos dels impactes mediambientals són tan importants que sovint es parla de crisi ecològica global. Una de les manifestacions més preocupants d'aquesta crisi és l'alteració del clima de la Terra.

La dimensió complexa dels reptes mediambientals, en què intervenen moltes variables (econòmiques, socials, geogràfiques, tecnològiques, culturals...), situa l'ensenyament de les ciències socials en una posició idònia per enfortir la consciència ambiental en la recerca d'un model de vida sostenible, i per promoure actituds personals i col·lectives responsables envers el medi ambient i amb els ciutadans actuals i els de futures generacions.

D'altra banda, en el nostre context, la disposició de temps lliure i l'interès de la societat per les disciplines socials es manifesta, també, en la demanda creixent del lleure cultural. Aquesta demanda ha esperonat instruments i sistemes de transposició didàctica que permetin fer accessibles a un públic general fets i fenòmens historicogeogràfics. Es tracta d'equipaments, recursos i serveis que també poden ser útils en el context escolar i que proporcionen models i contextos per a l'aprenentatge.

Finalment, com en la resta de disciplines, les tecnologies digitals han causat un fort impacte com a eines d'accés, de reelaboració i de comunicació de la informació, travessant límits i fronteres de manera inimaginable uns anys enrere. L'accés a diferents tipus d'informació en el mateix moment en què s'està generant, i que arriba a diferents punts del món, condiona la manera d'abordar qualsevol fenomen social i polític. Si bé la immediatesa comporta sovint interès, la quantitat d'informació comporta saturació i es fa ben palesa la necessitat de tenir criteri per fer la tria necessària i conèixer més a fons la complexitat dels fenòmens analitzats.

En aquesta proposta s'han identificat quatre grups de competències que corresponen a quatre dimensions de les ciències socials: dimensió històrica, dimensió geogràfica, dimensió cultural i artística i dimensió ciutadana. Aquestes dimensions s'han fet atenent a criteris epistemològics de les diferents matèries o disciplines implicades, de funcionalitat didàctica i d'intencionalitat educativa. La matèria de ciències socials: geografia i història no disposa d'una referència disciplinària única, si bé per a l'etapa obligatòria tradicionalment s'han considerat especialment rellevants els coneixements que proporcionen la geografia i la història. Cal afegir, a més, els continguts d'altres ciències socials, com l'antropologia, la sociologia, la història de l'art o l'economia, que s'han d'utilitzar en la mesura que proporcionen llum per entendre el món i contribuir a millorar-lo de manera responsable i crítica. D'altra banda, en alguns casos no n'hi ha prou amb les disciplines per avançar en l'assoliment de les competències que tenen una dimensió més personal i d'implicació social com, per exemple, les que estan lligades a l'exercici responsable i crític de l'autonomia personal o a la participació activa en la societat, les quals no són alienes als objectius d'aquesta matèria.

La dimensió històrica fa referència a coneixements i habilitats que ajuden l'alumne a desenvolupar la consciència que li permeti construir la seva historicitat, com a conseqüència de la comprensió de les relacions entre passat, present i futur, així com les de simultaneïtat en un mateix moment històric. La dimensió geogràfica permet que l'alumne s'apropii dels espais i medis on desenvolupa la seva vida quotidiana, els aprecii i s'hi identifiqui territorialment i culturalment. La dimensió cultural i artística implica desenvolupar una mirada atenta, oberta i crítica per interpretar i gaudir del fet artístic i cultural, i saber-lo relacionar amb diferents contextos socials, geogràfics i històrics. Finalment, la dimensió ciutadana recull les competències que afavoreixen la construcció del compromís personal, el pensament crític i les habilitats necessàries que contribueixin a l'assoliment d'una societat més lliure, justa, equitativa i cohesionada.

Aquestes quatre dimensions estan relacionades entre si i, com més lligams es puguin establir entre elles, més s'afavorirà un aprenentatge significatiu i rellevant que garanteixi una bona formació dels joves i la superació d'una visió estrictament disciplinària i compartimentada del coneixement.

Finalment, l'ensenyament de les ciències socials no ha de renunciar a un enfocament interdisciplinari que integri manifestacions diverses de les societats humanes, ubicades en l'espai i en el temps, com ara la música, la literatura, la ciència, la tècnica o el pensament; així es permet que l'alumne transvasi coneixements entre les diverses disciplines que cursa.

Les competències de les ciències socials s'han de considerar totalment integrades en els continguts del currículum de la matèria. Encara que tots els continguts estan relacionats amb totes les competències, a partir del currículum s'ha fet una tria d'aquells que contribueixen en major mesura al desenvolupament de cada competència. Són els anomenats continguts clau de la competència. En l'annex 1 hi ha el quadre complet de relació entre els continguts clau i les competències.

Cada competència s'ha graduat en tres nivells de consecució: satisfactori (nivell 1), notable (nivell 2) i excel·lent (nivell 3), que van des de l'assoliment fins a l'excel·lència en la competència, tenint en compte que cada nivell porta implícit l'assoliment de l'anterior. Els criteris per fer la gradació són la completesa i la pertinença de les respostes, la creativitat que mostra l'alumne, la complexitat de les estratègies emprades, així com el nivell d'abstracció i de rellevància dels conceptes abordats, i el grau d'autonomia i d'iniciativa en la resolució de les tasques, situacions o problemes proposats.

Els tres nivells positius d'adquisició s'exemplifiquen en els indicadors d'avaluació i en els exemples d'activitats d'avaluació final que es troben en cadascuna de les competències.

L'adquisició de les competències de la matèria de les ciències socials: geografia i història demana maneres de treballar que en potenciïn el desenvolupament. Encara que cada competència va acompanyada d'orientacions metodològiques i d'avaluació específiques, a continuació s'esmenten algunes consideracions d'aplicació general que contribueixen a donar significat al conjunt del document que es presenta.

L'aprenentatge de les ciències socials: geografia i història demana escenaris en què els alumnes siguin actius en el seu aprenentatge. El professorat ha de provocar curiositat, proposar reptes i donar temps per investigar i reflexionar. Ha d'encoratjar l'alumne a construir els seus aprenentatges i ajudar-lo a prendre consciència del seu progrés. Això s'ha de fer en un ambient de classe que afavoreixi l'intercanvi d'idees i que animi a la reflexió i a l'argumentació de les pròpies opinions amb raons del coneixement social, més que no pas en la cerca de respostes immediates. Així, considerar els errors com a font d'informació, les situacions problemàtiques com a reptes engrescadors i fomentar el desig per cercar solucions als problemes socials rellevants, són aspectes actitudinals de l'àmbit social estretament relacionats amb les competències proposades.

Cal fomentar l'aprenentatge d'aquelles destreses que permetin a l'alumne buscar de forma autònoma informació, classificar-la segons la seva procedència, sistematitzar-la, organitzar-la, i analitzar, comparar, criticar i avaluar les fonts i les evidències utilitzades. Això li ha de permetre veure que el coneixement de les ciències socials és, com tot coneixement científic, una interpretació inacabada, sotmesa a discussió permanent que, no obstant això, està basat en un discurs científic consensuat, que és el que es pren com a model o paradigma.

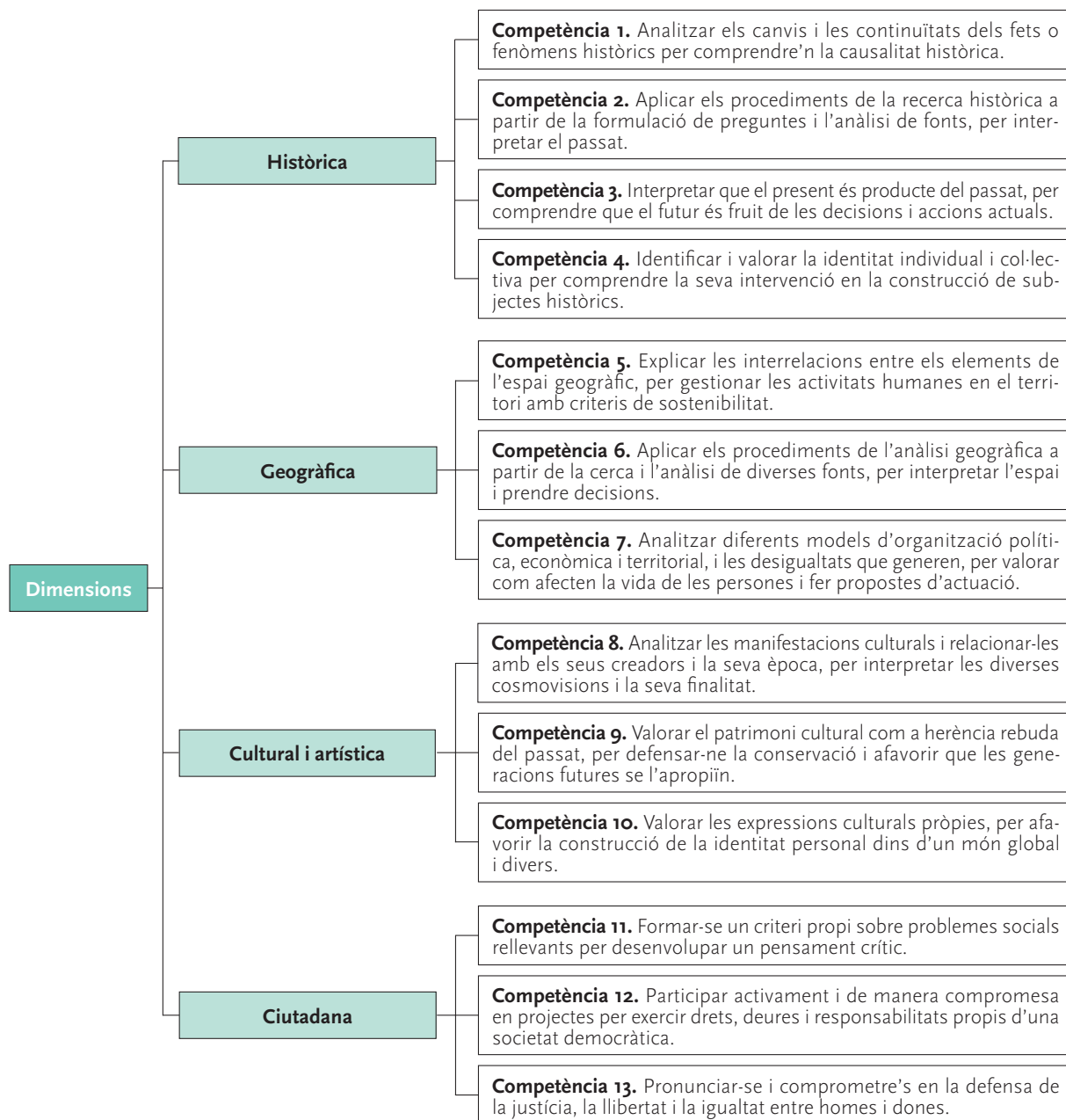
L'alumne ha de poder copsar la funcionalitat de la matèria. No es tracta de reproduir uns continguts, sinó que ha d'usar els coneixements per entendre el món que l'envolta i que el que ha après li possibiliti seguir aprenent. En aquest sentit, és fonamental presentar situacions en què l'alumne pugui fer lligams entre el passat, el present i el futur; comparar diferents problemes o fets, prèviament contextualitzats en la societat que els ha generat, i entre civilitzacions, cultures o societats properes o allunyades en l'espai i en el temps; comprendre les interrelacions entre països, territoris, cultures i civilitzacions, tot incorporant com a objecte d'estudi allò que caracteritza l'ésser humà: les necessitats i les maneres de satisfer-les, les activitats econòmiques, l'organització social i política, les cosmovisions, les manifestacions artístiques, etc., i demostrar comprensió empàtica amb els altres i relativitzar de forma argumentada les valoracions sobre el que és propi i el que és aliè.

Pel que fa als contextos adequats perquè els alumnes adquireixin les competències de la matèria, és important que estiguin referits a aquelles situacions, reals o simulades, en què es puguin aplicar els coneixements adquirits. Han de ser situacions significatives per a l'alumne, amb rellevància des de la perspectiva dels

problemes socials i han d'estar vinculades amb la disciplina, ja que l'alumne haurà de fer ús dels sabers d'aquesta disciplina i, si escau, d'altres sabers. La selecció dels continguts curriculars adequats i dels seus contextos d'aprenentatge és fonamental perquè l'alumne aprengui els grans models i conceptes clau, i no pas perquè acumuli informació. L'aprenentatge de coneixements històrics i geogràfics ha de poder-se aplicar a diferents situacions i a diferents escales territorials, tot alternant el que és local amb el que és global.

Finalment, cal promoure una avaluació coherent amb un plantejament que promou l'assoliment de competències. La didàctica de les ciències socials proporciona recursos per dissenyar activitats d'avaluació que formen part del procés d'aprenentatge, i que s'allunyen dels exàmens tradicionals. Són activitats que promouen l'aplicació de coneixements i no la seva simple reproducció; la reflexió sobre el que s'està fent i aprenent; la creativitat en el plantejament de respostes als problemes plantejats, i l'ús de diferents nivells de complexitat cognitiva (analitzar, interpretar, justificar, valorar, argumentar, crear...). Aquestes activitats d'avaluació han de poder servir per valorar resultats dels processos d'ensenyament i aprenentatge, però, combinades amb altres dinàmiques i instruments, també han de poder tenir una finalitat formativa que ajudi els alumnes a reflexionar sobre el propi procés d'aprenentatge i regular-ne els errors i les dificultats perquè esdevinguin oportunitats per aprendre.

Competències bàsiques de l'àmbit social

Dimensió històrica

Els aprenentatges vinculats a la dimensió històrica comporten conèixer i comprendre críticament el temps passat per entendre el temps present i així constatar que el món en què vivim s'ha configurat a partir de les accions de les generacions que ens han precedit. De la mateixa manera, els homes i les dones d'avui han de prendre consciència que les seves actuacions condicionaran el món que heretaran les generacions futures.

Les competències d'aquesta dimensió tenen com a finalitat el desenvolupament del pensament i la consciència històrica en l'alumne mitjançant les capacitats que possibiliten donar sentit al passat i comprendre els fets i els fenòmens històrics, situar-se en el present i prendre decisions de futur.

El conjunt de les competències de la dimensió històrica es vincula amb:

- El coneixement científic de la història i d'altres ciències socials, que tenen per objectiu l'estudi de les societats del passat a partir de l'ús i l'anàlisi crítica de fonts primàries i secundàries, i la presa de decisions vers el futur.
- La situació dels esdeveniments en el temps i un marc que els expliqui des d'una perspectiva dinàmica.
- Les habilitats intel·lectuals pròpies del pensament abstracte i formal, com l'observació, la comprensió, l'anàlisi, la síntesi, l'argumentació, la interpretació i la valoració sobre les estructures i els processos dels diversos entorns socials.
- La participació en la vida democràtica d'un país, amb la conscienciació que això suposa en la transformació i la millora de la pròpia societat.
- La formació del propi pensament, la consciència històrica i la construcció de la pròpia identitat.
- La preservació de les memòries plurals dels protagonistes del passat, i de totes aquelles evidències que faciliten comprendre millor com eren, com vivien, com pensaven els homes i les dones que ens han precedit en el temps i han tingut un paper en la construcció del present.

La dimensió històrica inclou les següents competències:

- **Competència 1.** Analitzar els canvis i les continuïtats dels fets o fenòmens històrics per comprendre'n la causalitat històrica.
- **Competència 2.** Aplicar els procediments de la recerca històrica a partir de la formulació de preguntes i l'anàlisi de fonts, per interpretar el passat.
- **Competència 3.** Interpretar que el present és producte del passat, per comprendre que el futur és fruit de les decisions i accions actuals.
- **Competència 4.** Identificar i valorar la identitat individual i col·lectiva per comprendre la seva intervenció en la construcció de subjectes històrics.

COMPETÈNCIA 1

Analitzar els canvis i les continuïtats dels fets o fenòmens històrics per comprendre'n la causalitat històrica

Explicació

Aquesta competència es proposa que els alumnes compreguin l'evolució de la humanitat com un procés que no ha estat lineal. És important que els alumnes descobreixin, en aquesta evolució, els moments clau que han significat un canvi en les formes de vida i expliquin les raons que els han provocat, així com les conseqüències que han tingut per a la vida de les persones en les diferents etapes històriques. D'aquesta manera desenvoluparan un pensament històric que els permetrà explicar que l'evolució històrica no és el resultat de forces inevitables i desconegudes.

Per desenvolupar aquesta competència els estudiants han de tenir un coneixement bàsic dels fets històrics (polítics, socials, econòmics i culturals), la seva cronologia i periodificació, la seva interpretació i la relació entre fets i època històrica, tot tenint en compte els elements de continuïtat i canvi. Aquests coneixements han de poder explicar de manera contextualitzada les etapes i els fets històrics més rellevants.

La diversitat de dispositius en el món actual permet l'accés a les dades històriques i la producció de documents en formats diversos. Des de la utilització d'aplicacions ja existents fins a la pràctica habitual amb entorns digitals, les possibilitats són molt diverses.

Els diferents nivells de la gradació d'assoliment de la competència s'han establert en funció del grau de complexitat de la comprensió de la causalitat, que va des de la identificació de les causes i conseqüències que expliquen un fet històric fins a la capacitat de relacionar-les i també d'establir connexions de simultaneïtat entre territoris. Així, en el nivell 1 l'alumne analitza un fet o fenomen històric diacrònicament i és capaç d'explicar les causes i conseqüències dels moments clau de canvi. En el següent nivell, a més, ho analitzarà a partir de les característiques fonamentals de l'etapa. En el

nivell 3 interpreta que l'evolució històrica és fruit de múltiples canvis i continuïtats i és capaç d'explicar les semblances i diferències entre societats de diferents llocs.

Gradació

- 1.1. Analitzar l'evolució d'un fet o fenomen i situar-lo cronològicament, per comprendre'n les causes i les conseqüències.
- 1.2. Analitzar l'evolució d'un fet o fenomen al llarg del temps, contextualitzar-lo en l'àmbit polític, social, econòmic i cultural, per entendre'n la multiplicitat de causes i conseqüències.
- 1.3. Interpretar els canvis i continuïtats dels fets i fenòmens històrics, contextualitzar-los, establir relacions de simultaneïtat entre diferents territoris, per comprendre'n la multicausalitat històrica.

Continguts clau

- Cronologia i temps històric.
- Coneixements històrics temporals.
- Vincles entre el passat, el present i el futur. L'empatia històrica.
- Elements de canvi i continuïtat entre etapes històriques. Arrels històriques de la contemporaneïtat.
- El passat i el present de Catalunya en el context d'Espanya i d'Europa.
- Les dones en la història i en les societats actuals.

Orientacions metodològiques

Per a l'assoliment d'aquesta competència ha d'haver-hi una aproximació al coneixement de les etapes en què es divideix la història del món occidental, tot tenint molt present les altres civilitzacions i cultures, així com els fets i les característiques més rellevants de cada etapa. Els alumnes han d'aprendre que la periodització tracta de dividir la història en diferents etapes que identifiquen una manera comuna de viure i organitzar-se de cada societat.

Es poden emprar diferents criteris per dividir la història de la humanitat com, per exemple, partir de l'ús de diferents fonts d'energies naturals (la tracció animal, la força de l'aigua o del vapor); de l'ús de combustibles fòssils i d'energies alternatives o renovables; o dels modes de producció (preagrícola, agrícola, preindustrial, industrial i postindustrial), entre d'altres. També cal fer-los visible que cada cultura o civilització divideix el temps cronològic en etapes diferents als de la cultura occidental (per exemple, la cultura xinesa).

El coneixement de les etapes i els fets es fa a partir de l'ús de la cronologia, que és una eina metodològica important en el camp de la ciència històrica. El treball de la cronologia es fa a partir de l'elaboració i l'ús de l'eix cronològic o línia del temps, sigui utilitzant la manera tradicional com també mitjançant l'ús de les tecnologies digitals. Cal exercitar l'ús de diferents unitats temporals, datar esdeveniments, ordenar fets històrics de manera ordenada i successiva i elaborar línies cronològiques de diferents escales temporals (la llarga durada o estructures, la mitja durada o conjuntura, i la curta durada o esdeveniments), per tal que els alumnes vagin construint el metaconcepte de temps històric: cronologia, cicle, durada, periodització, successió, canvi i continuïtat, simultaneïtat i causalitat.

Els alumnes han de prendre consciència que l'evolució històrica no és lineal i que la història de la humanitat ha viscut moments de progrés i de retrocés; també que aprenguin a identificar els canvis i les continuïtats en els processos històrics: hi ha elements que perduren amb el pas del temps, altres que es transformen. Relacionant els canvis i les continuïtats ens aproximem més a l'ús, treball i comprensió de la consciència històrica (passat, present i futur).

Un exemple útil per treballar el canvi i la continuïtat és identificar què canvia i què perdura a partir de la comparació d'una seqüència de fotografies de la vida d'una família, d'un paisatge, de les fronteres dels estats, de l'evolució dels sistemes de transport, entre d'altres. També, cal que distingeixin entre diferents ritmes evolutius: canvis molt lents, com per exemple l'organització de la societat en l'Antic Règim, o revolucions que en poc temps han canviat la manera de viure i d'entendre el món, com per exemple la Revolució Francesa.

L'anàlisi dels canvis i continuïtats al llarg del temps és més fàcil de comprendre des d'una perspectiva diacrònica. Per això, una estratègia metodològica que facilita una comprensió més global consisteix a treballar un aspecte de l'evolució humana al llarg del temps, com per exemple l'anàlisi de l'evolució de les ciutats mediterrànies des de l'edat antiga fins a l'actualitat. La concreció d'un aspecte com a fil conductor facilita la visualització dels elements que canvien i alhora dels elements que romanen al llarg del temps. Cal triar un aspecte que permeti establir relacions amb els fets polítics, econòmics, socials i culturals per analitzar la seva evolució en cada context, ja que es pretén que l'alumne sintetitzi el coneixement històric global a partir dels fets polítics, econòmics, socials i culturals més significatius.

Un dels aprenentatges clau d'aquesta competència se centra en la comprensió de la causalitat històrica per dotar de racionalitat l'anàlisi de l'evolució dels fets i fenòmens històrics per descobrir les causes que els han generat i les conseqüències que han desencadenat. Aquesta relació de causes i conseqüències és complexa, de manera que un fet o fenomen històric no es pot entendre per una sola causa i que no totes les causes tenen el mateix valor explicatiu (multicausalitat). Per exemple, la multicausalitat es pot treballar amb els descobriments geogràfics de l'edat moderna, ja que cal incidir en: l'aparició de noves idees a partir de les obres dels clàssics, les innovacions tecnològiques i progressos tècnics en la navegació, els

nous coneixements geogràfics, la necessitat de buscar noves rutes per al comerç amb Àsia, entre d'altres, així com les conseqüències que va tenir per a les potències europees i també per als pobles i les cultures d'Amèrica.

La perspectiva diacrònica també permet treballar la successió dels fets i fenòmens històrics, és a dir, un fet o procés històric esdevé causa d'altres que el succeeixen, de forma que aquesta seqüència ens explica l'evolució històrica. Per exemple, per explicar per què es produeix el pas d'una societat caçadora-recol·lectora a una societat agrícola-ramadera, el perquè del sorgiment d'una societat i una cultura urbanes a la baixa edat mitjana obre el camí cap al Renaixement, o bé per explicar com el creixement del procés d'industrialització dóna lloc a la colonització d'altres terres i pobles per a l'obtenció de recursos naturals i l'imperialisme.

Un altre aspecte important a treballar és la simultaneïtat, que permet la comparació entre les cultures que coexisteixen en un mateix període però en territoris diferents. Aquesta anàlisi permet visualitzar la gran diversitat de sistemes polítics, socials o econòmics, així com les manifestacions culturals que s'estan donant en un mateix temps. Un bon recurs és treballar a partir de la comparativa de les línies del temps de diverses civilitzacions, com ara l'anàlisi de la coexistència de les cultures egípcia, grega, ibera o romana durant l'edat antiga, o també entre la civilització xinesa, índia, europea, asteca, maia o inca.

Els contextos didàctics més adequats per treballar aquesta competència són aquells que proporcionen a l'alumne la possibilitat d'indagar en petits grups un aspecte determinat de l'evolució de les societats humanes (l'ocupació del territori i el poblament, la satisfacció de les necessitats i l'explotació dels recursos naturals, l'organització política i social dels grups humans o l'expressió de les seves idees a través de l'art), a partir de les fonts que el professor facilita i la comunicació dels resultats obtinguts a partir d'estratègies diverses: exposició oral, presentació en suports digitals, elaboració d'un audiovisual. Així, el paper de l'alumne és més protagonista en la construcció dels aprenentatges propis i el paper del mestre és més el de guia, dissenyador i dinamitzador de situacions d'aprenentatge.

Orientacions per a l'avaluació

L'avaluació d'aquesta competència es fonamenta en el coneixement de la cronologia bàsica d'uns fets històrics especialment rellevants, la seva caracterització, la interrelació amb altres episodis i fets coetanis d'altres àmbits territorials i, finalment, la identificació dels elements de continuïtat i canvi respecte d'altres etapes històriques.

Per avaluar aquesta competència cal proposar activitats (línies del temps, ús de fonts, projecció de productes audiovisuals) que permetin a l'alumne caracteritzar les diferents etapes en què dividim la història i alguns dels fets i episodis més rellevants. En aquest sentit, el procés d'aprenentatge haurà d'incidir en alguns fets prou representatius de cada etapa històrica més que no pas en una successió memorística de dates i fets.

Alguns indicadors per a l'avaluació d'aquesta competència poden ser:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Situa els fets històrics en un eix cronològic elaborat per l'alumne.	Situa els fets històrics en un eix i marca també les grans etapes convencionals.	Situa els fets històrics en un eix cronològic, marca els grans períodes i identifica els fets rellevants que han suposat els canvis.
Contextualitza els fets històrics en el terreny polític, econòmic o social.	Contextualitza els fets històrics en el terreny polític, econòmic i social, i estableix relacions amb altres fets d'àmbit cultural, científic, artístic o tecnològic.	Contextualitza i interrelaciona els fets i processos històrics i estableix relacions de simultaneïtat temporal amb altres territoris (Catalunya, Espanya, Europa, la Mediterrània, Amèrica, Àsia, Àfrica o Oceania).
Identifica els elements més rellevants de canvi de les diferents etapes històriques (en el terreny social, econòmic, cultural o polític).	Identifica els elements més rellevants de continuïtat de les diferents etapes històriques (en el terreny social, econòmic, cultural o polític).	Estableix relacions temporals entre el passat, el present i el futur, a partir de l'anàlisi diacrònica o retrospectiva.
Identifica les característiques més importants d'una societat.	Compara una mateixa societat en dos períodes diferents i n'identifica semblances i diferències.	Compara una mateixa societat en un temps passat i en el present, n'identifica els canvis i les continuïtats i es planteja com pot ser el futur.

Un exemple d'activitat d'avaluació és el següent:

Passat, present i futur de la Revolució Francesa

La Revolució Francesa és un fet fonamental en la història europea que, en trencar el marc polític, econòmic i social fins aleshores vigent, va establir els fonaments de la societat contemporània. Per la seva transcendència, també és l'episodi que la historiografia tradicional ha marcat com a punt final de l'edat moderna i d'arrencada de l'edat contemporània.

Cronologia

Presca de la Bastilla, juliol 1789

Caiguda i execució de Robespierre, juliol 1794

Napoleó es proclama emperador, 1804

Napoleó ocupa Espanya, 1808-1814

Constitució de Cadis, 1812

Derrota de Napoleó a la batalla de Waterloo, 1815

1. Confecciona un eix cronològic entre 1492 i l'actualitat, marca els períodes històrics més importants i situa-hi els fets històrics. Pots afegir-hi altres fets de l'etapa de la Revolució Francesa.
2. Compara les característiques de la societat de l'Antic Règim amb les de la societat sorgida de les revolucions liberals o burgeses.
3. Si analitzes la societat actual catalana, quines semblances i diferències hi ha amb la de l'Antic Règim?
4. Quines aportacions de la Revolució Francesa es mantenen a les societats democràtiques actuals?
5. Exposa les principals característiques de l'època napoleònica.

En el **nivell 1**, l'alumne confecciona l'eix cronològic amb les dates aportades. Identifica els trets característics bàsics de l'Antic Règim i de la societat democràtica actual. Identifica els canvis i les continuïtats bàsics que va suposar la Revolució Francesa. I elabora una opinió bàsica.

En el **nivell 2**, l'alumne confecciona un eix cronològic proporcionat amb algunes de les dates més importants entre 1492 i l'actualitat, i hi identifica els grans períodes. Identifica els trets característics de l'Antic Règim i de la societat democràtica actual, i els compara. Identifica els canvis i les continuïtats més importants que va suposar la Revolució Francesa i valora la lluita per la democràcia com un procés dinàmic i constant. Planteja una opinió amb alguns arguments a la darrera pregunta.

En el **nivell 3**, l'alumne confecciona un eix cronològic proporcionat amb les dates i els fets més importants entre 1492 i l'actualitat, i hi identifica els grans períodes. Explica els trets característics de l'Antic Règim i de la societat democràtica actual. Compara les dues societats i valora la situació present. Identifica els canvis i les continuïtats més importants que va suposar la Revolució Francesa, descriu la societat present i justifica la lluita per la democràcia com un procés dinàmic i constant. Exposa la seva opinió de manera argumentada sobre la realitat de la societat catalana i espanyola actual, establint relacions amb altres temps i llocs.

COMPETÈNCIA 2

Aplicar els procediments de la recerca històrica a partir de la formulació de preguntes i l'anàlisi de fonts, per interpretar el passat

Explicació

Aquesta competència es fonamenta en el coneixement, l'ús i la interpretació de les diverses fonts (escrites, materials, visuals, orals...), i incideix en el coneixement i l'ús correcte del vocabulari específic.

Actualment el món digital permet als alumnes accedir a moltes d'aquestes fonts, però exigeix també la capacitat crítica per seleccionar-les, comprendre-les, interpretar-les, contrastar-les i validar-les.

Caldrà aplicar els procediments d'indagació i recerca històrica per interpretar el passat, analitzar el present i prendre decisions de futur com a ciutadans democràtics. Això permet establir unes gradacions relacionades amb el procés que se sintetitzen en el següent: fer-se preguntes pertinents, formular hipòtesis i objectius; planificar la recerca; cercar, seleccionar i analitzar les fonts amb relació a l'objectiu de la recerca; contrastar i elaborar la informació; establir conclusions, formular interpretacions i comunicar-ne els resultats.

La gradació dels nivells d'assoliment de la competència té en compte el grau de complexitat i complexesa en totes les fases d'una recerca històrica que té com a objectiu el coneixement i la interpretació d'un període o d'un fet del passat, així com l'ús correcte del vocabulari històric.

Així, en el nivell 1 l'alumne és capaç de formular i respondre una pregunta sobre un fet històric a partir de la informació que obté de les fonts que se li proporcionen. En canvi, en el nivell 2 pot formular-se més d'una pregunta i establir una hipòtesi que tractarà de comprovar a partir de l'obtenció d'informació de fonts diverses. En el tercer nivell, cercarà i obtindrà informació de diverses fonts de forma autònoma.

Gradació

- 2.1.** Formular-se una pregunta sobre un fet o fenomen històric i analitzar algunes fonts —de manera pautada— per donar-hi resposta.
- 2.2.** Formular-se preguntes i plantejar hipòtesis sobre un fet o fenomen històric, i analitzar fonts de diferent tipologia —de manera pautada— per construir una explicació històrica.
- 2.3.** Plantejar-se preguntes i hipòtesis sobre un fet o fenomen històric, i seleccionar i analitzar diferents fonts per interpretar el passat.

Continguts clau

- Textos de les ciències socials: descripció, explicació, justificació, interpretació i argumentació, i vocabulari propi.
- Fonts primàries i secundàries.
- Vincles entre el passat, el present i el futur. L'empatia històrica.
- La memòria històrica.
- Models d'interpretació geogràfics i de fets històrics.
- Anàlisi d'imatges i referents estètics. Descodificació de llenguatges icònics, simbòlics i audiovisuals.

Orientacions metodològiques

Treballar aquesta competència en l'àmbit de l'educació secundària significa introduir l'alumne en un dels aspectes metodològics clau de la història com a disciplina científica; per aquest motiu, l'alumne ha d'entrar en contacte, de manera gradual i continuada, amb una gran diversitat de fonts.

El professorat ha de garantir que l'alumne conegui què són i per a què serveixen les fonts i que aprengui a utilitzar-les per interpretar el passat: des dels estris i objectes de la vida quotidiana fins a pintura, fotografia, fonts orals, premsa, restes arqueològiques, construccions, eines i màquines, llibres, cinema, mapes, gràfics, taules estadístiques, entre d'altres. Actualment, les tecnologies permeten accedir de manera senzilla i ràpida a un amplí ventall de fonts (fotografies, documents, premsa o vídeos), col·leccions, arxius, museus, jaciments o centres d'interpretació que els apropa a les fonts d'estudi de la ciència històrica. Igualment, el professor haurà de validar la idoneïtat de les fonts.

La projecció sovintejada de productes audiovisuals a classe (documentals, cançons, cinema, curtmetratges, reportatges, notícies o programes de televisió) és molt recomanable, ja que il·lustren de manera molt entenedora l'etapa o fet històric treballat a l'aula. Cal tenir en compte, però, que la durada d'aquest material ha de ser breu i ha d'anar acompanyat d'orientacions, comentaris i discussions col·lectives que facilitin a l'alumne poder interpretar el documental i identificar-ne les qüestions clau.

La interpretació del passat a través de l'ús de fonts permet el desenvolupament del pensament crític en l'alumne, atès que cal fer-se preguntes, fer suposicions i hipòtesis que s'hauran de comprovar, contrastar la informació a partir de fonts diverses, així com validar la fiabilitat de les pròpies fonts. És recomanable que el professorat ajudi els alumnes a construir bases d'orientació que els proporcionarà pautes per poder obtenir i interpretar la informació procedent de les fonts treballades. Per exemple, una base d'orientació per obtenir informació d'una font podria establir una seqüència ordenada d'accions amb les corresponents preguntes:

- Identificació de la font i la seva tipologia: què és? Qui n'és l'autor o autora?
- Periodització: de quin any o època és?
- Obtenció d'informació: quina informació ens aporta?
- Finalitat de la font: amb quina intenció es va fer?
- Valoració crítica: quin és el punt de vista de l'autor? Quines temàtiques tracta? Quins temes silencia?
- Formulació d'hipòtesis: quines suposicions o hipòtesis permet deduir?
- Contrast d'informació: com es podrien verificar? Quina és la seva fiabilitat?
- Conclusions: quina interpretació històrica permet construir?

Els contextos didàctics més adequats per treballar aquesta competència són aquells en què l'alumne es posa en situació d'aplicar el mètode científic a la interpretació del passat a partir de l'aplicació de la recerca històrica. Per això el professorat haurà de crear situacions d'aprenentatge en què l'alumne pugui aplicar els coneixements i les habilitats adquirits per a la formulació d'hipòtesis i la seva verificació a partir de l'anàlisi i la interpretació de fonts. Situacions com ara: investigar la vida d'una persona a partir de l'anàlisi de les fonts d'arxiu, explicar l'evolució demogràfica de la població a partir de registres parroquials i dades estadístiques, interpretar la cosmovisió de les persones que van viure en el passat a partir de les produccions artístiques i de la interpretació que n'han fet altres experts, observar directament la disposició de les restes materials en un jaciment, entre d'altres.

Finalment, la història, com en general qualsevol àmbit de coneixement, té un vocabulari específic que l'alumne ha de conèixer i saber utilitzar de manera adequada. Aquest vocabulari s'ha d'anar introduint d'una manera gradual i progressiva, tant pel que fa al nombre d'ítems treballats com a l'abast del seu significat,

ja que el significat d'un mateix concepte es pot anar ampliant i enriquint al llarg de l'educació secundària. Conceptes com cronologia, periodificació, canvi, continuïtat, evolució, revolució, classes socials, règims polítics, sistema econòmic, ideologia, modes de producció, en són exemples.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència cal proposar activitats en què l'alumne distingeixi entre els diferents tipus de fonts històriques per interpretar el passat. L'activitat comprèn l'ús de fonts primàries i secundàries, unes proposades pel professor i altres que ha de cercar l'alumne. Per a cada fet o etapa històrica l'estudi i el treball a l'aula s'haurà de fer mitjançant l'ús de diferents fonts que reflecteixin visions contraposades.

Per avaluar els diversos nivells d'assoliment d'aquesta competència poden ser útils indicadors com els que s'indiquen a continuació.

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Extreu la informació bàsica de les fonts històriques facilitades (tipus de font, autoria, datació i temàtiques que aborda).	Extreu la informació rellevant de les fonts històriques a analitzar (tipus de font, autoria, datació, temàtiques que aborda, finalitat i intencionalitat de la font), i la compara amb d'altres.	Extreu la informació més rellevant de les fonts històriques a analitzar (tipus de font, autoria, datació, temàtiques que aborda, finalitat i intencionalitat, silencis), diferencia fets d'opinions, valora la seva fiabilitat, es planteja hipòtesis, la contrasta amb d'altres i n'extreu conclusions.
Utilitza les fonts històriques facilitades per donar resposta a les preguntes plantejades.	Utilitza les fonts històriques facilitades i en busca més, per donar resposta a les preguntes plantejades.	Utilitza fonts històriques de diversa tipologia i complexitat per donar resposta de manera autònoma a les preguntes que es plantegen i a d'altres que l'alumne mateix es formula.
Obté informació d'un fet o un període històric a partir de les fonts facilitades.	Obté informació d'un fet o un període històric a partir de les fonts consultades.	Obté informació i interpreta un fet o un període històric a partir de la selecció i el contrast de les fonts consultades.
Utilitza la informació obtinguda de les fonts facilitades per donar resposta a una pregunta o supòsit inicial de forma guiada.	Utilitza la informació obtinguda de les fonts facilitades per donar resposta a una pregunta o supòsit inicial de forma autònoma.	Utilitza la informació obtinguda de les fonts que ha cercat el mateix alumne per donar resposta a una pregunta o supòsit inicial.
Empra correctament un vocabulari històric bàsic.	Empra correctament un vocabulari històric ampli.	Empra correctament i amb fluïdesa un vocabulari històric ampli.

Un exemple d'activitat d'avaluació pot ser el següent:

La lluita pel sufragi femení

Un grup d'amigues, alumnes de 4t d'ESO, discuteixen sobre les properes eleccions al Parlament de Catalunya, que s'han de celebrar properament. Totes elles defensen idees diferents, però totes coincideixen en el seu interès per la política i en el fet que voldrien participar en les eleccions. En el curs de la discussió una d'elles explica que a Espanya les dones no van poder votar fins a l'època de la Segona República. Llavors decideixen, després de parlar amb el professor, cercar fonts d'aquell període que facin referència a aquest fet.

Font 1

“Los ciudadanos de uno y de otro sexo, mayores de veintitrés años, tendrán los mismos derechos electorales conforme determinen las leyes.”

Art. 36 de la Constitució de la República Espanyola, 1931

“El Congreso de los Diputados se compone de los representantes elegidos por sufragio universal, igual, directo y secreto.”

Art. 52 de la Constitució de la República Espanyola, 1931

Font 2

“Señores diputados: se está haciendo una constitución de tipo democrático, por un pueblo que tiene escrito como lema principal, en lo que llamo yo el arco del triunfo de su República, el respeto profundo a los principios democráticos. Yo no creo, no puedo creer, que la mujer sea un peligro para la República, porque yo he visto a la mujer reaccionar frente a la Dictadura y con la República.

”Resolved lo que queráis, pero afrontando la responsabilidad de dar entrada a esa mitad del género humano en la política, para que la política sea cosa de dos, porque sólo hay una cosa que hace un sexo sólo: alumbrar; las demás las hacemos todos en común.”

Clara Campoamor. *Diario de sesiones de las Cortes*, 30 de septiembre de 1931

Font 3

“Señores Diputados, [...] es significativo que una mujer como yo, [...] se levante en la tarde de hoy a decir a la Cámara, sencillamente, que creo que el voto femenino debe aplazarse. Que creo que no es el momento de otorgar el voto a la mujer española. [...] es necesario aplazar el voto femenino. [...] Si las mujeres españolas fueran todas obreras, si las mujeres españolas hubiesen atravesado ya un periodo universitario y estuvieran liberadas en su conciencia, yo me levantaría hoy frente a toda la Cámara para pedir el voto femenino. Pero en estas horas yo me levanto justamente para decir lo contrario.”

Victoria Kent. *Diario de sesiones de las Cortes*, 1 de octubre de 1931

Font 4

“Les acusacions de l'esquerra o les lloances de la dreta (pel que fa al vot femení) fan evident la manipulació històrica de què han estat objecte les dones. En definitiva, la victòria conservadora del 1933 va ser deguda al vot dels homes i de les dones, i la seva causa fonamental cal cercar-la en la divisió dels partits reformistes republicans, que van presentar candidatures separades. Aquesta divisió entre l'esquerra i la dreta és la que va donar el triomf a la dreta, i no pas el suposat vot conservador de les dones.”

Mercè Vilanova. *La participació electoral i el vot de les dones durant la Segona República a Catalunya*, 1999

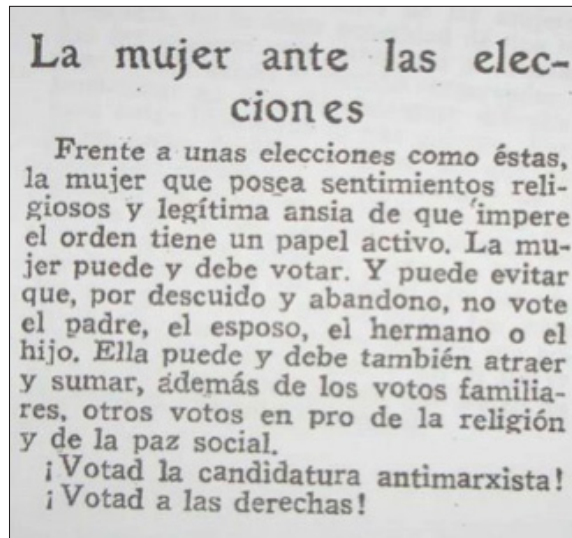
Font 5

Anunci del diari *El socialista*, 1933.

Font 6

Anunci del diari *ABC*, 1933.

Font 7

“El cronista es partidario de que las mujeres no intervengan en las luchas electorales mientras que los hombres de izquierda no hayamos podido realizar la debida propaganda.

”Pero conste que el peligro es grande, muy grande... Aún en nuestra misma Cataluña, pues si bien es cierto que en los grandes centros industriales predomina la mujer de sentimientos liberales, en el campo abunda la que hace lo que le aconseja el confesor, aunque ello esté en pugna con la voluntad del marido, del hijo o del padre.”

Crònica d'Eugeni Duch Salvat per al diari *El Diluvio. Diario republicano*, 18 de novembre de 1933

1. Emplena aquesta taula amb les dades identificatives de cada font:

	Tipus de font	Autoria	Data	Informació bàsica que aporta
Font 1				
Font 2				
Font 3				
Font 4				
Font 5				
Font 6				
Font 7				

2. Cerca fonts que facin referència a la lluita pel dret al vot de la dona en altres països occidentals, per exemple als Estats Units d'Amèrica i a la Gran Bretanya.

3. Compara les fonts 2 i 3. Quines diferències i semblances tenen? A quina conclusió arribes?

4. Compara les fonts 5 i 6. Quina intenció tenen cadascuna d'elles? Amb què es vincula el vot femení?

5. Quin és el punt de vista de l'autora de la font 4?

6. Observa aquesta llista amb alguns exemples d'anys d'inici del sufragi universal al món. Argumenta per què l'assoliment del vot femení està sent un procés tan lent al món.

Nova Zelanda, 1893	Síria, 1949
Austràlia, 1902	Colòmbia, 1957
Finlàndia, 1906	Nigèria, 1958
Polònia, 1917	Afganistan, 1963
Espanya, 1931	Andorra, 1970
Brasil, 1932	Suïssa, 1971
França, 1944	Angola, 1975
Xina, 1947	Qatar, 1997
Mèxic, 1947	Emirats Àrabs, 2006

En el **nivell 1**, l'alumne extreu la informació bàsica de les fonts, comprèn la informació i és capaç de respondre a les preguntes relatives al context històric de manera descriptiva. Cerca altres fonts. Les seves hipòtesis són simples.

En el **nivell 2**, l'alumne extreu la informació bàsica de les fonts, comprèn la informació i dedueix la finalitat i la intencionalitat de les fonts. No només utilitza la informació de les fonts per respondre les preguntes, sinó que la complementa amb d'altres fonts. És capaç d'establir relacions entre les fonts i comparar-les. Les seves hipòtesis són simples.

En el **nivell 3**, l'alumne extreu la informació rellevant de les fonts a analitzar, diferencia fets d'opinions i n'extreu conclusions. Utilitza les fonts per corroborar les seves respostes i aporta més informació que la facilitada. És capaç d'establir relacions entre les fonts, valorar-les i extreure'n conclusions. Relaciona passat i present, tot donant la seva opinió a partir de raons i exemples.

COMPETÈNCIA 3

Interpretar que el present és producte del passat, per comprendre que el futur és fruit de les decisions i accions actuals

Explicació

Tot fet històric actual té les seves arrels en un passat recent i llunyà que condiciona el present i el futur a curt i llarg termini. Aquesta competència permet a l'alumne ubicar-se en el present, i llegir-lo i interpretar-lo tenint en compte els antecedents més immediats.

La cerca i selecció d'informació requereix l'ús d'aplicacions i fonts combinades, especialment a Internet i des de formats diversos: text, àudio, imatges, vídeo, mapes... Aquesta selecció s'ha d'acompanyar d'un procés crític de transformació de la informació adaptada al llenguatge i el nivell de l'alumne.

Els alumnes hauran d'establir relacions entre el present, el passat i el futur, en la mesura que el passat facilita la comprensió del present, així com per entendre que el futur serà conseqüència de les decisions en el present. És fonamental que els alumnes compreguin que el futur no està predeterminat ni decidit, i que la realitat present es pot canviar.

En el desenvolupament d'aquesta competència pren importància l'estudi de la història contemporània, ja que per comprendre les arrels dels fets, fenòmens i problemes socials de l'actualitat cal remuntar-se a la fi de l'Antic Règim. Aquesta idea és especialment rellevant per a la formació de la ciutadania, atès que tots els nois i noies que acaben l'educació secundària obligatòria molt aviat podran exercir el seu dret a vot i hauran de fer-ho de forma conscient, crítica i responsable.

L'objectiu de treballar el futur, a més de proposar i projectar, és també anar modificant les imatges poc realistes o de ciència-ficció cap a unes imatges més compromeses amb un món més just en l'àmbit social i mediambiental.

En els tres nivells, cal tenir en compte la complexitat dels coneixements, la cerca dels orígens en

el curt i llarg termini, i la projecció de les seves previsible conseqüències en el futur proper. Així, en el primer nivell l'alumne ha de ser capaç d'explicar les causes d'un fet de l'actualitat a partir dels antecedents històrics i imaginar com pot evolucionar en un futur immediat. En el segon nivell, pot fer propostes de futur versemblants i raonades. I en el tercer nivell hauria de vincular les propostes de futur amb les decisions que es prenen en el moment present.

Gradació

- 3.1. Explicar un àmbit de l'actualitat (polític, econòmic, social...) a partir de l'anàlisi històrica, per projectar què podria passar en el futur.
- 3.2. Interpretar el context actual a partir de l'anàlisi històrica, per fer propostes de futur raonades.
- 3.3. Interpretar la historicitat del present i analitzar les decisions que es prenen ara, per actuar sobre el futur.

Continguts clau

- Textos de les ciències socials: descripció, explicació, justificació, interpretació i argumentació, i vocabulari propi.
- Vincles entre el passat, el present i el futur. L'empatia històrica.
- La memòria històrica.
- Elements de canvi i continuïtat entre etapes històriques. Arrels històriques de la contemporaneïtat.
- El passat i el present de Catalunya en el context d'Espanya i d'Europa.

Orientacions metodològiques

La immediatesa de la informació dels fets, que no importa on hagin tingut lloc gràcies a les tecnologies de la informació i el coneixement, permet que els alumnes ho visquin com a realitats properes. En aquest sentit, la televisió, la premsa i, sobretot, les xarxes socials són mitjans que acosten el coneixement del present al nostre alumnat. El professor, conscient d'aquesta realitat, ha de fer a l'aula una aproximació al món d'avui, perquè el que s'esdevé és una història viva que afecta de manera directa l'alumne.

En aquest sentit, els coneixements previs de l'alumne són molt rellevants perquè els grans temes d'actualitat (crisi econòmica, dinàmica política a escala nacional i estatal, conflictes internacionals, problemes socials rellevants, entre d'altres) són, sens dubte, objecte de debat a casa, entre els amics, o bé objecte d'una reflexió personal, i per tant s'han d'incorporar i aprofitar per fer més significatiu el procés d'aprenentatge. En aquest sentit, és molt recomanable el treball a l'aula sobre els temes d'actualitat, de notícies i articles de premsa, dels fòrums i materials audiovisuals que es creen a les xarxes socials.

La tasca docent haurà d'incidir a subratllar el lligam que uneix els esdeveniments del món d'avui amb el passat, i veure de quina manera poden condicionar la presa de decisions que construeixen el futur dels propers anys. El professorat haurà de fer entendre que la interrelació dels diversos aspectes econòmics, socials, polítics i culturals defineixen els processos històrics i no pas els fets espontanis. Alhora, haurà de fer un exercici de diacronia tot assenyalant els aspectes de canvi i continuïtat en diverses etapes del passat d'una determinada realitat sociopolítica del món actual. Un bon recurs és utilitzar l'anàlisi retrospectiva, que permet anar del present al passat per buscar-ne els orígens i analitzar-ne les causes.

Si els alumnes aprenen a pensar històricament sobre els problemes del nostre temps, estaran en condicions de comprendre i interpretar per què el món és com és, quins són els interessos o intencions que l'orienten en un determinat sentit, per tal de fer interpretacions pròpies que permetin plantejar alternatives a aquesta realitat.

En treballar les relacions temporals de passat-present-futur s'afavoreix el desenvolupament de la consciència històrica o consciència temporal entesa com un seguit d'operacions mentals (emocionals, cognitives, conscients-inconscients) que orienten el nostre dia a dia, ens permeten recordar determinats fets i reclamen el passat per poder projectar-nos cap al futur. Un exemple podria ser l'anàlisi de la situació de les minories ètniques als Estats Units d'Amèrica a partir de 1950. Caldrà reflexionar que les decisions que es prenguin en el present orientaran el paper de la dona en les societats futures.

Els contextos didàctics més adients per treballar aquesta competència són aquells en què l'alumne ha d'identificar l'evolució que s'ha produït en un paisatge, en una ciutat, en la lluita per la consecució d'un dret (la jornada de vuit hores, l'educació obligatòria, per exemple), el paper d'un grup social (els esclaus o les dones), les funcions de les institucions (la monarquia, els tribunals de justícia o els parlaments). Així es fomenta l'anàlisi retrospectiva que permet interpretar els orígens, l'evolució, les causes i les conseqüències que ens han portat al present, i fer plantejaments prospectius que permetin ser conscients de com la presa de decisions actual influenciarà el futur.

La projecció del present cap al futur té una gran complexitat, ja que demana un nivell alt d'abstracció. Es pot demanar que, a partir d'una línia del temps, els alumnes puguin proposar fets que poden esdevenir segons els indicis del present. Alguns exemples serien plantejar-se quines seran les fonts d'energia (i després del petroli, què?), com seran les ciutats (les *smart cities*?), quins seran els mitjans de comunicació (les xarxes socials substituiran el periodisme?), quina serà l'ocupabilitat de les persones (com seran els oficis?) o com evolucionaran les societats democràtiques en el futur (llibertat versus seguretat?). Un altre exemple pot ser plantejar una "roda de futurs", que consisteix a pensar quines són les conseqüències, tant positives com negatives, d'un fet del present i ordenar-les en funció de quan considerem que poden succeir, si en un futur proper, mitjà o llunyà. La finalitat és que l'alumne prengui consciència de com condicionaran el futur les accions i decisions del present.

Orientacions per a l'avaluació

L'avaluació d'aquesta competència tracta de comprovar, en primer lloc, si l'alumnat és capaç de pensar històricament sobre els problemes i situacions del món actual a partir de comprendre que els fets del passat expliquen el present. En segon lloc, tracta de comprovar si són capaços d'anticipar que les respostes que avui donem als problemes de la societat actual, caracteritzaran o condicionaran la vida de les properes generacions.

Les tasques proposades per avaluar l'assoliment d'aquesta competència han de plantejar fets i episodis de la història recent, especialment aquells que, apareguts a la segona meitat del segle xx, rebroten amb força en el segon decenni del segle xxi. La correcta interpretació del present només és possible mitjançant la necessària coneixença del passat recent i de les arrels més llunyanes (substrat històric).

Per avaluar aquesta competència el docent proposarà activitats relacionades amb els grans temes d'actualitat d'àmbit català, espanyol i internacional, com per exemple: l'anàlisi del catalanisme polític del segle passat per entendre el procés sobiranista actual; la interpretació de les causes i conseqüències de la crisi actual per comprendre les semblances i diferències que pot tenir amb altres crisis cícliques del capitalisme, o bé l'anàlisi de la violència que exerceix el gihadisme a partir de la història recent dels països àrabs.

Lògicament les activitats d'avaluació no han de plantejar qüestions reproductives dels continguts sobre els temes que ja s'hagin tractat a classe, ja que es tracta de comprovar si els alumnes s'han apropiat de les estratègies per interpretar les situacions i problemes actuals tenint en compte el coneixement històric. No obstant això, el professorat haurà d'assegurar-se també que els alumnes disposen dels coneixements necessaris sobre el tema proposat.

Per avaluar els diversos nivells d'assoliment de la competència poden ser útils indicadors com els que s'exposen a continuació.

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Descriure un àmbit de l'actualitat a partir de fonts d'informació de la mateixa tipologia.	Explicar un àmbit de l'actualitat a partir de fonts d'informació diverses, per relacionar passat i present.	Explicar un àmbit de l'actualitat a partir de fonts d'informació facilitades i aportades pel mateix alumne, per relacionar passat i present, i imaginar diversos futurs.
Descriure un fet o fenomen present (tenint present la perspectiva històrica) a partir de diverses fonts d'informació actuals facilitades.	Interpretar un fet o fenomen present (tenint present la perspectiva històrica) a partir de fonts d'informació actuals i històriques, i comparar-les.	Interpretar un fet o fenomen present (tenint present la perspectiva històrica) a partir de fonts d'informació actuals i històriques per fer una anàlisi retrospectiva.
Descriure un àmbit de l'actualitat a partir de diverses fonts d'informació actuals facilitades.	Explicar un fet o fenomen actual a partir de l'anàlisi de fonts d'informació actuals i històriques facilitades, per relacionar passat i present.	Explicar un àmbit de l'actualitat a partir de l'anàlisi històrica i de fonts d'informació present, per projectar què podria passar en el futur en funció de les decisions que es prenguin.
Identificar les decisions socials, econòmiques i polítiques que prenen els governs i que afecten la nostra vida quotidiana.	Explicar les causes i les conseqüències de les decisions que prenen els governs i que afecten la nostra vida quotidiana.	Analitzar les decisions que prenen el governs, per identificar-ne les causes, valorar-ne les conseqüències i pensar en alternatives diferents.
Fer propostes de solució davant d'un problema o conflicte de la vida quotidiana i d'àmbit local.	Fer propostes de solució de manera argumentada d'un problema o conflicte de la vida quotidiana i d'àmbit local.	Plantejar alternatives argumentades a un problema o conflicte d'àmbit local o global, amb implicacions individuals i col·lectives.
Distingir fets històrics d'opinions.	Distingir els fets històrics de les opinions, i contextualitzar-los.	Distingir fets històrics i opinions, contextualitzar-los, analitzar-los i emetre'n una opinió pròpia.

Un exemple d'activitat d'avaluació és el següent:

Ucraïna, territori cruïlla i enclavament estratègic

Per comprendre alguns dels fets que han ocorregut recentment a Ucraïna, cal conèixer el període de la Guerra Freda, el procés de desmembrament de la Unió Soviètica (URSS) i la xarxa de rutes de subministrament de gas de Rússia a Europa.

1. Llegeix les següents fonts sobre la Guerra Freda (1945-1991) i la guerra a Ucraïna (2014).

Font 1

Què va ser la Guerra Freda?

“La Guerra Freda va ser un model de relacions internacionals que va desenvolupar-se després de la Segona Guerra Mundial, fonamentat en l'antagonisme entre els blocs liderats pels Estats Units i la Unió Soviètica, i que es mantindria des del 1945 fins al 1991. El conflicte entre aquestes dues grans potències no seria només polític, sinó que seria al mateix temps econòmic, ideològic i cultural. Dos conceptes antagònics s'enfrontaven per l'hegemonia al món.”

V. Moreno. “Què va ser la Guerra Freda?”, *Sàpiens.cat* – Ciències socials en xarxa. El blog de la història, la geografia i la història de l'art.

Font 2

Discurs de Mikhaïl Gorbtxov (1991)

“Benvolguts compatriotes, cesso en la meua activitat com a president de la Unió Soviètica. Prenc aquesta decisió per consideracions de principis. S'ha imposat la línia de desmembrament del país i de desunió de l'Estat, fet que no puc acceptar. El destí va voler que quan vaig haver d'estar al capdavant de l'Estat, fos evident que el nostre país estava malalt. S'havia de canviar tot. Avui estic convençut de la raó històrica dels canvis iniciats el 1985. Hem posat fi a la Guerra Freda, s'ha aturat la cursa armamentista i la militarització demencial del país, que havia deformat la nostra economia, la nostra consciència i la nostra moral. S'ha acabat l'amenaça d'una guerra nuclear. Ens hem obert al món i ens ha respost amb confiança, solidaritat i respecte. Però l'antic sistema s'ha enfonsat abans que el nou comencés a funcionar.”

Discurs de M. Gorbtxov, 25 desembre 1991. Adaptació.

Font 3

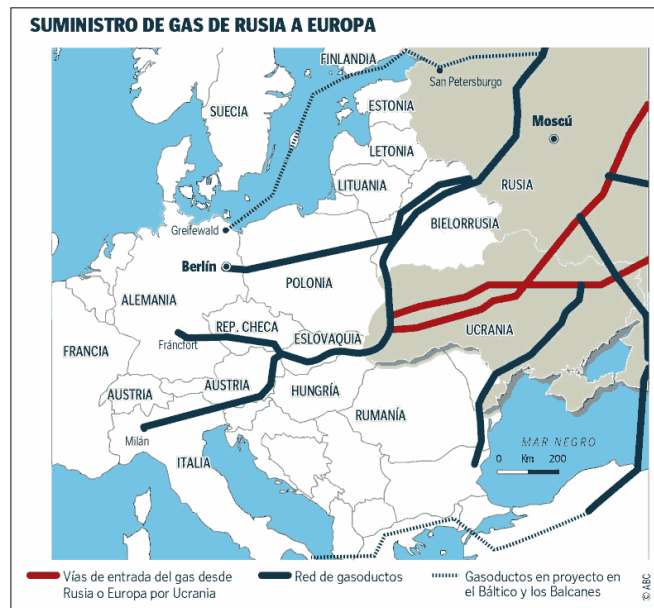
La guerra d'Europa a Ucraïna

“La guerra fa estralls a l'est d'Europa. Ucraïna està sent víctima d'una agressió militar de Rússia i, ens agradi o no, el seu destí acabarà marcant el d'Europa, perquè la crisi actual definirà les normes i els principis segons els quals han de viure els europeus al segle XXI. ¿Europa es regirà pels principis de la llibertat, la democràcia, la llei i la inviolabilitat de les fronteres nacionals, o triomfaran el poder pel poder i la inclinació a l'ús de la força? [...] Amb la fi de la Guerra Freda i la caiguda de la Unió Soviètica, la independència i la integritat territorial d'Ucraïna es van convertir ràpidament en un dels pilars de l'ordre europeu. Aquest fet estratègic és més evident ara que abans. En definitiva, la Ucraïna democràtica d'avui lluita pel futur d'Europa. El president rus, Vladímir Putin, vol restablir un ordre internacional basat en esferes d'influència exclusives controlades per grans poders. És el sistema que predominava a l'Europa devastada per la guerra [...]”

J. Fischer i H. Enderlein, diari *ARA*, 05/02/2015

Font 4

Mapes de les rutes de subministrament de gas de Rússia a Europa (2014)

Diari ABC

2. Quins paral·lelismes es poden establir entre la Guerra Freda i la crisi a Ucraïna de 2014?
3. Per què Ucraïna es considera un enclavament estratègic tant per a europeus com per a russos?
4. Cerca informació d'una crisi de l'Europa oriental durant la Guerra Freda. Per exemple podria ser la crisi d'Hongria el 1956.
 Quines decisions creus que s'haurien de prendre en el terreny polític per solucionar la crisi a Ucraïna?
 - 4.1. Què li aconsellaries al president d'Ucraïna, Petró Poroixenko?
 - 4.2. I al president de la Federació de Rússia, Vladímir Putin?
 - 4.3. I al president de la Comissió Europea, Jean-Claude Juncker?
5. Quines accions creus que s'haurien de portar a terme per aconseguir un món en pau?

En el **nivell 1**, l'alumne extreu la informació bàsica de totes les fonts d'informació i és capaç d'establir alguna similitud entre el conflicte a Ucraïna i la Guerra Freda, i identifica alguna de les causes de la crisi. A més, és capaç de plantejar alguna idea per solucionar la situació ucraïnesa i imaginar què caldria fer per assolir un món sense conflictes.

En el **nivell 2**, l'alumne extreu la informació bàsica de totes les fonts d'informació, estableix paral·lelismes entre la situació de la Guerra Freda i la crisi a Ucraïna, però identificant les diferències de context. Estableix relacions entre el passat i el present. I és capaç d'imaginar possibles accions a realitzar pels governs per aconseguir un món en pau.

En el **nivell 3**, l'alumne interpreta les fonts, identifica les causes i les conseqüències en els dos fets històrics plantejats (la Guerra Freda i la guerra a Ucraïna), estableix semblances i similituds sense obviar les diferències contextuais. Identifica les causes de la crisi ucraïnesa i es planteja les conseqüències futures. A partir d'aquí, és capaç d'imaginar diferents escenaris futurs i plantejar-se alternatives de solució. Finalment, és capaç d'extrapol·lar l'anàlisi d'un cas concret al món global i proposar accions per treballar per un món en pau.

COMPETÈNCIA 4

Identificar i valorar la identitat individual i col·lectiva per comprendre la seva intervenció en la construcció de subjectes històrics

Explicació

Aquesta competència fa referència al fet que els individus són protagonistes del temps històric en tant que membres d'un col·lectiu i d'una societat que els dona identitat. Es pretén posar èmfasi en els aspectes col·lectius que configuren la identitat individual i col·lectiva, ja que són les col·lectivitats més que no pas les individualitats les que esdevenen els autèntics protagonistes del canvi històric. Tanmateix, cal tenir ben present l'aportació de les grans personalitats al llarg de la història.

En l'alumnat de l'educació secundària obligatòria la consciència de pertinença fa referència a una realitat familiar, a un grup social i a un àmbit territorial.

La competència s'assolirà en tres nivells, segons quina sigui la completesa dels coneixements i mètodes que es treballen.

En el nivell 1, l'alumne sap situar en el temps i identificar aquells elements fonamentals que donen identitat als individus en tant que membres d'una societat i d'un grup social concrets. En el nivell 2, l'alumne és capaç d'analitzar a grans trets el comportament dels diferents grups socials en moments de canvi històric i la transformació en el comportament dels individus. En el nivell 3, ha de ser capaç d'argumentar la interacció que els individus tenen amb els grups socials i nacionals a què pertanyen en processos històrics de llarga durada.

Gradació

- 4.1.** Situar històricament els trets que identifiquen els individus i les societats, i descriure'ls.
- 4.2.** Analitzar els rols dels individus i els grups socials en els canvis històrics.
- 4.3.** Justificar les interaccions entre l'individu i la societat en el temps històric.

Continguts clau

- Estratègies comunicatives en situacions d'interacció oral.
- Vincles entre el passat, el present i el futur. L'empatia històrica.
- La memòria històrica.
- Elements de canvi i continuïtat entre etapes històriques. Arrels històriques de la contemporaneïtat.
- El passat i el present de Catalunya en el context d'Espanya i d'Europa.
- Les dones en la història i en la societat actual.

Orientacions metodològiques

Treballar aquesta competència en l'àmbit de l'educació secundària obligatòria implica generar en l'alumne l'empatia pel coneixement històric. Fer-li entendre que la història com a ciència social no és el resultat d'una simple successió de fets que cal memoritzar, sinó que és el resultat d'un seguit de processos que impliquen la col·lectivitat com a societat i, alhora, l'individu com a membre d'aquesta societat.

Per treballar aquesta competència és fonamental que l'alumne interioritzi que forma part d'un temps històric, d'una societat, d'un grup social i d'un país i que, al mateix temps, exerceixi el rol d'historiador per comprendre el moment històric que li ha tocat viure.

Per tal d'assolir aquest objectiu és útil que l'alumne faci una aproximació al temps històric a partir de la seva realitat més propera, que és l'àmbit familiar. Aquesta metodologia permet, si més no, fer una aproximació directa a tres generacions familiars: la de l'alumne, la dels pares i la dels avis i, d'una manera indirecta, pot arribar a una generació anterior gràcies a la transmissió de la memòria familiar dels avis.

Després, el treball a l'aula es farà primordialment a partir dels resultats obtinguts en entrevistes (treball de fonts orals) i, ocasionalment, de les noves tecnologies de la informació, que facilitaran a l'alumne les dades bàsiques per emmarcar el relat familiar en el context polític, econòmic, social i cultural.

El professorat haurà de posar pautes en la gestió d'aquestes fonts orals per tal que la informació obtinguda sigui contrastada i objectivada amb la finalitat que es puguin extreure conclusions a partir de les informacions obtingudes pel grup-classe.

Una altra eina útil per assolir aquesta competència pot ser la participació dels alumnes en el guió i la interpretació en dramatitzacions de fets històrics. Igualment, pot ser interessant plantejar als alumnes la ficció d'una possible entrevista a un personatge històric: quines preguntes li farien, què respondria el personatge...

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència cal proposar activitats en què l'alumne cerqui informació a partir de l'anàlisi de diverses fonts. En aquesta competència, l'ús de fonts orals és molt escaient.

L'avaluació haurà de valorar, entre d'altres aspectes, la cerca d'informació, la gestió de la informació i el plantejament de conclusions.

Per avaluar els diversos nivells d'assoliment d'aquesta competència poden ser útils indicadors com els que es descriuen a continuació.

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Situa en el temps i identifica els trets bàsics econòmics i polítics i les formes de vida que defineixen les grans societats històriques.	Situa en el temps, identifica i analitza els trets bàsics econòmics, polítics, socials, culturals i artístics i les formes de vida que defineixen les societats al llarg de la història.	Situa en el temps i identifica els trets bàsics econòmics, polítics, socials, culturals i artístics i les formes de vida que defineixen les societats al llarg de la història, i és capaç de relacionar-los i comprovar com influeixen en la identitat individual.
Situa en el temps i descriu alguns grups socials i moviments representatius al llarg de la història.	Situa en el temps i descriu alguns grups i moviments socials representatius al llarg de la història.	Situa en el temps i descriu alguns grups i moviments socials representatius al llarg de la història, i analitza el seu comportament en moments de canvi i comprova com incideixen en els individus.
Identifica els trets identitaris del marc més proper (municipi, comarca, país).	Identifica els trets identitaris del país propi i analitza les similituds i diferències amb altres més generals. Analitza els processos de formació dels estats nació.	Coneix i descriu alguns exemples històrics de processos d'emancipació nacional al llarg dels segles XIX i XX.
Identifica i situa en el temps alguns personatges històrics rellevants.	Identifica i situa en el temps alguns personatges històrics rellevants i descriu les seves aportacions més importants.	Identifica i situa en el temps alguns personatges històrics rellevants, descriu les seves aportacions més importants i analitza el seu protagonisme en moments clau de la història.
Situa en el temps i identifica els trets bàsics econòmics i polítics i les formes de vida que defineixen la identitat europea i occidental.	Situa en el temps, identifica i analitza els trets bàsics econòmics i polítics i les formes de vida que defineixen la identitat europea i occidental.	Situa en el temps i identifica els trets bàsics econòmics, polítics, socials, culturals i artístics i les formes de vida que defineixen la identitat europea i occidental i és capaç de relacionar-los i comprovar com influeixen en la identitat individual.
Situa en el temps i identifica els trets bàsics econòmics, polítics, socials i culturals que defineixen la identitat catalana.	Situa en el temps, identifica i analitza els trets bàsics econòmics, polítics, socials i culturals que defineixen la identitat catalana.	Situa en el temps i identifica els trets bàsics econòmics, polítics, socials i culturals que defineixen la identitat catalana i és capaç de relacionar-los i comprovar com influeixen en la identitat individual.

Un exemple d'activitat d'avaluació pot ser el següent:

Història de la família de la Marta

Es proposa una activitat tipus a partir d'una suposada biografia familiar d'un alumne que facilita el professor. El següent exemple sobre la família de la Marta pot servir de pauta, però aquesta activitat s'haurà d'adaptar al context socioeconòmic i cultural de cada centre.

"Els meus avis paterns van néixer quan tot just havia començat la Guerra Civil. L'avi Joan només té un record molt vague de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona el 26 de gener de 1939, però el que sí que recorden els dos molt bé són les penúries que van conèixer de nens en plena postguerra. Els aliments bàsics escassejaven i estaven racionats, i la família patia moltes dificultats econòmiques. El pare de l'avi Joan treballava com a obrer en una fàbrica tèxtil que hi havia al barri de Sant Andreu, mentre sa mare tenia cura dels nens (l'avi Joan tenia quatre germans) i la casa. L'avi Joan recorda que, de nen, la canalla jugava molt al carrer perquè a Barcelona hi havia molt pocs cotxes circulant; les festes tradicionals es vivien intensament i, de tant en tant, anaven al cinema i, molts diumenges, al futbol. Va ser en el ball d'una festa major que en Joan va conèixer la Carmen, la meua àvia; era dos anys més jove que ell i fins feia poc vivia en un petit poble d'Almeria. La seva família s'havia traslladat a Barcelona perquè cada cop era més difícil guanyar-se la vida fent de pagès.

"En Joan i la Carmen es van casar, després d'un curt festeig, l'any 1962. Dos anys més tard va néixer el meu pare. Inicialment la Carmen feia de mestressa de casa, però més tard va fer de modista a casa sense deixar de tenir cura de les feines domèstiques. La família de l'avi Joan era catalanista i en Joan va participar en algunes actuacions contra la dictadura; la policia el va detenir i el va interrogar i va estar empresonat una temporada. Com a conseqüència, va perdre la feina a la fàbrica i va haver d'obrir un bar per guanyar-se la vida.

"El meu pare recorda que, de petit, va veure alguns programes de televisió a casa del tiet, eren en blanc i negre, només hi havia dos canals, els programes eren molt diferents als d'ara i sempre es parlava del Caudillo. També recorda que el català només es parlava a la família i amb els amics: l'escola, la televisió, els anuncis del carrer, el cinema i la ràdio només es feien en castellà. També recorda els darrers temps de Franco i, sobretot, la mort de l'almirall Carrero Blanco en un atemptat d'ETA. Al carrer sovintejaven cada cop més les manifestacions (que aleshores eren il·legals) d'obrers i estudiants que demanaven llibertat i democràcia. El 1977 es van celebrar les primeres eleccions democràtiques a Espanya des de 1936. Els meus pares encara recorden l'alegria de la gent que es va manifestar pels carrers de Barcelona l'11 de setembre de 1977 per demanar l'autonomia de Catalunya.

"A diferència dels seus pares, que només tenien estudis primaris, el pare va estudiar batxillerat i va entrar a treballar en una oficina com a administratiu, després de fer el servei militar. Es va afiliar a un partit polític, però aviat ho va deixar córrer. La meua mare va estudiar infermeria i sempre ha treballat en un hospital públic. El 1992, coincidint amb els Jocs Olímpics de Barcelona, els meus pares es van casar i el 1998 vaig néixer jo. Estic acabant l'ESO i la meua intenció és que, quan aprovi el batxillerat, pugui cursar una carrera universitària."

1. Explica la posició econòmica i política dels besavis i dels avis de la Marta en funció del període històric en què van viure.
2. Fes un quadre comparatiu en què es posin de manifest la mentalitat i les formes de vida de les tres generacions de què es parla en el text.
3. Una bona part de la vida dels avis de la Marta va transcórrer durant el franquisme. A partir de les dades que apareixen al document fes una síntesi de les característiques d'aquest règim polític.
4. Quines altres etapes històriques s'esmenten en el text? Fes-ne una breu caracterització de cada una.

En el **nivell 1**, l'alumne identifica les dades biogràfiques, les dades socioeconòmiques i les dades contextuals històriques dels avis i els pares.

En el **nivell 2**, l'alumne analitza les dades biogràfiques, les dades socioeconòmiques i les dades contextuals històriques dels avis i els pares.

En el **nivell 3**, l'alumne compara i relaciona les dades biogràfiques, les dades socioeconòmiques i les dades contextuals històriques dels avis i els pares.

Dimensió geogràfica

El conjunt de competències que inclou aquesta dimensió es vinculen, sobretot, amb el coneixement de la geografia i altres ciències socials, i per desenvolupar-les l'alumne ha de ser capaç de comprendre i analitzar la relació entre les societats humanes i el medi, i de localitzar i interpretar els fenòmens que es produeixen com a resultat d'aquesta interacció.

Entendre les raons que configuren el territori i els paisatges permet considerar alternatives i, per tant, atorga la possibilitat d'actuar per construir espais que afavoreixin la justícia social, l'equilibri mediambiental i la ciutadania global. Això requereix l'aplicació de procediments d'anàlisi geogràfica; establir relacions causals entre diverses variables que expliquen la complexitat dels fenòmens socials en l'espai; proposar hipòtesis explicatives, i comunicar resultats d'una recerca senzilla utilitzant les tècniques de representació de l'espai i el vocabulari geogràfic.

La universalització de fonts que aporten informació geogràfica, i de manera destacada cartogràfica, en un context de desplegament de les tecnologies d'informació geogràfica ha de permetre l'assoliment d'aquesta dimensió.

Algunes idees clau que orienten l'aprenentatge dels alumnes són cinc:

1. Visió sistèmica. La disposició dels elements, naturals o humans, en el territori no és mai aleatòria, sinó que respon a les múltiples interaccions que hi ha entre ells, les quals es manifesten en l'existència d'intercanvis i fluxos de tota mena que expliquen la gran diversitat de paisatges de la Terra.
2. Multiescalaritat. L'anàlisi d'un mateix fet (per exemple, la ciutat) a més d'una escala (per exemple local, regional i global) reflecteix diferents aspectes del territori i dels seus elements. El treball multiescalar permet als alumnes constatar diferents fets, calibrar la importància relativa dels fets estudiats i comprendre la dialèctica existent entre el que és local i el que és global.
3. Interculturalitat. L'aprenentatge de la geografia a través de la comparació dels modes de vida, de la indagació sobre els tipus de vincles que estableixen les societats amb el medi natural, de l'estudi dels paisatges, de la detecció dels moviments migratoris, etc., contribueix al foment de la interculturalitat, és a dir, de la convivència basada en el respecte a la diferència i l'interès per la comunicació entre cultures.
4. Sostenibilitat. L'anàlisi geogràfica de les activitats humanes posa de manifest l'abast dels impactes ambientals i l'augment dels riscos ambientals, alhora que proporciona criteris fonamentats per adoptar actituds personals responsables i per promoure el desenvolupament mediambiental, econòmic i social sostenible.
5. Justícia social. Més enllà de la simple descripció del territori, la geografia busca explicacions a la diversitat de fenòmens geogràfics i tracta d'aportar alternatives o solucions que contribueixin a la resolució dels problemes i a la millora de la qualitat de vida de les persones.

Les competències de la dimensió geogràfica han de fer possible que la ciutadania s'apropii dels espais on es desenvolupa la seva vida quotidiana, i que aprecii els paisatges. Una apropiació desitjable de l'espai comporta fer-ne un ús racional, habitar-lo amb els altres, organitzar-lo i administrar-lo de forma sostenible, per garantir el seu futur.

La dimensió geogràfica inclou les següents competències:

- **Competència 5.** Explicar les interrelacions entre els elements de l'espai geogràfic, per gestionar les activitats humanes en el territori amb criteris de sostenibilitat.
- **Competència 6.** Aplicar els procediments de l'anàlisi geogràfica a partir de la cerca i l'anàlisi de diverses fonts, per interpretar l'espai i prendre decisions.
- **Competència 7.** Analitzar diferents models d'organització política, econòmica i territorial, i les desigualtats que generen, per valorar com afecten la vida de les persones i fer propostes d'actuació.

COMPETÈNCIA 5

Explicar les interrelacions entre els elements de l'espai geogràfic, per gestionar les activitats humanes en el territori amb criteris de sostenibilitat

Explicació

Per desenvolupar aquesta competència els alumnes han de saber descriure i explicar que els elements de l'espai geogràfic, naturals o humans, estan interrelacionats, de forma que qualsevol modificació incideix en el conjunt i pot tenir un abast alhora local i global. La diversitat de paisatges del món és l'expressió visible d'aquests elements i les seves interrelacions, i evidencien les diverses formes de vida i la manera en què cada societat s'ha relacionat al llarg de la història amb el medi.

També han de poder explicar que les activitats humanes es reflecteixen en una determinada configuració espacial i, que en més o menys grau, comporten algun tipus d'impacte en el medi. Aquest impacte pot ser negatiu (consum de recursos no renovables, empobriment dels ecosistemes, empitjorament de la qualitat de vida, etc.) o positiu (substitució del consum d'energies fòssils per energies renovables, reforestació d'un bosc, rehabilitació d'un barri, etc.). D'aquesta manera podran comprendre que alguns problemes mediambientals actualment han assolit un caràcter global que pot afectar l'equilibri planetari. Per tant, la necessitat d'adoptar estratègies de desenvolupament sostenible ha esdevingut una necessitat urgent de la nostra societat.

Per abordar la complexitat de la major part de problemes territorials i ambientals s'hauran d'analitzar les diverses variables: ecològiques, econòmiques, polítiques, socials, culturals, etc. Això exigeix un abordatge dels problemes a partir del coneixement científic i amb uns mètodes rigorosos per poder elaborar propostes raonades i viables. Alhora és necessari que l'alumne se situï en el lloc de l'altre, que entengui les seves raons i que adopti una actitud creativa en el procés d'elaboració d'alternatives per arribar al màxim consens possible.

La gradació d'aquesta competència té en compte la complexitat de l'anàlisi, les variables identificades i el compromís davant de les problemàtiques. Així, el primer nivell demana explicar les relacions i identificar el grau de sostenibilitat de les activitats.

El segon nivell pretén explicar les activitats i els seus impactes per poder plantejar alternatives. I el darrer nivell demana ser capaç d'analitzar problemes i fer propostes de gestió sostenibles.

Gradació

- 5.1. Explicar les relacions entre els diversos elements de l'espai geogràfic i identificar l'impacte de les activitats humanes sobre el territori, per discriminar entre les que són sostenibles i les que no.
- 5.2. Explicar les activitats humanes que configuren l'espai geogràfic i els impactes que hi provoquen, per plantejar alternatives sostenibles.
- 5.3. Analitzar situacions i problemes territorials i mediambientals en què intervenen diverses variables i fer propostes amb criteris de sostenibilitat.

Continguts clau

- Cerca, anàlisi i contrast d'informacions diverses.
- Interacció entre els grups humans i el medi. Activitats econòmiques i el seu impacte mediambiental. Matèries primeres i fonts d'energia.
- Principals zones bioclimàtiques de Catalunya, Espanya, Europa i el món. Defensa i preservació del patrimoni paisatgístic.
- Trets demogràfics, econòmics, socials, polítics i culturals de la societat catalana, espanyola, europea i del món. Població i poblament. Migracions.
- Globalització i intercanvi desigual. Mecanismes de cooperació internacional.
- Desenvolupament humà sostenible.

Orientacions metodològiques

El paisatge és un recurs didàctic potent per al desenvolupament d'aquesta competència, ja que és l'expressió i el resultat de la utilització que els éssers humans fan dels recursos naturals per satisfer les seves necessitats. En l'educació secundària s'ha de treballar l'anàlisi del ventall de paisatges que configuren el territori (rurals, urbans, industrials, turístics, culturals, etc.) a partir de la lectura i la descripció dels elements que els formen i de la seva interpretació com a resultat de la interacció entre els grups humans que l'han habitat al llarg del temps, per poder proposar com hauria de ser en el present i en el futur, per garantir-ne la sostenibilitat i el benestar dels seus habitants.

La riquesa paisatgística de Catalunya permet plantejar una gran varietat d'activitats relacionades amb la seva gestió i es pot presentar als alumnes a partir dels problemes que generen els interessos particulars de diferents col·lectius, entre d'altres, ecologistes, empresaris, governants, pagesos i turistes, quan s'ha de construir una carretera, un espai natural protegit, un canal de reg, un parc d'atraccions o bé s'ha de conservar un edifici antic, per exemple. Per això l'alumne haurà d'aplicar coneixements de les ciències socials (històrics, geogràfics, econòmics, demogràfics, etc.) i de les ciències naturals, procediments d'anàlisi geogràfica i valors per fer del paisatge un patrimoni comú de la ciutadania i un actiu econòmic, cultural i democràtic, marc comú de convivència i benestar.

Per analitzar el paisatge, el professorat pot plantejar una seqüència didàctica que tingui en compte, en primer lloc, l'observació i la descripció dels elements del paisatge a partir de la realització d'un croquis, identificant-hi els colors, les línies principals i els punts forts dels elements principals per dibuixar-los. En segon lloc, cal interpretar-lo identificant els elements naturals i antròpics i la seva interrelació, per explicar com és i quina ha estat l'empremta dels grups humans en el passat i en el present. El professorat pot incloure-hi l'anàlisi dels problemes i conflictes que es produeixen en la seva gestió, a partir de les causes i conseqüències que provoquen per demanar, finalment, que els alumnes plantegin propostes i actuacions que permetin resoldre aquests conflictes basant-se en la sostenibilitat.

Per desenvolupar aquesta competència a l'aula cal presentar als alumnes contextos didàctics que promouin l'anàlisi de situacions i problemes mediambientals en un territori per explicar les causes d'aquests problemes i les conseqüències que tenen sobre la població, l'economia, el medi ambient, etc. Per crear aquests escenaris didàctics, el professorat pot basar-se en casos reals procedents de les notícies de l'actualitat o bé recrear aquests casos a partir de simulacions. També és recomanable utilitzar situacions reals properes i conegudes per l'alumne que s'esdevinguin en el seu barri, localitat o comarca. La instal·lació d'una indústria, la construcció d'una carretera o autovia, la instal·lació d'una granja, la construcció d'un centre comercial..., són exemples propers que s'esdevenen en qualsevol lloc i que evidencien els diferents interessos que els agents socials tenen (habitants del territori, empreses, associacions i entitats ciutadanes, partits polítics, etc.) i les conseqüències positives i negatives que generen sobre la qualitat de vida de la població, el desenvolupament econòmic i el medi ambient.

Com que es treballa a partir de situacions complexes, és bo que es proposi el treball en grup per tal que els alumnes puguin aportar diverses mirades i, a partir de la discussió i el contrast de punts de vista justificats amb raons del coneixement social, puguin enriquir el coneixement i puguin plantejar propostes i alternatives diverses.

Les tècniques i procediments geogràfics que s'han d'emprar han de ser diversificats. Caldrà utilitzar fonts i procediments cartogràfics que aportin informació topogràfica o temàtica (vies de comunicació, població, activitats econòmiques, etc.), bases de dades estadístiques sobre aspectes diversos: econòmiques, demogràfiques, sociològiques... S'ha d'emprar el coneixement procedent d'altres disciplines com la història, l'economia, l'antropologia, la sociologia, etc., per analitzar les diverses variables que expliquen fets i fenòmens complexos. Entre els procediments geogràfics per a l'anàlisi i interpretació del paisatge cal destacar

la lectura d'imatges, l'observació de fotografies aèries, la realització de croquis del paisatge, el dibuix de plànols, la construcció de maquetes, etc.

També és interessant utilitzar els recursos que ofereixen entitats ciutadanes, ONG, grups ecologistes, ajuntaments, empreses, museus, arxius, que tenen persones expertes que poden interactuar amb l'alumne i aportar els seus coneixements i punts de vista qualificats.

Com a recursos didàctics, en aquest cas és imprescindible el treball de camp, que permet l'observació directa del territori i del paisatge i la interpretació i anàlisi dels problemes mediambientals en el seu context. Cal planificar bé les sortides escolars amb activitats d'aprenentatge fora de l'aula que permetin aprofitar els recursos de l'entorn i generar experiències i vivències insubstituïbles per activitats d'aula: visitar una depuradora, un espai natural reforestat, una explotació agrària, una instal·lació industrial, un espai urbà en procés de rehabilitació..., que es poden planificar conjuntament amb l'àmbit científicotecnològic.

Abans de la sortida cal situar l'alumne en el lloc a visitar, compartir els objectius d'aprenentatge i detallar el treball que s'hi va a fer. Cal assegurar el domini dels coneixements, procediments i actituds a treballar durant la sortida. En la sortida cal assegurar els aspectes organitzatius perquè les activitats es puguin desenvolupar satisfactòriament, així com els materials i recursos necessaris d'acord amb els objectius d'aprenentatge. Les activitats han de permetre desenvolupar els procediments geogràfics que permetin obtenir i interpretar la informació i desenvolupar les actituds de participació, implicació i gaudi en el treball de camp. Finalment, després de la sortida és convenient posar en comú, comunicar i compartir el treball realitzat per fer la síntesi dels resultats i de les conclusions. És molt recomanable l'oferta temàtica diversificada que ofereixen els camps d'aprenentatge distribuïts per tot el territori.

Orientacions per a l'avaluació

Per comprovar el grau de desenvolupament d'aquesta competència cal considerar dos aspectes: d'una banda, la capacitat que té l'alumne d'aplicar coneixements geogràfics a l'anàlisi i interpretació de problemes mediambientals i territorials amb raons pròpies del coneixement geogràfic; de l'altra, la capacitat de sospesar i proposar solucions o alternatives que el posin en situació de prendre decisions. S'entén que és en aquesta situació en què es pot comprovar la interiorització de la part més actitudinal que fa possible el compromís individual amb els valors de la sostenibilitat en les actuacions quotidianes.

Alguns indicadors per a l'avaluació d'aquesta competència poden ser:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Identifica almenys dos elements visibles que configuren l'espai geogràfic i les interrelacions que s'hi estableixen.	Identifica els principals elements naturals i humanitzats que configuren l'espai geogràfic i les interrelacions que s'hi estableixen.	Identifica tots els elements naturals i humanitzats que configuren l'espai geogràfic i les interrelacions que s'hi estableixen.
Explica els impactes que provoquen les activitats humanes en el territori tenint en compte almenys una variable.	Explica els impactes que provoquen les activitats humanes en el territori tenint en compte diverses variables.	Explica per què aquests impactes afecten la sostenibilitat i la qualitat de vida de la població.
Explica que els impactes que provoquen les activitats humanes en el territori esdevenen per alguna raó.	Explica les causes dels impactes que provoquen les activitats humanes en el territori i en preveu alguna conseqüència.	Explica i raona les causes i les conseqüències dels impactes que provoquen les activitats humanes en el territori.

Un exemple d'activitat d'avaluació és el següent:

La gestió dels residus

Els residus domèstics plantegen un problema greu per la gran quantitat de brossa que generen i per la dificultat a eliminar-la. A la comarca de la Plana els alcaldes dels municipis s'han reunit amb el conseller de Medi Ambient per tractar aquest problema. Què cal fer per eliminar la gran quantitat d'escombraries que es recullen diàriament?

Els tècnics de medi ambient elaboren un projecte per a la construcció d'un ecoparc. Un ecoparc és un equipament que separa els residus urbans en materials que poden ser reutilitzats (vidre, metalls, plàstics...) i la matèria orgànica, amb la qual es pot obtenir energia, adob o altres matèries primeres.

Tots els alcaldes valoren bé el projecte, però no es posen d'acord a l'hora d'ubicar-lo. Hi ha diverses opcions:

- A. En el terme municipal d'una gran ciutat capital de la comarca. És la ciutat on conflueixen els principals eixos de comunicació. Està molt poblada i pot suposar un risc important per a la població: incendis, fuites tòxiques, accidents imprevistos... A més, la ciutat ja es veu afectada per la contaminació que provoca el trànsit.
- B. En el terme municipal d'una ciutat industrial amb polígons industrials ben comunicats i amb equips industrials (magatzems, deixalleries, xarxa elèctrica de gran potència), però ja té una depuradora d'aigües residuals i com a conseqüència els seus habitants ja han de suportar les males olors. Els seus habitants creuen que ja contribueixen a resoldre un problema que és de tots els habitants de la comarca.
- C. En el terme municipal d'un poble proper a una reserva natural. Encara que el nucli habitat és petit, el terme municipal és molt extens. Els seus habitants creuen que han de ser els principals responsables de la producció de residus qui ha d'acollir la construcció de l'ecoparc. Creuen que els gasos, els fums i les olors poden perjudicar la reserva natural i deixar d'atraure el turisme, que és la principal font dels seus ingressos.

Activitat: posa't en el lloc dels equips municipals que han de decidir quina és la millor opció per ubicar l'ecoparc. Redacta un breu informe amb la proposta que creguis més raonable i justifica les raons que t'han portat a prendre aquesta decisió.

En el **nivell 1**, l'alumne ha de ser capaç de descriure els elements que caracteritzen els tres nuclis de poblament d'aquest territori (densitat de població, activitats econòmiques, mitjans de comunicació...) i d'explicar què aporten cadascun d'ells al conjunt del territori, així com les raons a favor i en contra de la construcció de l'ecoparc en cadascun dels tres llocs.

En el **nivell 2**, l'alumne ha de considerar les raons a favor i en contra i proposar una de les opcions de forma justificada tenint en compte que la seva proposta reculli les causes i conseqüències de l'impacte mediambiental de les activitats humanes. La proposta tindrà en compte minimitzar els impactes mediambientals negatius i que no suposi un risc per a la població.

En el **nivell 3**, l'alumne pot proposar més d'una solució o proposta i justificar-les amb raons del propi cas plantejat i també amb altres raons no tan explícites, com ara criteris d'eficiència econòmica, el cost del transport... fins i tot pot contrarestar alguns dels arguments donats amb propostes pròpies com fer un pla de seguretat contra accidents i fuites o bé fer una normativa molt exigent per protegir el medi ambient.

Per avaluar un text argumentatiu o un debat es poden utilitzar instruments de regulació que serveixin tant per a l'autoavaluació de l'alumne com per a la correcció del professor:

Instruments d'avaluació d'un text argumentatiu	Sí	No	Completar
1. El títol resumeix de què tracta el text?			
2. Fa una introducció per situar el tema?			
3. Exposa l'opinió, tesi o punt de vista que es defensa?			
4. Justifica el punt de vista amb arguments i raons... - suficients? - adequats al coneixement del tema? - i posa exemples?			
5. Dóna arguments als que pensen el contrari?			
6. Fa propostes a favor de la tesi que defensa?			
7. Resumeix, a mode de conclusió, la idea o raó principal (evidència)?			

COMPETÈNCIA 6

Aplicar els procediments de l'anàlisi geogràfica a partir de la cerca i l'anàlisi de diverses fonts, per interpretar l'espai i prendre decisions

Explicació

Aquesta competència pretén que els alumnes siguin capaços de reconèixer, seleccionar i utilitzar eficientment les principals fonts d'informació geogràfica i d'aplicar els procediments geogràfics idonis, seleccionant els més apropiats segons l'escala i tipus de fet, fenomen, procés o problema a resoldre.

Entre les diverses fonts d'informació geogràfica, la cartografia ocupa un lloc molt destacat com a principal sistema de representació simbòlica de l'espai, però la utilització de fotografies aèries, d'imatges satèl·lit o de sistemes d'informació geogràfica (SIG), basats en la integració i la referenciació geogràfica de dades de naturalesa molt diversa, han significat un salt important en el volum d'informació disponible sobre el territori i els processos territorials. Alhora, els SIG han facilitat l'accés de la societat a la informació geogràfica i han multiplicat les oportunitats d'apropar la cartografia a l'escola.

Els SIG han coincidit amb la penetració de la informàtica a la societat, la generalització dels dispositius mòbils i la proliferació de programes i aplicacions de lliure accés amb els quals els nois i noies estan cada cop més familiaritzats. Cal, però, que els alumnes adquireixin un mètode rigorós i crític d'utilització de la informació, perquè aquesta informació esdevingui autèntic coneixement geogràfic i social.

La gradació d'aquesta competència té en compte l'alternança d'escala, la diversitat de fonts, la capacitat de contrastar la informació, la resolució de problemes concrets i la comunicació del resultat. Així, en el primer nivell els alumnes han de ser conscients de la diversitat de fonts (incloent-hi les digitals), extreure'n dades i utilitzar-les en la resolució de problemes bàsics. En el segon nivell els alumnes han de ser capaços d'obtenir informació, i contrastar i aplicar procediments geogràfics (incloent-hi els digitals). I en el tercer nivell, han d'aplicar les tecnologies digitals a l'anàlisi de dades, comunicar els resultats de la seva anàlisi i fer propostes.

Gradació

- 6.1.** Utilitzar fonts estadístiques, gràfiques i cartogràfiques de diferents escales i suports, digitals i analògiques, per obtenir informació rellevant sobre l'espai i fer alguna proposta de resolució de problemes geogràfics simples.
- 6.2.** Contrastar diferents fonts i aplicar els procediments d'anàlisi geogràfica més adequats als problemes plantejats i fer propostes de resolució de manera fonamentada.
- 6.3.** Aplicar diferents fonts i sistemes d'informació geogràfica en l'anàlisi de problemes territorials, per plantejar diverses alternatives.

Continguts clau

- Textos de les ciències socials: descripció, explicació, justificació, interpretació i argumentació, i vocabulari propi.
- Cerca, anàlisi i contrast d'informacions diverses.
- Lectura i interpretació de mapes, plànols i imatges de diferents característiques i suports. Eines d'orientació espacial.
- Principals zones bioclimàtiques de Catalunya, Espanya, Europa i el món. Defensa i preservació del patrimoni paisatgístic.
- Desenvolupament humà sostenible.

Orientacions metodològiques

La renovació dels instruments i mètodes geogràfics, particularment els sistemes d'informació geogràfica i la possibilitat d'accés en línia a la informació, representen una gran oportunitat per a la renovació de la didàctica de la geografia, tant en el vessant metodològic com conceptualment.

Les aplicacions de cartografia en línia i els sistemes d'informació geogràfica mereixen una atenció prioritària, no tan sols perquè la cartografia és el mitjà d'anàlisi i d'expressió més propi de la geografia, sinó perquè possibiliten l'accés ràpid, des dels ordinadors dels centres escolars o de casa, a una quantitat de documents cartogràfics inimaginable fa pocs anys. Actualment és possible, per exemple, la consulta de mapes topogràfics i temàtics i d'ortofotomapes de tot Catalunya a diverses escales, a través del web de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC). El servei de l'ICGC permet, a més, l'edició i la descàrrega dels documents seleccionats. Altres organismes de l'administració (departaments del govern, ajuntaments, consells comarcals, diputacions, etc.) i entitats de recerca permeten l'accés a fonts cartogràfiques útils (mapes, plànols, fotografia aèria, imatges de satèl·lit, etc.) per a l'ensenyament i l'aprenentatge de la geografia.

La consulta de bases de dades estadístiques en línia permet l'accés a un ventall ampli d'informació sobre aspectes molt diversos (demografia, economia, qualitat de vida, cultura, etc.), que, segons els casos, poden estar cartografiades i georeferenciades. Els organismes nacionals (Institut d'Estadística de Catalunya, Institut Nacional d'Estadística, etc.), els organismes internacionals (Unió Europea, FAO, Banc Mundial, UNESCO, etc.) o les organitzacions no governamentals (Nacions Unides, Oxfam Intermón, Mans Unides, Greenpeace, etc.) aporten sèries de dades, dades actualitzades i informació específica sobre continguts de caràcter geogràfic que formen part del currículum escolar que els alumnes poden tractar, analitzar i expressar.

La consulta a altres fonts d'interès geogràfic és possible, també, a través de l'accés en línia a organismes com arxius, museus, observatoris i d'altres semblants, on és possible accedir a documents cartogràfics, fotogràfics, iconogràfics, estadístics o textuals d'interès per a l'anàlisi diacrònica d'aspectes com el paisatge, les formes de vida, la ciutat, la demografia, les activitats econòmiques, etc. Aquestes fonts tenen un gran interès per al coneixement de l'entorn proper (el barri, la localitat o la comarca). En aquest sentit, alguns d'aquests organismes disposen de recursos didàctics a l'abast del professorat dels diversos cicles educatius, com ara quaderns de treball per a la realització d'itineraris didàctics.

Finalment, el mateix territori i medi geogràfic és un recurs que ofereix un ampli ventall de possibilitats per a l'estudi de la geografia a través del treball de camp, perquè permet l'observació directa dels elements geogràfics objecte d'estudi i la seva percepció en el seu context. En aquest sentit, res pot suplir una sortida escolar ben planificada i realitzada. A més, el territori disposa d'equipaments d'interès educatiu (centres d'interpretació, itineraris senyalitzats, miradors, etc.), entre els quals destaquen els camps d'aprenentatge per la seva oferta educativa àmplia i diversificada temàticament i territorialment.

A tall d'orientació, a continuació s'indiquen un seguit de procediments geogràfics que es poden treballar a l'aula o en el treball de camp, fent ús dels principals tipus de fonts d'informació geogràfica i recursos digitals i tecnològics disponibles.

Els procediments cartogràfics més importants per treballar a l'educació secundària serien: interpretació i comparació de plànols i mapes a diverses escales, i imatges aèries i satel·litzades; realització de plànols, a mà alçada, a partir de l'observació de fotografies aèries i d'un espai ben delimitat (plaça, jardí, parc, bosc, polígon industrial...); visió, edició i descàrrega de cartografia des d'un servidor en línia per generar mapes temàtics a partir d'un sistema d'informació geogràfica; i interpretació i realització de cartogrames (mapes anamòrfics).

Els procediments gràfics i estadístics bàsics per a l'estudi de la geografia serien: lectura visual i geogràfica d'imatges de paisatge; realització de croquis de paisatges i d'itineraris; dibuix de perfils longitudinals i transversals; interpretació i realització de diagrames (lineals, areals o de sectors, tridimensionals) i d'infografies; i lectura de tipus de gràfics (figuratiu, organigrames, mapes mentals...).

Pel que fa als procediments d'anàlisi documental són importants treballar la lectura i comparació d'imatges d'interès geogràfic; i la lectura, anàlisi i comparació d'una notícia en diferents mitjans.

El treball de camp és una metodologia imprescindible en l'estudi de la geografia, ja que permet: la realització d'enquestes o entrevistes, l'observació directa i el seu registre en un diari de camp o croquis; la lectura de plànols o mapes; i l'orientació i geolocalització per mitjans diversos.

Hi ha altres procediments que prioritzen el protagonisme de l'alumne en l'elaboració i comunicació del coneixement geogràfic, com ara l'elaboració de models, la construcció de maquetes, els jocs didàctics interactius, els jocs de simulació i de rol, o les dramatitzacions.

El paper dels alumnes a les classes de geografia ha de ser el de protagonistes del seu aprenentatge a través d'un procés de treball científic, procedimentalment ric i orientat a la comprensió de contextos dinàmics i problemes geogràfics.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència cal que l'alumne hagi practicat una diversitat àmplia de procediments geogràfics —a l'aula o a les sortides de treball, individualment i en grup—, que hagi utilitzat una varietat representativa de fonts d'informació i que s'hagi familiaritzat amb la utilització dels recursos i les aplicacions digitals.

L'avaluació d'aquesta competència tracta de comprovar si l'alumnat és capaç d'interpretar l'espai geogràfic mitjançant la utilització dels procediments d'anàlisi geogràfica més rellevants i comprendre que el resultat de la interpretació permet fer actuacions sobre el territori.

Les activitats d'avaluació han de posar l'alumnat en situació d'analitzar i interpretar representacions cartogràfiques de diversa tipologia: mapes, plànols i imatges aèries a diverses escales en suport paper, i també ser capaç d'utilitzar alguns dels serveis cartogràfics en línia per a la recerca de dades geogràfiques, l'anàlisi geogràfica, la resolució de problemes i l'expressió i comunicació de resultats. Es recomana que el professorat prèviament hagi plantejat activitats per utilitzar els serveis de cartografia en línia oficials (en especial, l'ICGC) o d'altres programes comercials gratuïts de cartografia.

Els procediments a emprar han de permetre comprovar que l'alumne és capaç d'interpretar, de comparar, de fer càlculs numèrics i canvis d'escales, entre d'altres.

Altres recursos per al disseny d'activitats d'avaluació poden ser la interpretació de dades estadístiques, gràfics, fotografies, croquis o textos que aportin informació geogràfica útil per interpretar fets i fenòmens geogràfics diversos. L'alumnat ha de demostrar que és capaç d'interpretar la informació a partir de fonts diverses.

Les rúbriques poden ser instruments d'autoregulació molt útils perquè l'alumnat s'apropii dels criteris de realització i de qualitat en l'aplicació de procediments d'anàlisi geogràfica en la interpretació de l'espai.

Alguns indicadors per a l'avaluació d'aquesta competència poden ser:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Extreu la informació bàsica de fonts geogràfiques (estadístiques, gràfiques, cartogràfiques, textuals) per donar resposta a qüestions senzilles.	Extreu la informació bàsica de fonts geogràfiques (estadístiques, gràfiques, cartogràfiques, textuals) i la interpreta per donar resposta a un problema geogràfic.	Extreu i interpreta informació de fonts geogràfiques, en comprova la fiabilitat, la contrasta amb d'altres, verifica hipòtesis i n'extreu conclusions.
Usa correctament l'aplicació o aplicacions de cartografia digital requerides i n'extreu informació bàsica.	Usa correctament l'aplicació o aplicacions de cartografia digital requerides i n'extreu informació.	Usa correctament l'aplicació o aplicacions de cartografia digital requerides i altres aplicacions, i n'extreu informació.
Obté i descriu la informació geogràfica digital requerida.	Obté, descriu i relaciona la informació geogràfica digital procedent de diferents fonts (mapes, imatges aèries, text).	Obté, descriu, relaciona i explica el significat de la informació geogràfica digital procedent de diferents fonts (mapes, imatges aèries, text) a partir d'evidències fefaents.
Accedeix i empra correctament l'aplicació digital per elaborar representacions cartogràfiques senzilles.	Accedeix i empra correctament l'aplicació digital respectant els criteris propis del llenguatge cartogràfic.	Accedeix i empra correctament l'aplicació digital respectant els criteris propis del llenguatge cartogràfic, i elabora una representació expressiva, llegible i precisa.

Un exemple d'activitat d'avaluació podria ser la següent.

Cartografiem un barri

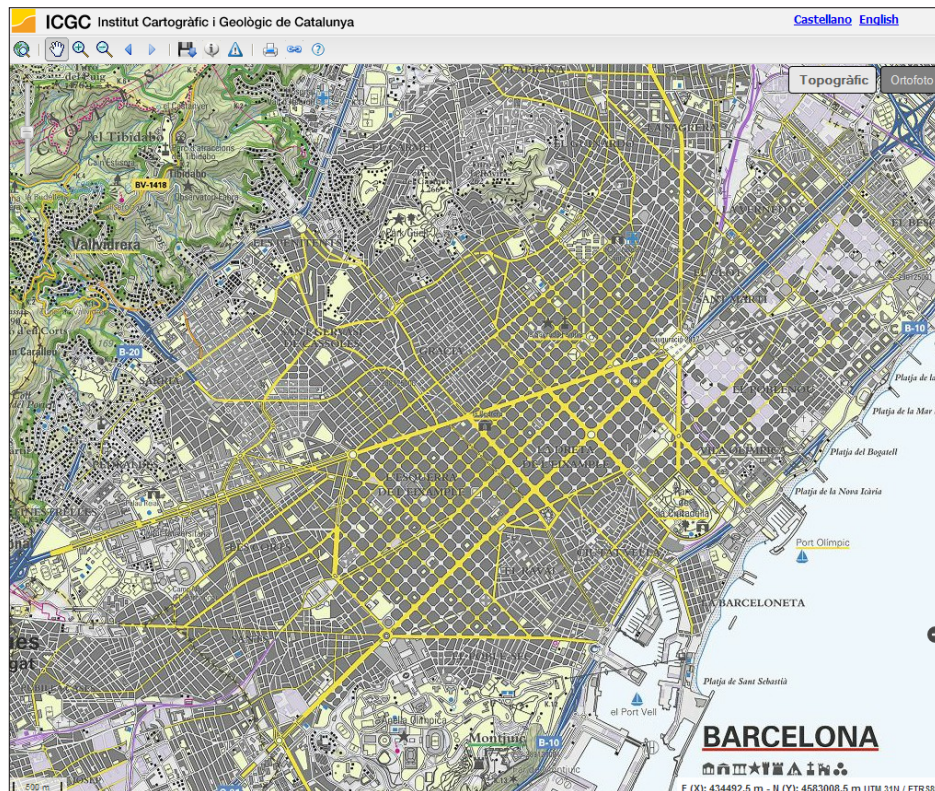
Al segon trimestre, els alumnes de la classe de 3r d'ESO reben durant una setmana els alumnes de *troisième d'un college de Lille*, ciutat del nord de França propera a la frontera d'aquest país amb Bèlgica. L'estada dels estudiants francesos a Catalunya és la segona part de l'intercanvi que cada any fan els alumnes de tercer d'ambdós centres. Durant la setmana d'intercanvi, els alumnes de Lilla s'allotjaran a les cases dels alumnes catalans i aniran a classe a l'institut, juntament amb els companys i companyes catalans.

1. Dissena un itinerari per visitar i interpretar el Parc de la Ciutadella.

Entre les activitats escolars previstes hi ha programada una visita a la ciutat de Barcelona. Els alumnes francesos tenen moltes ganes de conèixer aquesta ciutat mediterrània, i també curiositat per comparar-la amb Lilla. Tot i que Barcelona és una ciutat litoral i Lilla un ciutat interior, que la primera té més d'un milió i mig d'habitants i que la segona no arriba al quart de milió d'habitants, les dues ciutats tenen aspectes importants en comú: són el centre urbà d'una extensa àrea metropolitana, tenen un passat industrial important, en l'actualitat desenvolupen una intensa activitat comercial i la seva història urbana està lligada a l'existència d'una ciutadella enmig de la trama urbana.

Per tal de facilitar la visita a Barcelona, els alumnes catalans han fet una recerca de cartografia i d'altra informació sobre la ciutat i han elaborat un itinerari urbà per explicar-los per què és tan important el Parc de la Ciutadella en la història i el present de Barcelona, i per mostrar-los altres llocs de la ciutat.

Document 1. Visor de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

Document 2. El Parc de la Ciutadella

El Parc de la Ciutadella és un dels principals referents dels espais verds de Barcelona. Es va construir durant la segona meitat del segle XIX, damunt l'espai que ocupava la fortalesa construïda entre 1715 i 1751 sota la direcció de l'enginyer belga Jorge Próspero de Verboom.

Formava part del sistema militar que va establir a Barcelona la monarquia borbònica per dominar la ciutat, després de la caiguda de Barcelona, l'any 1714, i que va obligar a enderrocar una part del barri de la Ribera.

Poc després de l'enderrocament de les muralles de Barcelona, l'any 1869 es va començar a enderrocar la Ciutadella, que va esdevenir un parc urbà. Durant molts anys va ser l'únic de la ciutat i el primer que es va dissenyar com a parc públic, per descongestionar la ciutat i per a gaudir dels seus habitants.

No gaire lluny del Parc de la Ciutadella, a l'espai sense edificar que circumval·lava la fortalesa, l'any 1874 es va construir el mercat del Born, que va estar actiu entre els anys 1876 i 1971. En l'actualitat és un centre cultural i s'hi poden visitar les restes del sector del barri de la Ribera que es va enderrocar al segle XVIII per construir la Ciutadella.

Font: Roser Canals i Neus González

Document 3. Plànol de Barcelona a mitjan segle XVIII

Autor desconegut. Cap a 1750. **ICGC. Cartoteca Digital/Museu d'Història de Barcelona**

2. Consulta el lloc web de l'**Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya** i, mitjançant el visualitzador VISSIR, busca el plànol del sector de la ciutat de Barcelona que mostra el document 1 i observa el plànol topogràfic i l'ortofotomapa de l'espai urbà que has seleccionat.
3. Fixa't en els topònims, digues els noms dels barris que formen part de l'Eixample i els que formen part de Ciutat Vella i explica breument en què es diferencien les trames urbanes dels dos barris.
4. Compara el mapa topogràfic o l'ortofotomapa actuals de Barcelona amb el mapa de mitjan segle XVIII (document 3) i digues cinc canvis urbans que s'hi puguin observar.
5. Localitza al web de l'ICGC l'eina InstaMaps i utilitza-la per dibuixar un itinerari en el mapa actual de Barcelona, que transcorri per diferents sectors de l'àrea representada en el document 3 i que et permetin explicar breument cinc canvis geogràfics importants en l'evolució de la ciutat entre el segle XVIII i l'actualitat.
6. Edita un document que inclogui els resultats de les activitats 2, 3 i 4 i guarda'l en un arxiu.

En el **nivell 1**, l'alumne ha de ser capaç d'utilitzar les eines comuns dels serveis cartogràfics en línia (en aquest cas, el visor de l'ICGC) per localitzar, distingir i descriure trets importants de l'espai urbà.

En el **nivell 2**, l'alumne ha de ser capaç de contrastar la informació de tres fonts cartogràfiques diferents (en aquest cas, plànol topogràfic, l'ortofotografia i el plànol històric) per obtenir informació rellevant sobre l'espai geogràfic i relacionar-la amb la que proporcionen altres tipus de fonts (en aquest cas, textuais).

En el **nivell 3**, l'alumne ha de ser capaç d'utilitzar una aplicació en línia de creació de mapes per elaborar el plànol d'un itinerari urbà, aplicar els resultats de l'anàlisi cartogràfica a la tria d'elements urbans rellevants i explicar les transformacions urbanes a partir del recorregut i de la significació dels elements seleccionats.

COMPETÈNCIA 7

Analitzar diferents models d'organització política, econòmica i territorial, i les desigualtats que generen, per valorar com afecten la vida de les persones i fer propostes d'actuació

Explicació

Aquesta competència pretén que els alumnes prenguin consciència que són ciutadans d'un món global i que les seves actuacions estan condicionades per les decisions polítiques i econòmiques que es prenen tant a escala local com global.

Per assolir-la han de disposar de coneixements bàsics i rellevants sobre el model d'organització política i econòmica del nostre país, dels països de la nostra esfera (Unió Europea) i d'altres models de països i organitzacions internacionals. Mitjançant aquest coneixement i els procediments d'anàlisi geogràfica, podran descobrir les desigualtats socials i econòmiques existents a diferents escales i explicar-ne les causes i conseqüències, i en certa mesura, proposar alternatives de solució.

L'organització social es manifesta en diversos nivells de l'organització territorial, que són àmbits d'exercici del govern del territori i d'administració de serveis als ciutadans.

El desenvolupament d'aquesta competència ha de permetre als alumnes desenvolupar un pensament crític i creatiu que identifiqui a qui beneficia i a qui perjudica una determinada decisió, i que promogui una participació activa en la vida política i una actitud de compromís per pal·liar aquestes desigualtats en les situacions més quotidianes, i així defensar el dret de totes les persones a unes condicions de vida dignes.

La gradació d'aquesta competència té en compte la complexitat, l'escala territorial i el grau d'implicació en els conflictes. Així, en el primer nivell s'ha de comprendre que la vida quotidiana està condicionada per les decisions que prenen els organismes polítics i econòmics. En el segon nivell es pren consciència que certes decisions generen grans desigualtats socials. I en el tercer nivell s'ha de justificar per què vivim en un món global i, per tant, aprofundir en el coneixement de les organitzacions, corporacions, empreses i el seu funcionament.

Gradació

- 7.1. Explicar com incideixen les polítiques de les diverses administracions territorials en la vida quotidiana de la ciutadania, per poder exercir els drets, assumir les responsabilitats i fer propostes.
- 7.2. Explicar els diferents models d'organització política, econòmica i territorial i les desigualtats socioeconòmiques que es generen, per fer propostes d'actuació local de manera raonada.
- 7.3. Analitzar alguns dels principals problemes geoeconòmics i els agents que hi intervenen a escala mundial, i valorar com afecten la nostra vida quotidiana, per plantejar propostes alternatives.

Continguts clau

- Textos de les ciències socials: descripció, explicació, justificació, interpretació i argumentació, i vocabulari propi.
- Models d'interpretació geogràfics i de fets històrics.
- Cerca, anàlisi i contrast d'informacions diverses.
- Lectura i interpretació de mapes, plànols i imatges de diferents característiques i suports. Eines d'orientació espacial.
- Interacció entre els grups humans i el medi. Activitats econòmiques i el seu impacte mediambiental. Matèries primeres i fonts d'energia.
- Trets demogràfics, econòmics, socials, polítics i culturals de la societat catalana, espanyola, europea i del món. Població i poblament. Migracions.
- Els grans àmbits geopolítics i econòmics. Models econòmics.
- Organització política i territorial: àmbits local, nacional i internacional.
- Globalització i intercanvi desigual. Mecanismes de cooperació internacional.
- Desenvolupament humà sostenible.

Orientacions metodològiques

Per tenir consciència del funcionament d'un món globalitzat, cada vegada més homogeni però més desigual, caldrà recórrer a fonts d'informació diverses que puguin facilitar als alumnes la construcció de la seva pròpia interpretació sobre el món actual i els seus conflictes. Per fer-ho, els alumnes han de disposar d'uns coneixements complexos per interpretar-lo i tenir en compte que intervenen molts factors i entren en joc interessos i ideologies diverses. Per això el professorat haurà de dissenyar escenaris didàctics a partir de problemes o situacions de l'actualitat d'abast global però que tenen repercussions en la vida dels ciutadans. En aquest sentit, caldrà estar molt atent a la informació que proporcionen els mitjans de comunicació sobre l'actualitat, per dissenyar aquestes situacions d'aprenentatge: conflictes bèl·lics, avenços tecnològics i científics, catàstrofes naturals i humanitàries, decisions i acords econòmics i financers, esdeveniments esportius, culturals i d'oci..., que tenen efectes a escala global i local, perquè tot està interconnectat.

Els temes a tractar han de considerar situacions derivades dels conflictes i les lluites pel domini dels territoris, de les matèries primeres i les fonts d'energia a escala global, per analitzar les conseqüències que poden tenir sobre la ciutadania: tant sobre els pobles que pateixen directament les conseqüències de les guerres, l'explotació i la pobresa, com de les repercussions que aquests conflictes tenen sobre els treballadors i consumidors dels països econòmicament desenvolupats. Per això, el professorat haurà de plantejar un joc d'escala que vagi dels fenòmens globals als impactes locals.

Els contextos didàctics per posar-ho en pràctica poden ser: proposar als alumnes petites recerques sobre situacions i problemes de l'actualitat per tal que aprenguin a cercar informació de fonts diverses (premsa, televisió, Internet, anuaris estadístics, cartografia...), seleccionar-la i contrastar-la per identificar els diferents corrents d'opinió i interessos que amaguen. El professorat haurà d'acompanyar els alumnes en aquest procés, proporcionant-los els coneixements necessaris sobre política i economia i guiant-los en la interpretació dels fets de l'actualitat, amb l'objectiu de formar ciutadans informats i crítics amb la informació que els arriba.

A partir d'aquí l'alumne ha de construir la seva pròpia interpretació. En primer lloc, ha de descriure i caracteritzar el problema o situació que es treballa, explicar-ne les causes i identificar l'abast i les conseqüències que té, utilitzant un volum d'informació suficient i pertinent d'acord amb la seva edat i maduresa. En segon lloc, caldrà que els alumnes es posicionin i puguin explicitar quin es el seu punt de vista i justificar-lo amb raons del coneixement de les ciències socials. Finalment, caldrà contrastar els diversos punts de vista i argumentar-los amb l'objectiu de consensuar propostes.

L'argumentació esdevé una estratègia didàctica rellevant per al desenvolupament d'aquesta competència, ja que en tractar situacions, fets i problemes de l'actualitat social, política i econòmica, es posa de manifest que hi ha diverses maneres d'entendre el món i, per tant, admeten diverses solucions o sortides. El professorat intentarà conduir la discussió i fomentar el debat, tenint presents els valors democràtics i la necessitat d'arribar al consens, sempre que sigui possible.

El desenvolupament de la competència ha de permetre visualitzar la capacitat dels alumnes d'analitzar per què el món és com és i per pensar si podria ser d'una altra manera, fent propostes realistes a partir de les accions quotidianes que estan a l'abast dels ciutadans: comprar productes de proximitat, consumir productes que no hagin estat elaborats per empreses que exploten la mà d'obra, fer un ús racional dels recursos naturals en l'àmbit domèstic (l'aigua, la llum o la calefacció), participar en projectes solidaris de l'entorn del barri o de la localitat, entre d'altres.

Estratègies didàctiques com l'aprenentatge basat en problemes, l'estudi de casos o jocs de simulació, faciliten el tractament de situacions i problemes socials a partir de les notícies i esdeveniments de l'actualitat. Per exemple:

- Aprenentatge basat en problemes: es presenta el problema, s'estableixen els objectius i es dissenya i se segueix un pla d'actuació per trobar solucions o alternatives. Un grup d'estudiants ha de dissenyar una pàgina web que recopili informació actualitzada per a joves sobre recursos de formació i de treball que s'ofereixen a diferents estats de la Unió Europea.
- Mètode del cas: consisteix a analitzar una situació real a partir de la qual es pot extreure una interpretació generalitzable. Uns alumnes que cursen la matèria d'emprenedoria han estat seleccionats per l'empresa química BASF per fer un estudi d'aquest sector empresarial. El nombre d'empreses d'aquest sector, quins productes i serveix ofereix l'empresa, com té gestionat els recursos humans.
- Joc de simulació: a partir d'una situació imaginada o simplificada, els alumnes han de donar resposta a una situació posant-se a la pell dels protagonistes. Un grup d'amics acaben els estudis i es proposen crear una empresa pròpia, per això hauran de buscar quins ajuts i facilitats proporciona l'administració per tirar endavant el seu projecte.

Orientacions per a l'avaluació

L'avaluació d'aquesta competència tracta de comprovar si els alumnes són capaços d'identificar les repercussions que tenen les decisions polítiques i econòmiques sobre la vida de les persones i com podem actuar amb criteri i responsabilitat. Cal haver treballat prèviament a l'aula diverses situacions i problemes polítics, econòmics o socials d'àmbit internacional i les seves repercussions en l'àmbit local. Els alumnes s'han d'haver apropiat d'un esquema d'actuació que els permeti transferir l'anàlisi de les situacions i problemes i valorar les conseqüències de les decisions i actuacions de les organitzacions polítiques i econòmiques sobre la ciutadania i prendre decisions o fer propostes d'actuació.

Aquest esquema d'actuació pot tenir en compte:

- L'anàlisi de la situació per comprendre el problema o la qüestió plantejats.
- La identificació dels coneixements, habilitats o actituds que s'han treballat a classe necessaris per resoldre la qüestió, situació o conflicte.
- Les estratègies més adequades per comprendre i interpretar el context o la informació donada i els passos que cal seguir per arribar a trobar respostes o solucions.

Si l'esquema està interioritzat i s'ha aplicat a diverses activitats a l'aula, l'alumnat no tindrà dificultats per transferir-ho a una situació nova a l'hora de l'avaluació. Els alumnes també han d'estar familiaritzats amb la interpretació de notícies de l'actualitat relacionades amb problemes socials rellevants d'abast local o internacional.

Les activitats d'avaluació s'hauran de simplificar o delimitar en relació amb les activitats d'aprenentatge i hauran d'aportar les fonts d'informació complementàries perquè l'alumne pugui tenir prou dades per interpretar la situació proposada. Aquesta situació o context proposat pel professorat ha de permetre aplicar els coneixements treballats a classe i no pot ser un entrebanc per avaluar realment la competència.

Alguns indicadors per a l'avaluació d'aquesta competència poden ser:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Resumeix la idea principal de la situació o problema derivat d'un fet econòmic o polític d'abast internacional.	Exposa una situació o problema derivat d'un fet econòmic o polític d'abast internacional.	Exposa una situació o problema derivat d'un fet econòmic o polític d'abast internacional i n'explica les causes i conseqüències.
Explica almenys una conseqüència directa sobre la ciutadania respecte a la situació o problema derivat d'un fet econòmic o polític d'abast internacional.	Explica algunes de les conseqüències que pot tenir sobre la ciutadania la situació o problema derivat d'un fet econòmic o polític d'abast internacional.	Explica les conseqüències que pot tenir per als ciutadans d'aquí i d'altres llocs del món la situació o problema derivat d'un fet econòmic o polític d'abast internacional.
Exposa el propi punt de vista de manera intuïtiva.	Exposa el propi punt de vista tenint en compte coneixements bàsics sobre el tema.	Exposa el propi punt de vista tenint en compte coneixements amplis sobre el tema.
Recolza el propi punt de vista almenys sobre alguna raó pròpia als coneixements treballats.	Recolza el propi punt de vista sobre més d'una raó pròpia als coneixements treballats.	Recolza el propi punt de vista sobre diverses raons basades en dades, causes, explicacions... de les ciències socials.
Proposa almenys una solució o alternativa que minimitzi les conseqüències sobre la ciutadania.	Proposa més d'una solució o alternativa que minimitzi les conseqüències sobre la ciutadania.	Proposa accions possibles i realistes que els ciutadans poden dur a terme individualment o col·lectivament.

Un exemple d'activitat d'avaluació pot ser el següent:

Una economia global

Parlem de com ens afecten les conseqüències d'una economia globalitzada que genera desigualtats i conflictes socials al món, que, en el cas de l'alimentació, afecten tant els productors com els consumidors.

Si analitzem amb detall el nostre carretó del supermercat quan anem a comprar ens adonarem que els nostres hàbits de consum alimentari estan condicionats per un model consumista que sobrepassa de molt les necessitats bàsiques. Paradoxalment, segons l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), la producció d'aliments al món permetria alimentar 12.000 milions de persones, quan actualment la població mundial sobrepassa lleugerament els 7.000 milions de persones.

Activitat: a partir de la informació i les dades proporcionades, contesta les preguntes que hi ha a continuació.

- Per què es caracteritzen els nostres hàbits de consum alimentari?
- Com és que les decisions d'organismes polítics internacionals i de les grans empreses comercialitzadores dels productes alimentaris influeixen sobre el que nosaltres consumim?
- Quines pautes d'alimentació creus que podríem adoptar per impulsar un consum més just i responsable?

En el **nivell 1** els alumnes han de poder explicar que les organitzacions internacionals, les grans empreses o els problemes polítics i econòmics mundials afecten directament els hàbits alimentaris de la població i davant d'això, hem de posicionar-nos.

En el **nivell 2** els alumnes han d'aprofundir sobre el fenomen de la globalització en els diferents àmbits polític, econòmic i social com a raó principal i saber explicar les conseqüències que té sobre el consum, els hàbits alimentaris, els preus dels productes, la sobreproducció o l'escassetat d'aliments..., i argumentar com es pot actuar individualment o col·lectiva per construir un model de societat més justa.

En el **nivell 3** els alumnes han de ser capaços d'analitzar les conseqüències de la globalització a escala mundial relacionant-ho amb diferents situacions d'injustícia social: la fam al món o l'explotació laboral, i amb l'impacte mediambiental d'una societat consumista. Han de poder fer propostes per defensar els drets de la ciutadania (dret a una alimentació saludable, dret a un salari just, drets com a consumidors...).

Dimensió cultural i artística

Els aprenentatges vinculats a la dimensió cultural tenen per objectiu conèixer, comprendre, interpretar i valorar críticament diferents manifestacions culturals i artístiques, utilitzar-les com a font d'enriquiment i gaudi, i considerar-les com a part del patrimoni cultural dels pobles.

Aquesta dimensió engloba la comprensió i anàlisi del fet cultural del nostre país, les aportacions que s'han fet des d'altres societats i civilitzacions, el valor educatiu del patrimoni cultural, i l'enriquiment que ha comportat l'intercanvi amb diferents realitats i cosmovisions del món.

L'aproximació a les diferents manifestacions i llenguatges culturals (arquitectònics, escultòrics, pictòrics, musicals, literaris...) ajuda a entendre com les diferents societats han interpretat i han expressat la seva concepció i cosmovisió del món, els seus sentiments i creences davant la vida i la mort, les seves relacions socials, i les seves aportacions tècniques per donar resposta a les diferents necessitats.

Endinsar-se en les produccions culturals permet conèixer el paper d'alguns creadors que han estat significatius en el seu temps. Comporta, també, identificar la importància representativa, expressiva i comunicativa que els factors estètics i tècnics han tingut i tenen en la vida quotidiana de la persona i de les societats, així com valorar el diàleg intercultural i la defensa de la llibertat d'expressió en un marc de respecte i empatia per les persones.

Implica, igualment, una actitud d'estima de la creativitat en l'expressió d'idees, d'experiències o de sentiments a través de diferents mitjans artístics, o de crítica vers el poder, així com de reconeixement de les diferents formes que adquireixen les anomenades arts tradicionals populars, que faciliten el millor coneixement de quins han estat els costums, els valors i les creences més generalitzats en una època i han esdevingut mostra d'una identitat col·lectiva.

El patrimoni cultural és una herència col·lectiva i un recurs valuós que transcorre del passat al futur relacionant les diferents generacions i ajudant a configurar identitats. A més, és l'ancoratge de la memòria. Tot element que s'ha convertit en patrimoni cultural ha d'esdevenir un recurs econòmic rendible per garantir la seva conservació, preservació i divulgació, i afavorir el desenvolupament econòmic de la zona.

En síntesi, el conjunt de coneixements que configuren els aprenentatges vinculats a la dimensió cultural es vinculen amb la valoració de les diverses manifestacions culturals, la capacitat per interpretar, apreciar i gaudir l'art i d'altres manifestacions culturals, el desig i voluntat de cultivar la pròpia capacitat estètica i creadora, la promoció d'una actitud oberta, respectuosa i crítica cap a la diversitat d'expressions culturals i, finalment, un interès per participar en la vida cultural i per contribuir a la selecció i conservació del patrimoni cultural, tant de la pròpia comunitat, com de les altres comunitats i cultures, de manera especial aquelles a les quals pertanyen persones de l'entorn del centre educatiu.

La dimensió cultural inclou les següents competències:

- **Competència 8.** Analitzar les manifestacions culturals i relacionar-les amb els seus creadors i la seva època, per interpretar les diverses cosmovisions i la seva finalitat.
- **Competència 9.** Valorar el patrimoni cultural com a herència rebuda del passat, per defensar-ne la conservació i afavorir que les generacions futures se l'apropriïn.
- **Competència 10.** Valorar les expressions culturals pròpies, per afavorir la construcció de la identitat personal dins d'un món global i divers.

COMPETÈNCIA 8

Analitzar les manifestacions culturals i relacionar-les amb els seus creadors i la seva època, per interpretar les diverses cosmovisions i la seva finalitat

Explicació

Aquesta competència fa referència al coneixement de les diverses manifestacions culturals i a les habilitats que s'han de desenvolupar per interpretar-les, apreciar-les i gaudir-ne. Tot això, des d'una actitud empàtica i respectuosa, que permeti a l'alumne situar cada manifestació o producció cultural en el context en què ha estat creada, vincular-la als seus creadors, contextualitzar-la en la seva època i poder interpretar les diverses cosmovisions que del món s'extrapolen i amb quina finalitat es van realitzar.

Aquesta competència hauria de mobilitzar el coneixement de les principals tècniques, estils, recursos, convencions i finalitats dels diferents llenguatges artístics utilitzats per diferents cultures al llarg del temps. Es proposa destacar aquelles obres, persones i manifestacions més importants de les cultures i del patrimoni cultural que ens han arribat, tant material com immaterial, fent especial èmfasi en aquelles que tenim presents en la nostra societat.

El diàleg entre passat, present i futur ha de permetre comprendre les finalitats socials i artístiques de les diverses manifestacions culturals que les diferents societats han creat. Aquesta competència comporta identificar la rellevància representativa, expressiva i comunicativa que els factors estètics han tingut i tenen en la vida quotidiana de les persones i de les societats.

La gradació dels nivells d'assoliment tenen en compte la complexitat de l'anàlisi de les manifestacions culturals i la comprensió de les finalitats per les quals es van crear. Així, en un primer moment, l'alumne hauria d'explicar-ne algunes característiques, contextualitzar-les i comprendre'n les finalitats. En un segon nivell, hauria de ser capaç de comparar-les i relacionar-les. I en un tercer nivell, hauria d'analitzar-les per comprendre els canvis i continuïtats de les manifestacions culturals al llarg del temps i en diferents cultures, i així poder interpretar les diverses maneres d'entendre el món.

Gradació

- 8.1.** Explicar algunes característiques de diverses manifestacions culturals i relacionar-les amb la seva època, per comprendre la seva finalitat social i artística.
- 8.2.** Comparar diverses manifestacions culturals, contextualitzant-les, identificant els criteris formals i explicant els significats explícits i implícits, per interpretar la intencionalitat de l'autoria.
- 8.3.** Analitzar manifestacions culturals d'arreu del món i comparar-les, per interpretar aportacions tècniques i solucions estètiques que han fet les diverses civilitzacions segons la seva manera d'entendre el món.

Continguts clau

- Cronologia i temps històric.
- Coneixements històrics temporals.
- Fonts primàries i secundàries.
- Les dones en la història i en les societats actuals.
- Les manifestacions artístiques en el seu context històric. Valoració estètica. Estils i llenguatges expressius.
- Anàlisi d'imatges i referents estètics. Descodificació de llenguatges icònics, simbòlics i audiovisuals.
- Defensa, protecció i difusió del patrimoni historicoartístic i cultural.
- Canvis, continuïtats i ruptures en el món de la cultura i l'art, i en les mentalitats.
- La diversitat cultural i religiosa com a riquesa de les societats. Relativisme cultural.

Orientacions metodològiques

Per desenvolupar aquesta competència els alumnes han d'interpretar les manifestacions culturals com la resposta humana als mateixos problemes al llarg del temps: explicació de fenòmens i fets naturals incomprensibles des de la raó, representació de creences, formes de celebració comunitària o signes del poder social de les classes dominants. Per això, el professorat ha de donar les claus perquè els alumnes puguin descriure les característiques formals i interpretar-les a partir del context històric en què van ser creades i saber justificar la intencionalitat dels seus creadors. En aquest sentit, les obres d'art i les manifestacions culturals es poden utilitzar com a fonts que expliquen els canvis i continuïtats de l'evolució històrica de la humanitat.

També és important que els nois i noies desenvolupin estratègies de buscar informació, en diferents suports, que la sàpiguen seleccionar i utilitzar per enriquir els seus coneixements, valorar diferents punts de vista, argumentar les seves explicacions i poder il·lustrar diferents tipus de text, elaborats individualment o en grup. Han de poder comprovar que les manifestacions artístiques són també una font de coneixement del pensament, ideals, valors i desitjos d'una societat determinada.

La comprensió, contextualització i valoració de les obres d'art i de les diferents manifestacions culturals implica necessàriament poder accedir a la seva observació directa o indirecta, així com a la interpretació del seu significat més o menys explícit o implícit, més o menys realista o simbòlic, i saber-les relacionar amb el context social, polític, econòmic i cultural en què s'han produït. El fet d'incorporar el seu estudi dins la matèria de ciències socials permet un enfocament interdisciplinari a partir de la història, la història de l'art, l'antropologia, la sociologia, i també a partir d'altres disciplines com la filosofia, la literatura, la música o les arts plàstiques, entre d'altres.

És important que els alumnes puguin analitzar manifestacions artístiques i culturals diverses (l'arquitectura, l'escultura, la pintura, el dibuix, la fotografia, la música, la dansa, el cinema...) i els diferents usos dels espais i de la creació artística, així com els canvis més rellevants que s'han donat en diferents moments històrics per tal d'interpretar millor la singularitat dels diferents llenguatges i formes artístiques, i el rerefons cultural que ajuda a comprendre-les. Per això el professorat haurà de seleccionar les obres artístiques i les manifestacions culturals més significatives de cada època, en funció de la seva capacitat expressiva, creativa o tècnica.

Per avançar en aquesta direcció, convindrà plantejar activitats de manera interrelacionada amb les matèries de l'àmbit artístic, com la música o l'educació visual i plàstica. Els alumnes hauran de desenvolupar tècniques d'indagació per observar, descriure, explicar, interpretar i valorar les diferents produccions artístiques i culturals del passat i del present, pròpies i d'altres cultures. Els alumnes també poden organitzar alguna exposició, concert, cant coral, dansa o obra de teatre per mostrar la seva capacitat d'anàlisi de les manifestacions culturals d'arreu del món i les diverses cosmovisions. Per exemple, poden dissenyar una exposició de pintures que tracten una mateixa temàtica al llarg del temps i en diferents cultures (la figura femenina o la jerarquia de poder), un concert amb músiques d'arreu del món o una dramatització per mostrar els mites que existeixen sobre l'origen de la humanitat.

Els contextos didàctics per desenvolupar aquesta competència poden ser en l'entorn escolar, l'àmbit local o comarcal i l'entorn global, aquest darrer permet treballar aspectes relacionats amb la interculturalitat.

Els recursos didàctics més adequats són: les visites a exposicions i museus, la participació en la celebració de manifestacions culturals relacionades amb el teatre, la música, la dansa, la celebració de tradicions i l'assistència a les festes populars locals. La realització d'itineraris historicoartístics permet l'observació i interpretació directa, mentre que l'ús de les TIC permet l'observació i interpretació indirecta. En aquest sentit, és un recurs molt potent les visites virtuals als principals museus, jaciments o obres arquitectòniques més rellevants de tot el món.

En qualsevol cas, caldrà preparar les visites i itineraris que seran més enriquidors si s'acompanyen de la recerca d'informació prèvia, de l'accés a informació ben catalogada *in situ*, de la contemplació i gaudi de forma directa del patrimoni i de la valoració posterior que permeti comprendre el valor estètic, tècnic, històric i social de les manifestacions artístiques i culturals.

Les visites a museus permeten posar en contacte directe els alumnes amb els elements artístics i culturals perquè els alumnes en puguin fer un aprenentatge de qualitat; prèviament el professorat haurà de conèixer quines són les propostes didàctiques que els mateixos museus proporcionen d'acord amb l'edat i maduresa dels alumnes i comprovar que les finalitats que es proposen s'ajusten als objectius d'aprenentatge. Es tracta que els alumnes siguin interlocutors actius amb les obres i manifestacions culturals.

Durant la visita és aconsellable la realització de tallers que permetin als alumnes una aproximació pràctica, manipulativa i experiencial a través dels sentits a les obres d'art i produccions culturals que en faciliti un coneixement i percepció conceptual, sensorial i estètica.

Finalment, en arribar al centre cal posar en comú, en petits grups, els aprenentatges adquirits per fer posteriorment una discussió o debat col·lectiu a partir de qüestions o problemes. Cal conservar totes les obres d'art? Qui ha decidit quines obres cal conservar i quines no? Amb quina finalitat? Si són patrimoni de tots, no haurien d'estar en el seu lloc d'origen? Es pot acompanyar el treball posterior amb notícies dels mitjans de comunicació que plantegin problemes associats a la conservació, defensa i divulgació del patrimoni com a herència per a les generacions futures.

Orientacions per a l'avaluació

L'avaluació d'aquesta competència tracta de comprovar si els alumnes són capaços de saber llegir i interpretar manifestacions culturals diverses a partir del seu context històric, així com la intencionalitat dels autors.

Per això hauran de ser capaços d'aplicar uns descriptors formals que segueixin una lògica interna coherent per reconèixer les característiques bàsiques de diverses manifestacions culturals i artístiques i, a partir d'aquí, associar l'obra amb altres de semblants i amb les etapes històriques i les societats amb què es vinculin. En el cas d'obres d'art hauran de plantejar-se i respondre qüestions com ara: com és formalment? En quin any o període i on es va crear? Què representa? Per a què i qui ho va encarregar? Quina forma, quins materials, quina dificultat o aportació tècnica representa? Què sabem de la societat del moment? Què sabem de l'autor o autors? Quines semblances i diferències manté l'obra amb altres obres o produccions artístiques o culturals del mateix període històric?

Les activitats d'avaluació han de potenciar que l'alumnat reflexioni sobre la intenció i les finalitats tant dels creadors com de les persones que les encarregaven d'acord amb la seva posició política, social i econòmica, així com l'anàlisi de les necessitats, interessos i creences que hi havia al darrere i dels canvis en l'ús dels materials i les solucions tècniques que han condicionat aquestes manifestacions. Les activitats d'avaluació poden enfocar-se des d'una perspectiva sincrònica, per exemple, relacionar les diverses expressions artístiques i culturals d'una societat en un lloc i en un temps: pintures, construccions, narracions, tradicions, ritus, cançons i d'altres per interpretar el seu significat i el seu valor social i artístic. També es poden enfocar des d'una perspectiva diacrònica, per exemple, l'anàlisi de la representació del cos de la dona en diferents èpoques històriques per interpretar l'evolució de les diferents expressions i manifestacions artístiques i el seu significat en cada context.

Els instruments i recursos per a l'avaluació hauran de ser imatges, fotografies i reproduccions de pintures, escultures, edificacions, ceràmiques, joies, fragments d'obres literàries, celebracions religioses o composicions musicals, per exemple.

Per a l'avaluació formativa es pot utilitzar, per exemple, un qüestionari KPSI (*Knowledge and Prior Study Inventory*), que permet de forma ràpida i fàcil efectuar una autoavaluació al llarg del procés d'aprenentatge de manera que l'alumne va prenent consciència de què va aprenent i com ho fa i del que encara li falta per aprendre. La gradació va des del desconeixement total fins al nivell màxim de consciència, com és "ser capaç d'explicar-ho a un altre".

Per avaluar els diversos nivells d'assoliment d'aquesta competència poden ser útils indicadors com els que es descriuen a continuació.

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Describeix les característiques formals bàsiques de les manifestacions culturals i les contextualitza.	Reconeix les característiques bàsiques de les manifestacions culturals, les contextualitza i les relaciona amb l'autor o autora.	Interpreta les manifestacions culturals des de diverses dimensions (autoria, materials, iconografia, tècnica...), les contextualitza, les relaciona amb d'altres coetànies i en valora la finalitat.
Identifica el significat de l'obra, a partir de trets bàsics del llenguatge en què s'expressa, de les seves característiques tècniques i del context.	Interpreta els significats explícits i implícits (funcionalitat, sentiments, idees, finalitats...) de l'obra, i ho relaciona amb la solució tècnica, el llenguatge, el context i altres obres coetànies.	Valora els significats de l'obra, ho relaciona amb les solucions tècniques i les formes expressives, la contextualitza i la relaciona amb d'altres que es produeixen en un mateix moment i estableix paral·lelismes amb altres obres no coetànies.
Identifica alguns canvis i continuïtats en les manifestacions culturals.	Compara una mateixa manifestació cultural en el passat i el present i n'analitza l'evolució (ús i funció social, qui l'encarrega, qui l'executa, quins materials...).	Valora els canvis i continuïtats que es donen en les manifestacions culturals, relacionant-los amb l'evolució històrica i es planteja la seva perspectiva de futur.

Un exemple d'activitat d'avaluació podria ser la següent.

Aigua i arquitectura: passat, present i futur

Es proposa que l'alumnat reconegui els elements clau de diferents elements materials de la cultura i l'art i els situï en la seva època. En aquest cas, s'han escollit tres elements arquitectònics de Catalunya de tres èpoques diferents (època romana, època medieval, època contemporània), relacionats amb el tema del transport de l'aigua per a ús domèstic i agrícola o industrial. Es tracta, en primer lloc, de l'aqüeducte romà de Tarragona; en segon lloc, del rec Comtal de Barcelona i, en tercer lloc, del pont de ferro d'Agramunt, com a element rellevant del canal d'Urgell.

Tres instituts de Catalunya participen en un projecte col·laboratiu de donar a conèixer diferents mostres del patrimoni cultural i artístic del propi territori. Els elements escollits han estat:

- L'aqüeducte de Tarragona
- El rec Comtal de Barcelona
- El pont de ferro d'Agramunt

Les tres construccions han servit per resoldre el problema del transport de l'aigua en cada època. L'aigua transportada podia ser usada per a diverses finalitats: com a aigua de boca, per regar els camps, per als banys públics, per a la indústria, etc.

Activitat: has de preparar una presentació dels diferents elements patrimonials escollits, a partir dels teus coneixements i de la informació que pots obtenir d'imatges i textos.

Per a la presentació pots tenir en compte els següents indicadors:

- Elabora un esquema dels aspectes que s'haurien de tenir en compte a l'hora de descriure cada obra i de comparar les obres entre si.
- De quina època és cada obra? Pots situar-les en una línia cronològica? Pots relacionar les característiques i la funció de les obres amb alguna característica de la societat que les va crear?
- D'entrada, quines similituds i diferències observes entre aquestes obres? Explica, de manera argumentada, quina és en cada cas la seva aportació o valor més rellevant.
- Indica altres obres rellevants de Catalunya que tinguin semblances formals, tot i que puguin tenir funcions diferents, i que corresponguin a la mateixa època històrica o no.
- Quina d'aquestes obres encara continua transportant aigua amb el recorregut i la finalitat inicials? Les obres que no mantenen la funció inicial, quina funció tenen en l'actualitat? Quin interès pot tenir conservar-les?

En el **nivell 1**, l'alumne identifica els elements més rellevants per fer una descripció. Estableix comparacions. Es planteja la necessitat de conservar els elements patrimonials.

En el **nivell 2**, l'alumne identifica els elements més rellevants per fer una descripció de les estructures proposades. A la descripció, incorpora característiques tècniques i formals. Estableix comparacions i en destaca les diferències i les similituds. Es planteja la finalitat de la conservació del patrimoni cultural. Considera que el patrimoni cultural és un element identitari i que, per tant, no és objectiu i respon a qüestions identitàries.

En el **nivell 3**, l'alumne identifica i descriu les estructures proposades, i incorpora característiques tècniques, formals, artístiques, així com la funcionalitat i l'ús. Fa comparacions en què valora les diferències i les similituds entre els diferents elements, i ho contextualitza. Vincula el patrimoni cultural amb la manera que tenen d'entendre el món les diverses cultures i civilitzacions, i d'aquí la importància de la seva conservació i preservació.

COMPETÈNCIA 9

Valorar el patrimoni cultural com a herència rebuda del passat, per defensar-ne la conservació i afavorir que les generacions futures se l'apropriïn

Explicació

Aquesta competència fa referència al coneixement de les obres i manifestacions més destacades del patrimoni cultural per valorar-lo, preservar-lo i seleccionar-lo.

El domini d'aquesta competència implica identificar els principals productes i expressions del patrimoni artístic i cultural proper i, alhora, contribuir a difondre el seu coneixement. La participació en la vida cultural de la pròpia comunitat de manera progressivament autònoma, ha de tenir com a objectiu el foment d'un compromís envers totes les formes culturals i artístiques. Suposa conèixer l'abast cívic del concepte de patrimoni, com a dret de les comunitats i també el deure d'involucrar-se en la seva defensa i preservació per a les generacions futures.

L'ús didàctic del patrimoni pot ajudar a entendre les societats actuals com a resultat d'un procés d'evolució històrica, ja que constitueix una herència que vincula arrels culturals i tradicions, permet valorar els canvis i les continuïtats de maneres de viure, mentalitats, gustos estètics, i organització política, econòmica i social. Pot ajudar a enfortir la cultura i els valors d'una ciutadania democràtica, facilitar la cohesió i el consens en la construcció identitària, i ser instrument per a una renovació cultural.

La gradació per nivells té en compte la complexitat de l'anàlisi dels elements patrimonials i la implicació en les propostes de preservació. Així, en un primer nivell l'alumne cal que contextualitzi i valori la necessitat de conservar-los. En un segon, cal que analitzi i faci propostes de conservació. I en el tercer, s'exigeix que justifiqui el patrimoni que existeix i es plantegi quin podria ser llegat futur.

Gradació

- 9.1.** Contextualitzar i difondre elements del patrimoni cultural passat i present i de l'entorn proper, per afavorir-ne la conservació i salvaguarda.
- 9.2.** Analitzar diversos elements del patrimoni cultural, per valorar l'herència rebuda del passat i fomentar-ne la conservació.
- 9.3.** Justificar quins elements del patrimoni cultural han arribat als nostres dies, argumentar-ne la conservació i valorar quin patrimoni cultural present deixem com a llegat a les generacions futures.

Continguts clau

- Les manifestacions artístiques en el seu context històric. Valoració estètica. Estils i llenguatges expressius.
- Anàlisi d'imatges i referents estètics. Descodificació de llenguatges icònics, simbòlics i audiovisuals.
- Defensa, protecció i difusió del patrimoni historicoartístic i cultural.
- Canvis, continuïtats i ruptures en el món de la cultura i l'art, i en les mentalitats.
- La diversitat cultural i religiosa com a riquesa de les societats. Relativisme cultural.

Orientacions metodològiques

Per desenvolupar aquesta competència cal treballar a l'aula el concepte de patrimoni cultural com l'herència cultural pròpia del passat, amb la qual un poble viu el present i el transmet a generacions futures. També cal posar èmfasi en la idea del patrimoni com a creació humana, amb el seu vessant temporal/històric (ens parla de les cultures del passat) i amb el seu vessant present (coneixement i gaudi), amb els drets i deures que suposa. També es pot tractar el concepte de “patrimoni de la humanitat” (UNESCO) i recordar que no sempre s'ha valorat el patrimoni.

Cal posar èmfasi en la contribució personal a la preservació i divulgació del patrimoni, especialment el més proper, ja que els béns i valors que constitueix el patrimoni cultural proper és l'expressió, també, de la identitat com a poble. És important que els alumnes siguin conscients que el patrimoni cultural inclou elements materials i immaterials, mobles i immobles, cultes i populars, i que no és un concepte tancat i estàtic sinó obert i dinàmic a tots els membres de la societat. També es poden tractar, a partir de l'estudi d'exemples concrets, alguns casos que permetin que l'alumne conegui diferents mecanismes per protegir i divulgar el patrimoni (*in situ* o no) i que cossi la funció de les institucions en la conservació, recerca, exhibició pública i educació patrimonial.

Cal considerar la conveniència de participar en les diverses activitats de la vida social, artística i cultural del centre i de la comunitat, si pot ser, per mitjà de la participació en projectes d'aprenentatge-servei com podria ser, per exemple, l'apadrinament d'elements del patrimoni cultural de l'entorn. Aquest tipus de projectes combinen de manera equilibrada la construcció d'aprenentatge amb la dimensió social de l'acció. Mitjançant aquests projectes els alumnes recuperen elements materials del passat desconeguts o en estat d'abandonament i els converteixen en patrimoni en la mesura que els revaloren i els donen a conèixer a la comunitat. Esdevenen agents patrimonials.

Per aprendre a valorar les obres artístiques i culturals com a llegat de les generacions que ens han precedit, cal començar per plantejar activitats que facilitin el descobriment del patrimoni de la pròpia comunitat a diferents escales, local, nacional i global o patrimoni de la humanitat. El professorat ha de facilitar les claus que permetin a l'alumne la interpretació dels elements patrimonials, la distinció de què és patrimoni i què no ho és i el descobriment del valor artístic, cultural i històric que pot tenir.

Els recursos didàctics per treballar-ho són diversos: des dels elements materials que poden aportar els alumnes perquè les seves famílies els hagin conservat dels seus avantpassats, fins als elements artístics i culturals de la localitat o del barri i del país o d'altres cultures que poden ser accessibles a través dels mitjans audiovisuals i digitals. Així, els alumnes podran utilitzar els elements patrimonials per interpretar l'evolució històrica de les societats que l'han creat, podran descobrir la intencionalitat dels seus creadors i la manera d'entendre el món d'un temps i d'una societat, i valorar les seves qualitats tècniques, estètiques i artístiques.

Un altre exemple podria ser proposar als alumnes que portin al centre objectes i records materials dels seus avis i àvies amb l'objectiu de dissenyar una exposició que permeti l'anàlisi dels objectes, la seva classificació i interpretació, per reconstruir la vida quotidiana dels seus avis i àvies durant el franquisme. Aquest projecte també es podria fer amb els objectes i records materials de les famílies amb origen a altres llocs del món, ja que permet als alumnes copsar les solucions materials o expressions artístiques i culturals que altres societats han trobat als mateixos problemes que els nostres, de forma que es desenvolupen valors associats al respecte i comprensió de la diversitat cultural.

Aquesta competència també es pot abordar des de l'anàlisi de les notícies que apareixen als mitjans de comunicació, en què la gestió del patrimoni cultural esdevé centre de problemes socials. Alguns exemples podrien ser el debat que es genera entorn de la devolució dels fons d'arxius de l'època republicana que estan

dipositats a Salamanca, la propietat de les obres d'art de la Franja de Ponent o la destrucció del patrimoni cultural preislàmic a l'Iraq.

Aquestes activitats desenvolupen valors relacionats amb la importància que té salvaguardar la memòria històrica dels nostres avantpassats i donar-la a conèixer per construir nous valors del present, que ens comprometin a treballar per una societat més inclusiva i cohesionada i a participar en la vida cultural de la pròpia comunitat.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència es poden proposar als alumnes activitats que els permetin identificar elements del patrimoni que els són més propers i que convindria conservar i difondre, analitzar diferents formes de conservació i difusió del patrimoni, valorar l'aportació d'algun museu que hagin pogut visitar físicament o virtualment i, finalment, participar activament en alguna actuació de restauració, conservació, exposició ben documentada i difusió del patrimoni cultural com, per exemple, els projectes d'apadrinament de monuments,

Per avaluar els diversos nivells d'assoliment de la competència poden ser útils els indicadors següents:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Identifica els elements patrimonials del seu entorn proper.	Describeix i contextualitza els elements patrimonials del seu entorn proper.	Analitza i valora els elements patrimonials del seu entorn proper.
Identifica els elements patrimonials més significatius de les grans civilitzacions.	Describeix i contextualitza els elements patrimonials més significatius de les grans civilitzacions.	Analitza i valora els elements patrimonials més significatius de les grans civilitzacions.
Reconeix el valor de la conservació i difusió del patrimoni cultural.	Identifica les causes i les conseqüències (econòmiques, socials, culturals, polítiques, identitàries...) que implica la conservació i difusió del patrimoni cultural.	Valora implicacions culturals, econòmiques i identitàries, de memòria històrica i de convivència que hi ha al darrere de la conservació i la difusió del patrimoni cultural.
Estableix relacions temporals d'un element patrimonial amb les diferents etapes històriques.	Compara el passat i el present dels elements patrimonials tenint en compte diverses variables: finalitat, funció, ús, valor social, etc.	Valora la necessitat de defensar la conservació dels elements patrimonials per afavorir que les generacions futures se l'apropriïn.

Un exemple d'activitat d'avaluació és el següent.

La preservació del patrimoni cultural

Quan els elements patrimonials s'associen amb una identitat i amb uns valors i idees, llavors se sacralitzen i adquireixen un caràcter gairebé immutable. És a dir, es converteixen en un símbol a partir del qual es pot expressar d'una manera sintètica la relació entre idees, valors, concepcions, creences, i es pot convertir en emoció.

1. Llegeix la conversa que han tingut l'Alba i en Bernat sobre les pintures romàniques de l'església de Sant Climent de Taüll.

“L'Alba i en Bernat són dos cosins que estudien 4t d'ESO. Tot sovint van d'excursió amb els seus pares i aquest cop han fet un recorregut per les esglésies romàniques de la vall de Boí. En visitar l'església de Sant Climent de Taüll, el guia els explica que l'any 1919 la Junta de Museus va prendre la decisió d'arrencar els frescos romànics d'aquesta església i d'altres de la vall de Boí per frenar-ne el deteriorament i la compra per part d'antiquaris estrangers. En aquell moment, deia el guia, no hi havia prou consciència ciutadana del valor de l'art romànic ni prou mitjans per conservar-lo i, en conseqüència, aquella decisió ha permès que en l'actualitat tots els ciutadans del país puguin conèixer i gaudir del patrimoni, ja que les pintures es van traslladar als museus públics, amb seu a Barcelona, i actualment es poden admirar al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC). Posteriorment, a l'església es va fer una reproducció de la pintura, que recentment ha estat substituïda per una reproducció audiovisual (*mapping*).

”Després de visitar l'església, l'Alba i en Bernat comenten els seus punts de vista:

—Jo crec que les pintures s'haurien d'haver conservat en el seu lloc original —diu en Bernat.

—Pensa que en aquella època no hi havia lleis de protecció del patrimoni i les pintures estaven desprotegides davant de l'espoli —respon l'Alba.

—Però sempre és millor veure les obres en el seu lloc d'origen —diu en Bernat.

—Sí, és clar, però si les concentres en un museu, les protegeixes millor i les fas més accessibles als visitants —li replica l'Alba.”

2. Quin és el teu posicionament sobre això?
3. Quina és la funció d'un museu? Com estan exposades les pintures romàniques de la vall de Boí al MNAC?
4. Valora el sistema d'exposició de les pintures tant al museu (projecte museogràfic) com a l'església, tot comparant la reproducció pictòrica i l'audiovisual, menys invasiva.

En el **nivell 1**, l'alumne identifica la importància del patrimoni cultural amb relació al passat (font històrica) i manifesta la seva opinió sense arguments. Estableix poques relacions entre casos similars.

En el **nivell 2**, l'alumne identifica la importància del patrimoni cultural pel seu vincle amb el passat i estableix relacions amb el valor en el present (històric, identitari o simbòlic). Dóna raons de la seva opinió, aportant informació de caràcter polític. Estableix algunes similituds entre casos similars.

En el **nivell 3**, l'alumne explica i contextualitza la importància de la conservació del patrimoni cultural per la seva capacitat d'establir relacions temporals entre el passat, el present i el futur. Dóna raons de la seva opinió, amb arguments polítics, econòmics, identitaris, socials o culturals. Estableix paral·lelismes entre diferents casos per abordar la complexitat de la problemàtica.

COMPETÈNCIA 10

Valorar les expressions culturals pròpies, per afavorir la construcció de la identitat personal dins d'un món global i divers

Explicació

El propòsit d'aquesta competència és fomentar una actitud d'estima de la creativitat implícita en l'expressió d'idees, experiències o sentiments a través de diferents mitjans, llenguatges i recursos, com la música, la literatura, el cinema, les arts plàstiques i escèniques, o de les diferents formes que adquireix la cultura popular. Aquesta actitud significa valorar les manifestacions culturals de la pròpia identitat catalana en el marc d'un món global i interrelacionat.

Demana també valorar i afavorir el diàleg intercultural entre les comunitats i la defensa de la llibertat d'expressió en un marc de respecte i empatia per les persones i les seves identitats. Suposa tenir una actitud oberta, respectuosa i crítica envers la diversitat d'expressions culturals i artístiques, tant de l'entorn més proper com del més llunyà, tant espacialment com temporalment, tant en el terreny personal com en el col·lectiu.

L'anàlisi de les expressions culturals permet reconèixer els elements que configuren les identitats individuals i col·lectives, com han canviat i evolucionat al llarg del temps, quines aportacions s'han fet, i quines influències i intercanvis s'han produït. Però, a més, la seva valoració crítica pot afavorir la convivència i la cohesió social entre les comunitats i contribuir-hi, ja que la globalització i l'intens intercanvi d'informació i de persones permet apropar i vincular els processos de construcció identitaris, que es van desenvolupant de manera simultània i a una gran velocitat en el món global.

La gradació per nivells de complexitat que es proposa posa l'èmfasi en l'anàlisi de les expressions culturals i el procés de conscienciació de la construcció de les identitats. Així, en el primer nivell es demana fomentar el respecte a la diversitat cultural existent i reconèixer la identitat pròpia. En els nivells següents es contextualitza la identitat pròpia en un món global i es valoren críticament les expressions culturals.

Gradació

- 10.1.** Comparar algunes expressions culturals pròpies amb la d'altres cultures, per fomentar el respecte a la diversitat i construir una identitat personal i col·lectiva.
- 10.2.** Contextualitzar expressions culturals d'aquí i d'arreu del món i identificar-ne els valors inherents, per compartir aquells que afavoreixen la diversitat i la construcció de la identitat pròpia en un món global.
- 10.3.** Valorar expressions culturals d'aquí i d'arreu del món i analitzar críticament la seva influència en un món global, per decidir amb criteri quines volem adoptar i conservar.

Continguts clau

- Defensa, protecció i difusió del patrimoni històricoartístic i cultural.
- Canvis, continuïtats i ruptures en el món de la cultura i l'art, i en les mentalitats.
- La diversitat cultural i religiosa com a riquesa de les societats. Relativisme cultural.
- Trets demogràfics, econòmics, socials, polítics i culturals de la societat catalana, espanyola, europea i del món. Població i poblament. Migracions.
- Identitats personals i col·lectives. Pertinença i cohesió social.

Orientacions metodològiques

Per desenvolupar aquesta competència, l'alumne ha d'adquirir valors associats al respecte, l'empatia, la convivència, entre d'altres, que li permetin valorar la diversitat cultural com un fet enriquidor que cohesiona la societat i que forma part de la construcció d'una ciutadania intercultural.

En general, les activitats que es proposin hauran de tenir per finalitat que l'alumne cossi que la cultura és un organisme viu, sotmès al canvi. No és immutable, sinó que es va formant al llarg d'un procés històric de resultes del contacte amb altres cultures, i que sempre està en transformació, adaptant elements d'altres cultures.

Als centres es treballen les expressions culturals i les tradicions que són pròpies de Catalunya associades a festes i costums relacionats amb la naturalesa i el cicle de la vida, que amb el temps s'han fusionat amb ritus i celebracions religioses, com per exemple la castanyada o el Nadal. D'altres celebracions culturals com Sant Jordi identifiquen valors propis de la nostra societat per expressar el valor de la cultura, associada al cicle de la primavera i l'expressió de l'estimació. També hi ha les celebracions festives com les festes majors o les revetlles de Sant Joan. A partir de les celebracions pròpies d'aquestes tradicions, que donen cohesió a la comunitat educativa, se celebren també les tradicions pròpies d'altres cultures, identificant els trets comuns i els diferencials, com a expressió de la multiculturalitat tan present a les escoles.

A la pràctica de l'aula, els alumnes han de ser capaços d'interpretar les diverses expressions culturals en el marc de la societat que les ha creades i que les expressa d'acord amb la seva manera d'entendre el passat, les tradicions i els valors comuns que els cohesiona. Així, es poden treballar els trets comuns que diferents cultures utilitzen per retre culte o expressar sentiments relacionats amb la mort, amb el cicle de la vida o amb fenòmens de la naturalesa.

L'alumne haurà de ser capaç de pronunciar-se sobre la necessitat de protegir la diversitat cultural, que no és incompatible amb la cerca de marcs de convivència i de cohesió social entre les persones de diversos orígens i cultures, i que és propi del món actual. Documentar-se sobre les diverses comunitats culturals de l'entorn proper o llunyà pot ajudar l'alumne a establir relacions entre els costums, les tradicions i els estils de vida, propis i aliens.

Per aquest motiu, és molt important contribuir al desenvolupament de la capacitat crítica dels alumnes. Per això es proposa l'anàlisi de les expressions culturals d'aquí i d'arreu a partir de la descripció dels elements que les caracteritzen i que necessita la consulta de diferents fonts d'informació. Després cal indagar en les explicacions que estableixen els orígens de les diferents manifestacions culturals, per arribar a un nivell més alt de comprensió. La seva contextualització i justificació aporta unes raons que permet poder-les interpretar i valorar per afavorir la capacitat d'empatia i de respecte intercultural.

En un món global, les interrelacions i les influències són ràpides i intenses, per la qual cosa moltes vegades algunes expressions culturals s'imposen per sobre d'unes altres, ja que poden tenir suports polítics o econòmics. Un exemple podria ser analitzar la influència que la societat de consum ha tingut en la celebració d'algunes festes populars o tradicionals, com ara el Nadal. També es pot estudiar de quina manera amb la globalització es tendeix a la uniformització d'algunes celebracions, com "el dia dels enamorats" o el *Halloween*.

Metodològicament cal considerar la conveniència de fer anàlisis comparatives, la qual cosa implica plantejar-se activitats en què s'analitzin fets o processos des de diferents jocs d'escalas espacials i temporals. L'escala s'haurà de triar segons el tema i cal que s'adeqüi a la temàtica triada. L'anàlisi comparativa afavoreix un currículum en espiral, que tendeix a anar repetint els diferents models interpretatius al llarg dels cursos i de manera progressiva i amb el nivell més alt de complexitat. Un exemple d'aquest fet podria ser fer l'anàlisi del contacte cultural en diferents moments de la història, aplicant mètodes d'anàlisi comparativa

cada cop més complexos, que incorporin conceptes socials clau (organització social, diferenciació, identitat-alteritat, canvi-continuitat, creences i valors, racionalitat...). En la mesura del possible, les situacions proposades han de poder vincular-se amb situacions del món actual, de manera directa o indirecta.

La finalitat és que els alumnes desenvolupin la seva pròpia identitat entesa com la identificació amb diferents grups socials i alhora amb una identitat col·lectiva que els doni sentit de pertinença a una comunitat. La participació en les manifestacions culturals afavoreix la construcció de les identitats individuals i col·lectives a partir de recursos de l'entorn.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència es pot partir d'un context de confluència de diverses cultures en algun període o moment de la història i demanar a l'alumne que sigui capaç de situar-les en l'escala del temps, que identifiqui els factors que les formen i que compari característiques comunes i diferents, amb la intenció de trobar elements d'intersecció entre les cultures i no de confrontació. L'alumne ha de ser capaç de trobar continuïtats i discontinuïtats culturals al llarg del temps. També ha de ser capaç d'identificar elements del llegat cultural fins al present. Aquests aspectes li han de servir per valorar la diversitat cultural com un element enriquidor. Igualment ha de ser capaç d'identificar els elements que han configurat el llegat cultural català fins als nostres dies.

Per avaluar els diversos nivells d'assoliment de la competència poden ser útils indicadors com els que s'ofereixen a continuació:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Identifica els valors inherents d'algunes expressions culturals d'aquí i d'arreu del món.	Contextualitza i valora les expressions culturals més importants d'aquí i d'arreu del món.	Analitza críticament expressions culturals d'aquí i d'arreu del món i la seva aportació a un món global.
Identifica les expressions culturals que afavoreixen la diversitat i la construcció de les identitats personals i col·lectives.	Analitza les expressions culturals que afavoreixen la diversitat i la construcció de la identitat pròpia i col·lectiva.	Valora les aportacions que fan les expressions culturals que afavoreixen la diversitat, la convivència pacífica i la construcció de la identitat pròpia en un món global.
Identifica diferències i similituds d'algunes expressions culturals pròpies amb les d'altres cultures.	Compara diferències i similituds d'algunes expressions culturals pròpies amb les d'altres cultures, i n'emet una opinió.	Valora diferències i similituds d'algunes expressions culturals pròpies amb les d'altres cultures i n'elabora conclusions raonades.
Identifica els orígens d'alguns fets, costums i tradicions del present.	Contextualitza i explica els orígens dels fets, costums i tradicions del present.	Interpreta i valora l'evolució dels fets, costums i tradicions del present.
Identifica diferències i similituds d'algunes expressions culturals entre el present i el passat.	Explica els canvis i les continuïtats d'algunes expressions culturals presents amb relació als seus orígens.	Valora l'evolució d'algunes expressions culturals presents, les compara amb el passat i imagina com podrien ser en diferents escenaris de futur.

Un exemple d'activitat d'avaluació pot ser el següent.

La cultura dels banys, una expressió cultural d'aquí i d'arreu

Et demanen un article sobre els banys àrabs de Girona per a la revista de l'institut. Un company et comenta que ha sentit a dir que aquests banys, malgrat que tradicionalment s'han anomenat així, no són àrabs, però no sap si són cristians o jueus. Encuriós per resoldre el dubte, inicias la teva recerca prèvia a la redacció de l'article, tot plantejant-te les següents preguntes:

1. De quina època són els banys? Són anteriors o posteriors a la dominació àrab de Girona? En quin context històric es van construir?
2. De quines parts consten els banys? Quina funció feia cada espai? Aquests espais es troben també en establiments de banys romans?
3. Per què aquests banys s'han anomenat tradicionalment "banys àrabs"?
4. La cultura de prendre banys —calents i freds— és pròpia de diferents èpoques i cultures i també arriba fins a l'actualitat. ¿Es podrien identificar algunes característiques dels banys àrabs en altres establiments semblants del nostre entorn proper o llunyà?
5. Quins tipus d'establiments de l'època actual tenen a veure amb la cultura balneària? Tenen la mateixa funció?

En el **nivell 1**, l'alumne determina que els banys són d'època medieval (romànic) i no àrabs. Estableix la cronologia i identifica l'estil artístic i les parts de les construccions.

En el **nivell 2**, l'alumne descriu les parts de què consten els banys i identifica alguns elements en comú que tenen amb establiments balnearis d'altres cultures històriques. És capaç d'explicar algunes característiques del període històric.

En el **nivell 3**, l'alumne contrasta entre si els diferents establiments balnearis i és capaç d'identificar característiques semblants que encara conserven els establiments avui dia en el nostre entorn proper o llunyà. Relaciona les característiques principals del període històric amb d'altres.

Dimensió ciutadana

Tot tenint present que l'autonomia de l'alumne és la base de l'esperit crític, les competències d'aquesta dimensió contribueixen a la formació d'una ciutadania democràtica, crítica i compromesa amb la millora de la societat i el medi ambient en la mesura que afavoreix l'exercici dels drets, dels deures i de les responsabilitats que es desprenen dels drets humans. La consciència democràtica s'afavoreix amb el desenvolupament del pensament crític, creatiu i alternatiu en l'acció i el compromís social; també amb la identitat personal i el sentiment de pertinença.

L'assoliment d'aquesta dimensió ha de tenir present l'ús de xarxes i recursos propis de la societat actual i saber com s'ha d'actuar en entorns digitals.

Per viure i convidaure en un món complex i plural és necessari crear comunitats cohesionades en les quals sigui possible respectar la identitat pròpia i valorar la diversitat com a riquesa de tots. Aquest objectiu només és possible si es capacita l'alumne per identificar i rebutjar els comportaments i actituds irracionals i discriminatòries envers persones i col·lectius, si se superen els estereotips i els prejudicis, i si s'adopten actituds cíviques en la vida social. En aquest marc, es desenvolupen valors, habilitats i actituds fonamentals de la convivència, la responsabilitat cívica, la justícia, l'equitat i la sostenibilitat, amb una atenció especial a la discriminació de gènere i a les minories culturals i socials.

Tot i que les competències de la dimensió ciutadana es troben a totes les matèries del currículum, la contribució de les ciències socials és fonamental per al seu desenvolupament, perquè aporta el coneixement que facilita la comprensió de l'evolució i la configuració de les societats humanes i dels seus models d'organització política, social i econòmica.

L'alumne ha d'aprendre a justificar amb raons els seus judicis i interpretacions sobre situacions de l'actualitat, i a participar en la recerca d'alternatives als problemes socials rellevants i quotidians per mitjà del treball cooperatiu, d'una actitud dialogant i oberta, del respecte i l'escolta vers els altres, de l'empatia i l'assertivitat, i sobretot de la voluntat constructiva.

La consecució de les competències que inclou aquesta dimensió demana unes estratègies de tipus actiu i participatiu en el mateix centre escolar, i també la possibilitat de participar en la vida comunitària de l'entorn, mitjançant la realització de serveis comunitaris o de projectes d'aprenentatge i servei, en què l'alumne tindrà ocasió de participar positivament en projectes socials i interactuar amb altres agents socials.

Aquesta dimensió també té un lligam clar amb la matèria de cultura i valors ètics pel seu caràcter actitudinal i cognitiu.

La dimensió ciutadana inclou les competències següents:

- **Competència 11.** Formar-se un criteri propi sobre problemes socials rellevants per desenvolupar un pensament crític.
- **Competència 12.** Participar activament i de manera compromesa en projectes per exercir drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica.
- **Competència 13.** Pronunciar-se i comprometre's en la defensa de la justícia, la llibertat i la igualtat entre homes i dones.

COMPETÈNCIA 11

Formar-se un criteri propi sobre problemes socials rellevants per desenvolupar un pensament crític

Explicació

Per tal que els ciutadans puguin formar-se un criteri propi raonat sobre els fets, processos i conflictes característics d'una societat complexa com l'actual és imprescindible promoure la construcció d'un pensament crític, que els permeti analitzar els fenòmens socials de manera sistemàtica i reflexiva, formar-se opinions pròpies fonamentades i esdevenir ciutadans responsables i compromesos amb la comunitat.

La formació del pensament crític i la difusió de les idees han contribuït a la instauració de sistemes polítics democràtics. Per primera vegada en la història, en molts països la democratització dels sistemes polítics ha comportat la participació de tots els ciutadans en la vida política, i ha posat de manifest la diversitat i la divergència d'interessos, les diferents formes de veure i entendre el món, i la necessitat de trobar fórmules que facilitin la convivència, el diàleg, la pau, el respecte i la defensa dels valors democràtics.

Els mitjans de comunicació han esdevingut una oportunitat per comunicar i contrastar la pluralitat de pensaments i de punts de vista, però també poden esdevenir una eina poderosa al servei de la publicitat i de l'adoctrinament. Convé destacar la importància de la televisió i de les xarxes socials com a mitjans que arriben a gairebé totes les persones de qualsevol edat. Cal promoure la capacitat de contrastar la informació i de desestimar aquella que pot ser enganyosa o esbiaixada perquè no es faci un consum passiu i acrític de la informació.

La gradació dels nivells d'assoliment de la competència té en compte la complexitat cognitiva i d'acció. En el nivell més bàsic l'alumne aconsegueix formar-se una opinió a partir dels fets de l'actualitat que ens arriben. En el nivell 2 l'alumne és capaç d'identificar que la informació que ens arriba està mediatitzada per la intencionalitat del que la dona i per això, cal contrastar-la a partir de fonts diverses

per prendre una postura personal davant de problemes socials de l'actualitat. En el nivell 3 l'alumne sap argumentar el seu posicionament sobre problemes socials d'abast global, com també sobre les seves repercussions a l'àmbit local i sap aportar propostes, alternatives o solucions a aquests problemes.

Gradació

- 11.1.** Identificar les característiques de les principals formes d'organització social i econòmica per formar-se una opinió i construir un pensament crític.
- 11.2.** Analitzar els fets i fenòmens socials a partir de la informació obtinguda de fonts diverses, tenint en compte les diferents percepcions i valors que emanen dels drets humans, i formar-se una opinió pròpia.
- 11.3.** Contrastar i valorar informacions diferents analitzant causes i conseqüències de fets i fenòmens socials i proposar solucions alternatives a problemes concrets.

Continguts clau

- Textos de les ciències socials: descripció, explicació, justificació, interpretació i argumentació, i vocabulari propi.
- Estratègies comunicatives en situacions d'interacció oral.
- Funcionament del sistema democràtic.
- Drets humans.
- Situacions de desigualtat, injustícia i discriminació.
- Focus de conflicte en el món actual.
- Identitats personals i col·lectives. Pertinença i cohesió social.

Orientacions metodològiques

Per construir un pensament crític i complex, caldrà proporcionar a l'alumne el coneixement, les destreses, les habilitats i les actituds per comprendre i interpretar fets, fenòmens i conflictes tenint en compte el caràcter holístic de les ciències socials, la complexitat i multiplicitat de les causes dels fets i fenòmens socials i que els processos que es desenvolupen en l'espai i al llarg del temps tenen causes llunyanes i repercussions que poden arribar a ser properes.

Partint d'aquestes consideracions, per analitzar i interpretar els fets i fenòmens socials, a més del domini adequat dels coneixements, caldrà tenir en compte vivències i experiències de l'alumne, la maduresa, l'edat i el context en què es desenvolupa, considerant també la situació social del moment. L'enfocament sistèmic permetrà combinar l'experiència escolar amb la que prové de l'esfera extraescolar.

Ser un ciutadà competent en la societat de la informació i el coneixement suposa disposar d'una informació rigorosa i contrastada, així com d'una alfabetització mediàtica que proporcioni una mirada reflexiva per poder incorporar-se a la societat d'una manera crítica i compromesa. Caldrà fomentar que l'alumne faci seves les raons d'un fet o fenomen determinat com a pas previ a poder-les aplicar per pronunciar-se de manera crítica sobre fets concrets del seu entorn.

Les activitats plantejades hauran de permetre que l'alumne aprengui i assumeixi coneixements, habilitats, destreses i actituds per construir el seu propi pensament i els arguments que li permetin justificar tant els seus punts de vista com les seves accions, a més de ser capaç de valorar i incorporar els punts de vista i les accions d'altri. Aquestes activitats també hauran de facilitar la projecció d'allò après en fenòmens que s'estan donant en el seu present, valorant que una determinada situació pot explicar-se no només des de la pròpia percepció sinó també des dels coneixements adquirits i la seva interrelació.

Per tal d'estimular el pensament crític, la participació i, en definitiva, l'assimilació dels valors fonamentals de la societat, és aconsellable utilitzar textos de les ciències socials i emprar estratègies comunicatives en situacions d'interacció oral.

El pensament social, entès com una forma de pensament crític, tracta d'examinar i valorar els fets i fenòmens socials a través de les raons del coneixement social, per tal d'elaborar interpretacions pròpies i adoptar actituds positives que contribueixin a la millora de la societat i a desenvolupar una consciència social democràtica.

Suposa, per tant, desenvolupar procediments del raonament com: fer-se preguntes, descobrir la informació rellevant, fer deduccions, identificar un problema social, un conflicte geopolític, etc. També comporta aplicar una metodologia fonamentada en el mètode científic per treballar a partir del plantejament d'hipòtesis, recerca de dades i examen de la seva validesa, contextualització dels problemes, situacions o conflictes, recerca i alternatives de solucions diverses a les qüestions o problemes socials.

En tant que el pensament s'elabora i es comunica amb el llenguatge, les capacitats cognitivolingüístiques que articulen el discurs social que es dona a l'aula i que contribueixen a desenvolupar el pensament social crític són:

- La descripció que enumera els elements característics d'un fet, un fenomen social o un conflicte geopolític, i la narració dels fets. Ambdues enriqueixen el coneixement i proporcionen informació.
- L'explicació que estableix quines són les causes i les conseqüències dels fets, fenòmens socials o conflictes, amb un nivell més alt de comprensió.
- La justificació que aporten les explicacions i raons del coneixement social a la interpretació de fets i fenòmens.

- L'argumentació que tracta de fer valer una determinada interpretació sobre situacions, problemes socials o conflictes mitjançant arguments forts, adequats i suficients amb l'objectiu de modificar altres interpretacions.

El tipus d'activitats que, des de les ciències socials, contribueixen a la formació d'un pensament social crític poden ser: el comentari de notícies de l'actualitat, contrastant la visió que en donen els diferents mitjans; els debats a l'aula en què es contraposin punts de vista diversos amb arguments del coneixement de les ciències socials; els fòrums sobre pel·lícules amb contingut social; la participació en projectes en línia que proposen ONG com ara "Connectant Mons" d'Oxfam Intermón, etc.

Aquesta competència és la base de la competència social i ciutadana i serà útil per a la comprensió i l'assumpció de coneixements específics de qualsevol altre àmbit. La matèria de cultura i valors ètics contribueix al desenvolupament de la dimensió ciutadana de ciències socials.

Orientacions per a l'avaluació

Al llarg de l'etapa s'han hagut de treballar estratègies importants per avaluar aquesta competència, com ara: formular preguntes, contrastar informació procedent de diferents fonts i adoptar criteris per analitzar si la informació és rellevant o no, identificar-ne les causes i les conseqüències, construir arguments i explicacions tenint en compte les seves opinions, incorporar els punts de vista d'altri en les seves propostes i proposar solucions realistes a la situació plantejada.

Per avaluar els diferents nivells d'assoliment d'aquesta competència poden ser útils indicadors com els que s'ofereixen a continuació:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Identifica els trets bàsics que corresponen als principals sistemes polítics (democràcia liberal, democràcia popular, dictadures).	Relaciona els sistemes polítics amb les principals etapes històriques del segle xx.	Discrimina les condicions necessàries més rellevants per definir una democràcia plena.
Extreu conclusions a partir de diverses fonts donades.	Cerca fonts diverses per explicar un fenomen o problemàtica social.	Contrasta les diverses fonts i discerneix el seu grau de fiabilitat.
Determina les causes d'un fenomen o problema social.	Identifica les conseqüències generals i properes d'un fenomen o problema social.	Raona el posicionament personal respecte d'un fenomen o un problema concrets.
A partir d'una llista de possibles solucions o alternatives de millora, identifica les més factibles.	Elabora propostes de solució o alternatives de millora d'un problema.	Justifica quins són els elements principals per validar una proposta de solució o alternativa de millora.
Expressa l'opinió o punt de vista que defensa.	Justifica el punt de vista amb arguments i raons suficients i adequades.	Dóna arguments als qui tenen altres punts de vista.
Distingeix la informació objectiva en l'anàlisi d'algun fet o situació social i identifica imatges i expressions discriminatòries.	Discrimina les informacions objectives de les opinions, i detecta algunes formes d'engany o manipulació.	Diferencia la finalitat de diferents missatges (notícies, propaganda política, publicitat, etc.) que fan referència a un fet social.

Un exemple d'activitat d'avaluació pot ser el següent:

Els processos migratoris

Els processos migratoris s'han donat al llarg de la història de la humanitat. Ja a la prehistòria, grups humans van deixar uns territoris per anar a uns altres. L'objectiu era millorar la seva qualitat de vida. Després, en èpoques posteriors, les migracions s'han anat produint sense aturador. Normalment, la finalitat de les persones que prenen aquesta decisió és millorar les condicions de vida per poder gaudir dels drets bàsics com seguretat, llibertat, pau, alimentació, habitatge, sanitat, etc. La pobresa, la guerra o les catàstrofes en solen ser causes.

1. Cerca informació de testimonis de persones que han emigrat en diferents moments a Espanya o Europa.
2. Has de participar en un debat a classe sobre la conveniència de posar límits o no a l'entrada d'immigrants a Europa i per això cal que preparis prèviament la teva argumentació. Utilitza aquesta base d'orientació per preparar-la.
 - Quin és el punt de vista que defensaràs?
 - Quines són les teves raons?
 - Què li diries a algú que pensa el contrari?
 - Quin és el teu argument principal per concloure el debat?
3. Redacta un text en què recullis el teu posicionament sobre aquesta problemàtica.

En el **nivell 1**, l'alumne ha de ser capaç d'exposar amb claredat quina és la seva posició sobre el tema i donar més d'un argument basat en els coneixements treballats sobre el tema per rebatre els arguments contraris.

En el **nivell 2**, l'alumne ha de ser capaç d'exposar amb claredat quina és la seva posició sobre el tema i justificar-ho amb diversos arguments coherents amb les raons de les ciències socials (raons històriques, demogràfiques, econòmiques o polítiques) i ha de ser capaç d'utilitzar aquest tipus de raons per contraargumentar als que pensen el contrari.

En el **nivell 3**, l'alumne ha de ser capaç d'exposar amb claredat el seu punt de vista, d'argumentar-lo i contraargumentar, i ha de ser capaç de fer propostes d'actuació que tinguin en compte la possibilitat d'arribar al consens, d'acord amb la defensa de la igualtat de drets i la justícia social.

COMPETÈNCIA 12

Participar activament i de manera compromesa en projectes per exercir drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica

Explicació

L'exercici de la ciutadania crítica implica disposar d'habilitats per viure i convida en societat i exercir de manera autònoma els drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica, per comprometre's en la defensa i promoció de valors com la cooperació, la solidaritat, el compromís i la participació. Així, s'afavoreixen les iniciatives de planificació, presa de decisions, organització i assumpció de responsabilitats, per assumir de manera progressiva i reflexiva l'exercici de la llibertat, l'equitat, i la justícia social i ambiental.

L'alumne ha de valorar positivament la lluita de la humanitat per aconseguir la llibertat, la justícia i el respecte pels drets humans que caracteritzen les societats democràtiques, i ha d'aprendre a exercir-los des de la responsabilitat i assumir que els principis del dret es basen també en l'existència d'uns deures i responsabilitats. La democràcia és un compromís personal i col·lectiu.

El coneixement històric dels sistemes polítics proporciona elements per valorar la importància de les institucions democràtiques com a instruments que regulen l'exercici dels drets, deures i responsabilitats i que intenten resoldre o transformar els conflictes inherents a totes les societats humanes.

La dimensió ciutadana es posa de manifest en l'exercici dels drets i en el compliment dels deures, però també en l'assumpció dels valors positius com l'empatia, el respecte, l'equitat, la solidaritat, el compromís o la participació. El foment d'aquests valors requereix la creació de situacions que afavoreixin la convivència, el treball cooperatiu i la iniciativa personal, com els projectes cooperatius i la participació en serveis comunitaris (l'aprenentatge i servei).

La gradació dels nivells d'assoliment de la competència té en compte el grau d'implicació de l'alumne, la capacitat de gestió, la iniciativa i la contribució al treball en equip. En un primer nivell l'alumne

participa en projectes per a la millora de l'entorn proper. En el següent nivell, l'alumne ha de ser capaç d'organitzar activitats col·lectives. Finalment, el tercer nivell preveu que l'alumne elabori projectes cooperativament.

Gradació

- 12.1.** Participar activament en activitats col·lectives de l'àmbit escolar i de l'entorn proper mitjançant projectes de servei comunitari, tot exercint els drets i deures propis de les normes bàsiques de la convivència democràtica.
- 12.2.** Participar activament en l'organització d'activitats col·lectives de l'àmbit escolar i de l'entorn proper tot exercint els drets i deures propis de les normes bàsiques de la convivència democràtica.
- 12.3.** Participar activament i de forma cooperativa en l'elaboració de projectes per donar resposta a situacions i necessitats de l'àmbit comunitari, tot exercint els drets i els deures que regeixen una societat democràtica.

Continguts clau

- Funcionament del sistema democràtic.
- Drets humans.
- Situacions de desigualtat, injustícia i discriminació.
- Focus de conflicte en el món actual.

Orientacions metodològiques

Es recomana que l'alumne treballi en grup, ja que la cooperació promou, des de la pràctica, l'exercici dels drets i els deures, així com la participació, el respecte, el compromís i la solidaritat, de manera que l'alumne experimenta que sense aquestes actituds i valors el resultat final sempre quedarà afectat en benefici o perjudici de tots.

També caldria induir en l'alumne la convicció que aquesta coresponsabilitat s'ha de vehicular a través d'una bona planificació que permeti el desenvolupament de l'activitat i la col·laboració entre els membres del grup, buscant no tan sols el resultat final sinó la bona relació, la cohesió entre ells.

Aquesta manera de procedir va més enllà del treball escolar i es pot traslladar a altres escenaris. De fet, es proposa educar en la responsabilitat d'exercir la ciutadania activa per mitjà de la participació en els afers de la comunitat. En aquest sentit, el servei comunitari es pot considerar com un instrument curricular que garanteix que els alumnes, al llarg de la seva escolarització, experimentin i protagonitzin accions de compromís cívic, posin en joc els seus coneixements i capacitats al servei de la comunitat per tal d'aprendre a ser ciutadans des de l'exercici de la ciutadania activa.

L'aprenentatge servei és la proposta metodològica més adequada per dur a terme el servei comunitari, ja que combina els processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte, que es construeix i s'articula sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo.

Els mètodes interactius estan especialment vinculats al desenvolupament d'aquesta competència perquè fomenten l'aprenentatge cooperatiu, ja que centra el protagonisme en l'alumne, que construeix el seu propi procés d'aprenentatge en col·laboració amb els membres del grup, que cooperen per realitzar una tasca comuna. El treball cooperatiu suposa organitzar i prendre decisions sobre les tasques que realitzaran els membres del grup. Els resultats es comparteixen i es reelaboren a partir de la discussió per arribar a acords. El raonament d'un membre del grup pot donar peu a altres raonaments que permeten un major grau d'elaboració del coneixement compartit. Pel fet que els membres del grup cooperen, uns aprenen dels altres, de manera que es converteix en una eina potent per atendre la diversitat a l'aula, ja que els alumnes més experts actuen com a model o referent.

El professor ha de dinamitzar i facilitar el procés d'aprenentatge, crear les situacions didàctiques, preparar materials i fonts d'informació adequades i orientar el treball individual o de petits grups.

Els mètodes interactius que potencien la construcció compartida del coneixement, desenvolupen un model comunicatiu basat en un discurs de doble direcció. Els professors i els alumnes participen de les explicacions, formulen i responen preguntes, fan propostes, justifiquen i argumenten els seus punts de vista. El docent dinamitza, orienta, fa fluir les idees dels alumnes i les reformula amb un llenguatge expert més proper al coneixement científic. Els alumnes exposen les seves idees, les enriqueixen, les matisen i les completen amb les aportacions dels altres, en un procés de reconstrucció del coneixement. Aquesta interacció es produeix també entre iguals, cosa que proporciona un coneixement més proper a la lògica de l'alumne i que es converteix en un instrument valuós per a l'alumne amb dificultats d'aprenentatge, ja que pot fer seves les idees dels companys.

Una classe expositiva es pot combinar amb la participació de l'alumne i la resolució d'un problema en grup cooperatiu, ja que aquestes estratègies solen requerir explicacions del docent. Unes no exclouen les altres i, en qualsevol cas, és recomanable diversificar els mètodes i les estratègies didàctics per atendre els diferents estils i ritmes d'aprenentatge, i atorgar un paper actiu a l'alumne en la construcció del seu aprenentatge.

Aquestes metodologies necessiten desenvolupar procediments del raonament com: fer-se preguntes, descobrir la informació rellevant, fer deduccions, identificar un problema, plantejar hipòtesis, buscar dades i examinar-ne la validesa, proposar solucions diverses, etc.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència, cal proposar tasques en què l'alumne demostrï que sap aplicar coneixements referits a les problemàtiques socials i als drets humans, però també les competències necessàries per participar en la vida política, social i cultural de la comunitat, tot implicant-se en la seva millora.

Per avaluar els diferents nivells d'assoliment d'aquesta competència poden ser útils indicadors com els que s'ofereixen a continuació:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Assumeix les obligacions personals i col·lectives.	Assumeix la seva responsabilitat en les tasques personals i col·lectives.	Assumeix què és un dret i què és un deure personal i col·lectiu.
Comprèn l'objectiu i el funcionament bàsic d'una assemblea d'alumnes.	Dóna l'opinió o el vot en les assemblees respecte a temes de la vida escolar que l'afecten directament, respectant les normes i les opinions dels altres.	Participa en les assemblees i accepta les decisions preses de manera consensuada, rebutjant la imposició per part d'altres persones o grups.
Identifica diferents fòrums de participació social directa (escola, veïnat, associacions...).	Reconeix les diferents opinions i interessos de les persones que participen en diferents tipus de fòrums.	Reconeix el dret a expressar lliurement les diferents opinions.
Discrimina maneres de participació directa (assemblees, reunions, manifestacions...) i indirecta (eleccions) en l'àmbit escolar i local.	Relaciona formes de participació ciutadana i social adequades a situacions o problemes concrets.	Examina situacions concretes de participació ciutadana i social, i valora si es respecten o es vulneren els drets de les persones.
Localitza fonts d'informació diversa sobre temes d'interès social.	Valora la necessitat de tenir informació prèvia sobre un tema per donar resposta de manera responsable.	Elabora propostes per donar resposta a un problema social a partir d'informacions contrastades.
Proposa acords de funcionament que facilitin la convivència en el centre escolar.	Assumeix responsabilitats en l'entorn familiar, l'escolar i altres àmbits de relació.	S'implica per aconseguir consensos i assumeix els compromisos acordats.

Un exemple d'activitat d'avaluació pot ser el següent:

Infants sahrauís, de vacances a Catalunya

Molts ajuntaments de Catalunya acullen nens i nenes provinents dels camps de refugiats sahrauís cada estiu des de fa més de tres dècades. Milers d'infants i joves sahrauís eviten les temperatures més extremes del desert fent vacances d'estiu amb famílies d'acollida d'altres països. Aquestes setmanes l'aprofiten per passar revisions mèdiques i millorar la seva nutrició.

1. Llegeix l'**entrevista** «Acció Solidària amb el Sàhara: "Instal·lem haines a la platja, perquè és on haurien de ser tots els sahrauís"» feta a membres d'aquesta associació (publicada a *XarxaPenedès.cat*).
2. Disseny el full informatiu d'una campanya per conscienciar la ciutadania que aculli nens i nenes sahrauís durant l'estiu. El full haurà d'explicar quina problemàtica pateixen els nens sahrauís i haurà d'exposar els motius pels quals es necessiten famílies d'acollida.
3. Crea un lema per a la campanya i explica quines accions proposaries per fer-ne difusió.

En el **nivell 1**, l'alumne ha de ser capaç de crear un lema coherent amb la campanya i explicar de manera clara i breu quina problemàtica pateixen els nens sahrauís. Les propostes de difusió poden ser accions amb un nivell mínim de compromís com, per exemple, fer difusió del full informatiu per diferents mitjans.

En el **nivell 2**, l'alumne ha de crear un lema coherent amb la campanya que sigui original i creatiu. A més de donar informació completa sobre la problemàtica que pateixen els nens sahrauís, ha de donar raons de pes per convèncer les famílies que puguin acollir nens sahrauís. Les propostes de difusió han d'incloure accions més compromeses com, per exemple, posar en contacte les persones interessades amb membres de l'associació.

En el **nivell 3**, l'alumne ha de crear un lema original i creatiu utilitzant recursos de disseny gràfic que el facin visualment atractiu, ha de donar raons de pes per convèncer les famílies que puguin acollir nens sahrauís i les propostes de difusió han d'incloure actuacions de compromís personal com, per exemple, "jo acolliria a casa meva nens sahrauís perquè...".

COMPETÈNCIA 13

Pronunciar-se i comprometre's en la defensa de la justícia, la llibertat i la igualtat entre homes i dones

Explicació

L'adquisició de la consciència ciutadana valora la conquesta dels drets humans i rebutja les situacions d'injustícia. Per això cal promoure el compromís de construir una societat més justa, basada en el respecte als drets humans i en la igualtat d'oportunitats i l'equitat, especialment entre homes i dones, tot rebutjant els estereotips i prejudicis que fomenten situacions discriminatòries.

La varietat de les societats humanes, la seva història i les característiques del medi on viuen es reflecteixen en una gran diversitat de relacions socials i polítiques, de maneres d'entendre el món, de valors i de cultures. Aquesta diversitat és un patrimoni de tota la humanitat i la seva acceptació, un factor clau per a la convivència.

L'exercici actiu de la ciutadania és fonamental per promoure les habilitats socials i per apreciar el valor de la diversitat, però també ha de ser cabdal en la defensa dels valors comuns davant de totes les formes de discriminació (de gènere, d'edat, de creences, etc.) i d'intolerància (segregació, marginació, explotació, violència, etc.). El respecte als drets humans i als valors democràtics són l'espai comú on tractar els conflictes socials i plantejar alternatives que contribueixin a la seva solució o transformació en positiu.

Més enllà de pronunciar-se afectivament i racional sobre valors finalistes (pacifisme, tolerància, ecologia, exigència de lleialtat...) és fonamental que l'alumne faci seus els valors instrumentals (esforç, responsabilitat, compromís, participació, acceptació de límits, feina ben feta...). A més, és important contribuir al fet que l'alumne prengui consciència que cal ser coherent i constant i que tot allò que fan amb esforç no sempre té resultats immediats.

La gradació dels nivells d'assoliment de la competència té en compte el grau d'implicació indivi-

dual i el marc de referència de l'actuació. En el nivell 1 l'alumne és capaç d'identificar les situacions, reconèixer els prejudicis i relacionar-ho amb la vulneració dels drets humans. En el nivell 2 l'alumne té la capacitat d'analitzar i rebutjar, pronunciar-se i comprometre's en la seva defensa i solució. En el nivell 3 l'alumne desenvolupa la capacitat de participar activament en la resolució de situacions concretes, i proposar i aplicar mesures que evitin la discriminació.

Gradació

- 13.1.** Denunciar situacions de discriminació i agressió per ajudar a identificar-ne les causes i les conseqüències i iniciar processos de solució.
- 13.2.** Proposar mesures de resolució de conflictes per garantir un clima de llibertat, igualtat i respecte a les persones.
- 13.3.** Participar en la prevenció i mediació de conflictes per trobar solucions o alternatives que garanteixin la llibertat, la igualtat i el respecte de totes les persones.

Continguts clau

- Les dones en la història i en les societats actuals.
- Cerca, anàlisi i contrast d'informacions diverses.
- Funcionament del sistema democràtic.
- Drets humans.
- Situacions de desigualtat, injustícia i discriminació.
- Focus de conflicte en el món actual.
- Identitats personals i col·lectives. Pertinença i cohesió social.

Orientacions metodològiques

Els drets humans regeixen l'actuació de les dones i els homes basant-se en el respecte de la dignitat humana.

A través dels aprenentatges de les ciències socials, especialment a través del recorregut històric, s'ha de visualitzar i accentuar l'evolució cultural, religiosa i política que ha anat generant, eliminant i polint aquests principis d'actuació que han volgut i volen eliminar la violència, la revenja, la injustícia, la manca de llibertat... El professorat haurà de posar l'èmfasi en tot el que significa de retrocés individual i col·lectiu la imposició de normes i maneres de fer que no respecten els drets universals i que amb gran esforç les civilitzacions han intentat deixar enrere.

Per assolir aquesta competència cal conèixer els drets humans i la seva evolució, que ha donat lloc a successives generacions, passant del més genèric a aspectes concrets de la vida de les persones i dels col·lectius, i desenvolupar valors i actituds de respecte, igualtat, justícia i llibertat per tal de ser capaços de preservar-los i defensar-los.

L'anàlisi dels conflictes actuals (bèl·lics, mediambientals, laborals, culturals, etc.) ha de permetre a l'alumne entendre els costos humans derivats sovint de la vulneració dels drets universals, sobretot dels més febles, nens, dones i persones grans. El respecte per la vida i la dignitat de les persones ha de contribuir a desenvolupar en l'alumne tots aquells valors, actituds i comportaments que els permetin exercir una ciutadania basada en els principis de llibertat, justícia i igualtat, a respectar els drets de les persones i a rebutjar tot tipus de violència.

Es podrien proposar als alumnes activitats com cinefòrums, projectes en grup o debats a l'aula, per exemple. Caldria analitzar amb ells els prejudicis del llenguatge que s'utilitza normalment, tant dins com fora de l'aula.

Orientacions per a l'avaluació

Cal plantejar l'avaluació des d'una perspectiva formativa i formular activitats que reflecteixin situacions complexes de discriminació, com les que es produeixen a la realitat, a partir de les quals l'alumne pugui formular les seves propostes i accions.

Per avaluar l'assoliment d'aquesta competència poden ser útils indicadors com els següents:

Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Comprèn el significat dels drets humans i els relaciona amb fets concrets del seu entorn proper.	Relaciona la defensa dels drets humans amb els principis democràtics en casos específics.	Analitza i rebutja situacions de violació dels drets humans de les persones.
Comprèn que totes les persones són iguals en drets, encara que tinguin diferents característiques físiques, sexuals, d'origen, etc.	Mostra respecte per totes les persones i reconeix que totes tenen els mateixos drets.	S'involucra activament en la defensa dels drets humans.
Reconeix les diferències culturals del seu entorn proper.	Identifica les semblances i respecta diferències entre la pròpia cultura i la dels altres.	Valora l'aportació que les diferències personals, culturals, etc. fan a la construcció de la pròpia identitat i sistema de valors.
Identifica situacions de discriminació i reconeix els prejudicis tant en les actituds com en els comportaments.	Proposa mesures que evitin la discriminació i es mostra disposat a aplicar-les.	Identifica maneres de reclamar davant de situacions en què es vulnera algun dret humà.
Distingeix la presa de decisions pròpia de la del grup en situacions d'injustícia i discriminació.	Reflexiona sobre la presa de decisions autònoma i la realitzada sota la pressió del grup amb relació a situacions d'injustícia i discriminació.	Expressa les pròpies opinions, necessitats i desitjos de manera argumentada i assertiva davant de situacions d'injustícia i discriminació.

Un exemple d'activitat d'avaluació és el següent:

Malala i el dret de les nenes a l'educació

El premi Nobel de la Pau de l'any 2014 reconeix la tasca de dos activistes pel dret dels infants a l'educació. Es tracta de Malala Yousafzai, una jove pakistanesa que va rebre un tret al cap d'un grup de talibans quan tornava de l'escola, i Kailash Satyarthi, un activista indi que fa anys que denuncia l'explo-tació laboral de molts infants al seu país.

1. Informa't sobre el cas de la Malala.
2. Redacta una carta al director per publicar en un mitjà de comunicació (la revista del centre escolar o una publicació local) sobre el dret dels nens i de les nenes a rebre una educació de qualitat. Segons les normes de publicació, el text no pot excedir de 200 paraules.

En el **nivell 1**, l'alumne introdueix breument qui és Malala Yousafzai i per quines raons se li va atorgar el premi Nobel de la Pau i expressa de forma clara per què tots els nens i nenes tenen dret a rebre una bona educació.

En el **nivell 2**, l'alumne incorpora les raons dels diferents actors, com ara: quines són les raons de Malala per defensar el dret a l'educació de les nenes? Per què els talibans no volen que les nenes vagin a l'escola? Què fan els pares de les nenes? I el president del Pakistan? En la defensa del dret a l'educació pot recol-zar-se en alguns textos normatius que reconeguin aquest dret, com per exemple la Declaració Universal dels Drets de l'Infant o el dret a l'educació que recullen la Constitució, l'Estatut o les lleis d'educació.

En el **nivell 3**, l'alumne argumenta el propi punt de vista sobre el valor que té atorgar el premi Nobel de la Pau a Malala i defensa de forma justificada el dret a l'educació per a tots els nens i nenes, pot fer refe-rència a altres situacions del món o a la realitat propera en què aquest dret és vulnerat i fer propostes per garantir-lo.

Annex 1

Continguts clau de les competències

Continguts clau	Competències												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Textos de les ciències socials: descripció, explicació, justificació, interpretació i argumentació, i vocabulari propi.													
2. Estratègies comunicatives en situacions d'interacció oral.													
3. Cronologia i temps històric.													
4. Coneixements històrics temporals.													
5. Fonts primàries i secundàries.													
6. Vincles entre el passat, el present i el futur. L'empatia històrica.													
7. La memòria històrica.													
8. Elements de canvi i continuïtat entre etapes històriques. Arrels històriques de la contemporaneïtat.													
9. El passat i el present de Catalunya en el context d'Espanya i d'Europa.													
10. Models d'interpretació geogràfics i de fets històrics.													
11. Les dones en la història i en les societats actuals.													
12. Les manifestacions artístiques en el seu context històric. Valoració estètica. Estils i llenguatges expressius.													
13. Anàlisi d'imatges i referents estètics. Descodificació de llenguatges icònics, simbòlics i audiovisuals.													
14. Defensa, protecció i difusió del patrimoni historicoartístic i cultural.													
15. Canvis, continuïtats i ruptures en el món de la cultura i l'art, i en les mentalitats.													
16. La diversitat cultural i religiosa com a riquesa de les societats. Relativisme cultural.													
17. Cerca, anàlisi i contrast d'informacions diverses.													
18. Lectura i interpretació de mapes, plànols i imatges de diferents característiques i suports. Eines d'orientació espacial.													
19. Interacció entre els grups humans i el medi. Activitats econòmiques i el seu impacte mediambiental. Matèries primeres i fonts d'energia.													
20. Principals zones bioclimàtiques de Catalunya, Espanya, Europa i el món. Defensa i preservació del patrimoni paisatgístic.													

Continguts clau	Competències												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
21. Trets demogràfics, econòmics, socials, polítics i culturals de la societat catalana, espanyola, europea i del món. Població i poblament. Migracions.													
22. Els grans àmbits geopolítics i econòmics. Models econòmics.													
23. Organització política i territorial: àmbits local, nacional i internacional.													
24. Globalització i intercanvi desigual. Mecanismes de cooperació internacional.													
25. Desenvolupament humà sostenible.													
26. Funcionament del sistema democràtic.													
27. Drets humans.													
28. Situacions de desigualtat, injustícia i discriminació.													
29. Focus de conflicte en el món actual.													
30. Identitats personals i col·lectives. Pertinença i cohesió social.													

Annex 2

Competències i nivells de gradació

	Competències	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Dimensió històrica	1. Analitzar els canvis i les continuïtats dels fets o fenòmens històrics per comprendre'n la causalitat històrica.	1.1. Analitzar l'evolució d'un fet o fenomen i situar-lo cronològicament, per comprendre'n les causes i les conseqüències.	1.2. Analitzar l'evolució d'un fet o fenomen al llarg del temps, contextualitzar-lo en l'àmbit polític, social, econòmic i cultural, per entendre'n la multiplicitat de causes i conseqüències.	1.3. Interpretar els canvis i continuïtats dels fets i fenòmens històrics, contextualitzar-los, establir relacions de simultaneïtat entre diferents territoris, per comprendre'n la multicausalitat històrica.
	2. Aplicar els procediments de la recerca històrica a partir de la formulació de preguntes i l'anàlisi de fonts, per interpretar el passat.	2.1. Formular-se una pregunta sobre un fet o fenomen històric i analitzar algunes fonts –de manera pautada– per donar-hi resposta	2.2. Formular-se preguntes i plantejar hipòtesis sobre un fet o fenomen històric i analitzar fonts de diferent tipologia –de manera pautada– per construir una explicació històrica.	2.3. Plantejar-se preguntes i hipòtesis sobre un fet o fenomen històric i seleccionar i analitzar diferents fonts per interpretar el passat.
	3. Interpretar que el present és producte del passat, per comprendre que el futur és fruit de les decisions i accions actuals.	3.1. Explicar un àmbit de l'actualitat (polític, econòmic, social...) a partir de l'anàlisi històrica, per projectar què podria passar en el futur.	3.2. Interpretar el context actual a partir de l'anàlisi històrica, per fer propostes de futur raonades.	3.3. Interpretar la historicitat del present i analitzar les decisions que es prenen ara, per actuar sobre el futur.
	4. Identificar i valorar la identitat individual i col·lectiva per comprendre la seva intervenció en la construcció de subjectes històrics.	4.1. Situar històricament els trets que identifiquen els individus i les societats, i descriure'ls.	4.2. Analitzar els rols dels individus i els grups socials en els canvis històrics .	4.3. Justificar les interaccions entre l'individu i la societat en el temps històric.

	Competències	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Dimensió geogràfica	5. Explicar les interrelacions entre els elements de l'espai geogràfic, per gestionar les activitats humanes en el territori amb criteris de sostenibilitat.	5.1. Explicar les relacions entre els diversos elements de l'espai geogràfic i identificar l'impacte de les activitats humanes sobre el territori, per discriminar entre les que són sostenibles i les que no.	5.2. Explicar les activitats humanes que configuren l'espai geogràfic i els impactes que hi provoquen, per plantejar alternatives sostenibles.	5.3. Analitzar situacions i problemes territorials i mediambientals en què intervenen diverses variables i fer propostes amb criteris de sostenibilitat.
	6. Aplicar els procediments de l'anàlisi geogràfica a partir de la cerca i l'anàlisi de diverses fonts, per interpretar l'espai i prendre decisions.	6.1. Utilitzar fonts estadístiques, gràfiques i cartogràfiques de diferents escales i suports, digitals i analògiques, per obtenir informació rellevant sobre l'espai i fer alguna proposta de resolució de problemes geogràfics simples.	6.2. Contrastar diferents fonts i aplicar els procediments d'anàlisi geogràfica més adequats als problemes plantejats i fer propostes de resolució de manera fonamentada.	6.3. Aplicar diferents fonts i sistemes d'informació geogràfica en l'anàlisi de problemes territorials, per plantejar diverses alternatives.
	7. Analitzar diferents models d'organització política, econòmica i territorial, i les desigualtats que generen, per valorar com afecten la vida de les persones i fer propostes d'actuació.	7.1. Explicar com incideixen les polítiques de les diverses administracions territorials en la vida quotidiana de la ciutadania, per poder exercir els drets, assumir les responsabilitats i fer propostes.	7.2. Explicar els diferents models d'organització política, econòmica i territorial i les desigualtats socioeconòmiques que es generen, per fer propostes d'actuació local de manera raonada.	7.3. Analitzar alguns dels principals problemes geoeconòmics i els agents que hi intervenen a escala mundial, i valorar com afecten la nostra vida quotidiana, per plantejar propostes alternatives.

	Competències	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Dimensió cultural i artística	8. Analitzar les manifestacions culturals i relacionar-les amb els seus creadors i la seva època, per interpretar les diverses cosmovisions i la seva finalitat.	8.1. Explicar algunes característiques de diverses manifestacions culturals i relacionar-les amb la seva època, per comprendre la seva finalitat social i artística.	8.2. Comparar diverses manifestacions culturals, contextualitzar-les, identificant els criteris formals i explicant els significats explícits i implícits, per interpretar la intencionalitat de l'autoria.	8.3. Analitzar manifestacions culturals d'arreu del món i comparar-les, per interpretar aportacions tècniques i solucions estètiques que han fet les diverses civilitzacions segons la seva manera d'entendre el món.
	9. Valorar el patrimoni cultural com a herència rebuda del passat, per defensar-ne la conservació i afavorir que les generacions futures se l'apropriïn.	9.1. Contextualitzar i difondre elements del patrimoni cultural passat i present i de l'entorn proper, per afavorir-ne la conservació i salvaguarda.	9.2. Analitzar diversos elements del patrimoni cultural, per valorar l'herència rebuda del passat i fomentar-ne la conservació.	9.3. Justificar quins elements del patrimoni cultural han arribat als nostres dies, argumentar-ne la conservació i valorar quin patrimoni cultural present deixem com a llegat a les generacions futures.
	10. Valorar les expressions culturals pròpies, per afavorir la construcció de la identitat personal dins d'un món global i divers.	10.1. Comparar algunes expressions culturals pròpies amb la d'altres cultures, per fomentar el respecte a la diversitat i construir una identitat personal i col·lectiva.	10.2. Contextualitzar expressions culturals d'aquí i d'arreu del món i identificar-ne els valors inherents, per compartir aquells que afavoreixen la diversitat i la construcció de la identitat pròpia en un món global.	10.3. Valorar expressions culturals d'aquí i d'arreu del món i analitzar críticament la seva influència en un món global, per decidir amb criteri quines volem adoptar i conservar.

	Competències	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Dimensió ciutadana	11. Formar-se un criteri propi sobre problemes socials rellevants per desenvolupar un pensament crític.	11.1. Identificar les característiques de les principals formes d'organització social i econòmica per formar-se una opinió i construir un pensament crític.	11.2. Analitzar els fets i fenòmens socials a partir de la informació obtinguda de fonts diverses, tenint en compte les diferents percepcions i valors que emanen dels drets humans, i formar-se una opinió pròpia.	11.3. Contrastar i valorar informacions diferents analitzant causes i conseqüències de fets i fenòmens socials i proposar solucions alternatives a problemes concrets.
	12. Participar activament i de manera compromesa en projectes per exercir drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica.	12.1. Participar activament en activitats col·lectives de l'àmbit escolar i de l'entorn proper mitjançant projectes de servei comunitari, tot exercint els drets i deures propis de les normes bàsiques de la convivència democràtica.	12.2. Participar activament en l'organització d'activitats col·lectives de l'àmbit escolar i de l'entorn proper tot exercint els drets i deures propis de les normes bàsiques de la convivència democràtica.	12.3. Participar activament i de forma cooperativa en l'elaboració de projectes per donar resposta a situacions i necessitats de l'àmbit comunitari, tot exercint els drets i els deures que regeixen una societat democràtica.
	13. Pronunciar-se i comprometre's en la defensa de la justícia, la llibertat i la igualtat entre homes i dones.	13.1. Denunciar situacions de discriminació i agressió per ajudar a identificar-ne les causes i les conseqüències i iniciar processos de solució.	13.2. Proposar mesures de resolució de conflictes per garantir un clima de llibertat, igualtat i respecte a les persones.	13.3. Participar en la prevenció i mediació de conflictes per trobar solucions o alternatives que garanteixin la llibertat, la igualtat i el respecte de totes les persones.

Annex 3

Portals de referència del Departament d'Ensenyament

Portal	Descripció	Adreça URL
XTEC	La Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (XTEC) és la xarxa telemàtica del Departament d'Ensenyament al servei específic del sistema educatiu de Catalunya i ofereix els apartats següents: Recursos, Centres, Currículum i orientació, Comunitat educativa, Formació, Projectes, Innovació, Serveis educatius i Atenció a l'usuari/ària.	http://www.xtec.cat
ALEXANDRIA	Alexandria és una biblioteca de recursos desenvolupada pel Departament d'Ensenyament regida pel principi de cooperació, que permet pujar alguns tipus de materials educatius digitals, com ara recursos Moodle, activitats per a PDI, entre d'altres, per facilitar-ne posteriorment la localització i l'intercanvi.	http://alexandria.xtec.cat
ARC	L'aplicació de recursos al currículum és un espai estructurat i organitzat que permet accedir a propostes didàctiques vinculades als continguts del currículum i que ajuden a avançar en l'exemplificació de les orientacions per al desplegament de les competències bàsiques.	http://apliense.xtec.cat/arc
EDU365	És el portal del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya adreçat a l'alumnat dels centres educatius del país i les seves famílies, tot i que qualsevol usuari pot fer ús dels recursos que hi apareixen.	http://www.edu365.cat
MERLÍ	És el catàleg del recursos educatius digitals i físics de la XTEC 2.0 del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, amb l'objectiu de proporcionar a la comunitat educativa un entorn de catalogació, indexació i cerca de materials didàctics.	http://aplitic.xtec.cat/merli
XARXA DOCENT 2.0	És una xarxa social de docents i per als docents. Els objectius principals d'aquest espai d'acompanyament virtual són: <ol style="list-style-type: none"> 1. Oferir suport i acompanyament didàctic i pedagògic al professorat per a la incorporació de les TAC. 2. Oferir informació rellevant relacionada amb els aspectes docents de gestió d'aula amb eines TIC i recursos digitals. 3. Compartir i difondre coneixements i experiències entre tots els docents participants. 4. Crear una comunitat de pràctica orientada a l'aprenentatge entre iguals. 	http://educat.xtec.cat/

Annex 4

ARC (aplicació de recursos al currículum)

La creació, la cerca i la selecció de recursos és una pràctica habitual entre els docents i els centres educatius. En l'actualitat, es generen una gran quantitat d'activitats i materials diversos adreçats a les diferents etapes educatives.

El Departament d'Ensenyament, recollint aquesta realitat, posa a disposició dels docents l'aplicació de recursos al currículum (ARC), un espai estructurat i organitzat que permet accedir a propostes didàctiques vinculades als continguts del currículum i que ajuden a avançar en l'exemplificació de les orientacions per al desplegament de les competències bàsiques.

L'ARC és un espai al servei dels mestres i dels professors on es recullen propostes per enriquir la pràctica a l'aula i contribuir a la millora dels aprenentatges de l'alumnat. Ofereix activitats vinculades als continguts clau, que exemplifiquen orientacions metodològiques recollides en els documents de desplegament de les competències bàsiques. Aquestes activitats són fruit de l'expertesa dels docents que volen compartir la seva pràctica en forma de propostes didàctiques experimentades a l'aula.

Les propostes didàctiques, validades pel Departament d'Ensenyament, es presenten a l'ARC amb una breu explicació i una fitxa que conté la descripció detallada de la proposta, els objectius, els recursos emprats i les orientacions metodològiques.

Cada proposta de l'ARC mostra els continguts curriculars i les competències que s'hi desenvolupen, i la majoria de propostes incorporen documents adjunts, tant per al professorat com per a l'alumnat: guies didàctiques, rúbriques d'avaluació, quaderns de treball i altres tipus de materials. Aquests materials són variats pel que fa al format: documents de text, documents PDF, quaderns virtuals, materials per a pissarres digitals i altres formats.

L'ARC és un projecte col·lectiu en evolució que creix dia a dia a favor de l'èxit escolar. S'hi pot accedir des de l'adreça <http://apliense.xtec.cat/arc>